

DÖNÜŞEN, KAYBOLAN SADECE MEKÂN MI?

Süleyman Kızıltoprak:
Türk-İslam Medeniyetinde Şehir

İsa Özçelik:
Ev, Mekan, Şehir Buharlaşırken, Sanal
Dünyanın Gerçekliğe Dönüşmesi

Kemal Kahraman:
Kadim Dünyanın İpuçları

Söyleşi
Bilal Kemikli:
"Gözlerimiz
gönül evimizin penceresidir"

Mutlu Aile

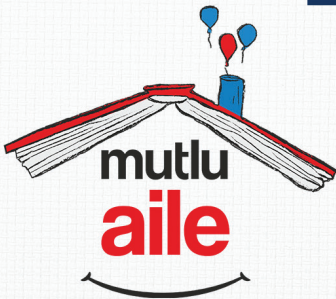
Psikolojik Danışmanlık ve Araştırma Merkezi

Uzman Kadromuzla Psikolojik Danışmanlık Hizmeti Veriyoruz.

*“İstanbul'da belirlenen noktalarda **yüz yüze**
ayrıca yurt içi ve yurt dışı **online** seçeneğiyle”*

0552 159 86 52
mapam@mutluaile.org.tr

Merkez Mh, Silahtarağa Cd. No:12/1 Eyüpsultan / İstanbul

İMTİYAZ SAHİBİ:

İnsan ve Medeniyet Hareketi
Adına
Kemal Özden

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Mustafa Özel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Mehmet Bulayır

EDİTÖR

Şehnaz Fındık

SON OKUMA

Betül Yavuz

KAPAK TASARIM

Şifa Yaratılmış

YAYIN KURULU

Ahmet Geçer
Cemal Balıbey
Ebubekir Dilekçi
Fatih Büyükkara
Haluk Nas
Mustafa Özel
Mehmet Bulayır
Raif Nas

ISSN: 2757-9271

GRAFİK TASARIM

Ahmet Furkan Onat
ahmetfurkanonat@gmail.com

YAYIN TÜRÜ

Ayda bir yayınlanır. Yerel Süreli
Yayın. Ücretsizdir.

Yazı ve reklamların içerik
sorumluluğu sahiplerine aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı
yapılabilir.

Dergimize, www.insicam.net
adresinden erişebilirsiniz.

Kerîm olanın adıyla.

Yeni yılın ilk sayısıyla huzurlarınızdayız. Ancak huzurlu olduğumuzu söyleyemeyiz. Huzursuzluğumuzun temelinde, aile yapımızın hızlı bir şekilde çözülmesi, çökmesi yatıyor. Ülke olarak ailemizin gücü ve sağlamlığıyla iftihar eder, farkımızın aile yapımız olduğunu göğsümüzü gere gere söyledik. Şimdilerde aile konusu açıldığında aile fertlerinin kendi aralarındaki ilişkisizlik ve iletişimsizlik, karı koca arasında şimdiye kadar olmadığı biçimde sorunlar ve buna bağlı olarak boşanmalar, ayrılıklar, ortada kalan çocuklar akla geliyor.

Ailevi sorunların, içinde yaşanan evle, binayla, apartmanla, siteyle, rezidansla; tüm bunları içinde barındıran şehirle bir alakasının olup olmadığı araştırılıp incelenmiş midir bilmiyorum.

Bu sayımızda her insanı yakından ilgilendiren, derinden etkileyen ev, mekân, şehir bağlamında bir dosya hazırlamaya çalıştık. Türkiye’de müslümanca yaşama arzu ve gayretinde olanların üzerinde pek durmadıkları bu konunun, bir sorun olarak ele alınmadığı, üzerinde çok da düşünülmediği, kafa yorulmadığı, dolayısıyla da buradan çıkış için teklif yapılmadığı gibi bir durumla karşı karşıyayız. Hâlbuki sağlıklı bir hayat, sağlıklı ve huzurlu bir toplum, ancak iyi planlanmış bir şehirde, bireylerin ruhsal ve fiziksel olarak rahat hareket edebileceği bir ev ortamında inşa edilebilir. Dosyamızda yer alan yazılar, belki bu meseleler hakkında düşünmemizi sağlar.

2022’yi aratmayacak bir yıl dileğimizle siz kıymetli okuyucularımızı, *Kerîm* olana emanet ederiz.

Mustafa ÖZEL

Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

05	<i>Minyatür: Mükerrerem Mert</i>	46	<i>Kızılma'yı Yurt Edinmek
Şehnaz Fındık</i>
06	<i>Sükûnet İçin Mesken
Mustafa Eser</i>	48	<i>İzlerin Yansıması:
Ev, Şehir ve Mekân
Zehra Betül Suner</i>
08	<i>Gün Sonlu, Dünya Yalan,
Biz Fani idik
Öznur Görür Kısar</i>	50	<i>Kültür ve Estetik: Türk-İslam
ve Japon Mimari Anlayışları
Sevde Öztürk</i>
10	<i>İnci Mercan Gerdanlığı -21-
Muâz ibn Cebel (R.A.)
Ahmet Poçanoğlu</i>	54	<i>Hangi Ütopya?
Rabia Şekerci Güler</i>
14	<i>Kırk Kandil -21-
Fatıma Bint Esed (R.A.)
Rıza Savaş</i>	56	<i>İnsanlar mı Mekânı Değiştirir,
Mekânlar mı İnsanı?
Ömer Doğan</i>
16	<i>Türk-İslam Medeniyetinde Şehir
Süleyman Kızıltoprak</i>	58	<i>Edmondo De Amicis'in İstanbul'u
Gözde Çimen</i>
20	<i>İki Gönül Bir Olunca,
Samanlık Seyran Olur mu?
Derviş Çelebi</i>	62	<i>Sevgili Musa
Elif Çevik</i>
22	<i>Ev, Mekân, Şehir Buharlaşırken,
Sanal Dünyanın Gerçekliğe
Dönüşmesi
İsa Özçelik</i>	66	<i>Erguvanname ile
Şehir ve Medeniyet
Hatice Balin</i>
26	<i>Ev, Çağrışımlar ve Ötesinde Kent
Fatiha Nur Terlemez</i>	70	<i>Ev, Mekân, Şehir; Ruhta İz;
Çocukluk, Gençlik, İhtiyarlık!
Zehra Tunç</i>
28	<i>Mesken'den Konut'a
Mustafa Özel</i>	72	<i>Kadim Dünyanın İpuçları
Kemal Kahraman</i>
30	<i>Bilal Kemikli ile
Kapı Üzerine Bir Söyleşi
İnsicam</i>	76	<i>Altın Buzağı
Zübeyir Nişancı</i>
34	<i>Şehir
Kemal Mansur</i>	80	<i>Şehitler Makamı: Bosna
Zübeyir Şekerci</i>
36	<i>Şehirlerimiz, Meskenlerimiz ve
Medeniyetimiz
Mucahid Yıldız</i>	82	<i>Kaybolan Ruhun Derin Yarası
Betül Zeyrek</i>
38	<i>Mekân: Varoluşun Diğer Adı
Mûlayim Sadık Kul</i>	84	<i>İllüstrasyon: Sabahattin Kayış</i>
42	<i>Bir Medeniyet Projesi Olarak
İrfan Şehirleri / Hikmetli Şehir
Selahaddin Semiz</i>		
-

Minyatür: Mükerrerem Mert

Sükûnet İçin Mesken

Mustafa ESER

Eğitimci-Yazar

“Sanat eseri, varlık ve kâinat tasavvurunun yapılarına yansımasıdır. Eserini ortaya koyarken aldığı her karar, sanatkârın varlık ve varlığın güçleri hakkındaki tasavvuruna göre şekillenir. Bu özellikleri ile sanat, din ve ahlak alanında yer alır.

Biçim ve varlık tasavvurunun bütünlüğünün bilinci ile oluşan sorumluluk, tutarlılık duygusu “beşer”i “insan”a dönüştüren adımdır.”

Turgut Cansever – Mimari Üzerine Düşünceler

Debdebeli bir hayatın içinde modern insan. Öyle çok güzelliği ıskalıyor ki. Hızın ve hazzın peşinden delice koşarken çoğunlukla kendini de geride bırakabiliyor. Modern insanın bütün emeği dışarıdaki lezzeti olabildiğince zirvede duyumsamak. Evini ise barınmak ve yeni hazlar için hazırlık yapılan yerden öteye geçirmiyor. Hâlbuki insanın ihtiyacı olan şey, evin dışındaki haz değil. Onun ihtiyacı evin içindeki sükûnet. Bunun için gerekli olan en önemli şey ise mesken; yani sükûn bulduğu ev. Modern insan bu zaviyeden bakıldığında evsizdir. Yersiz ve yurtsuzdur.

Güzel ile arzuladığımız temas, kendimizi tartmamız için bir fırsat olabilir. “Güzel”e sahip olma içgüdüğü ile başlayan süreç erdem arttıkça farklı duruşlara sebep olur: “Güzel”e şahit olma, “güzel”i üretmek ve nihayet “güzel görme yani/belki “güzelleştirme”.

Etrafına sirayet etmeyen ve etrafının sirayet etmediği insan yoktur. Zira ünsiyet insanın varoluşsal bir zorunluluğudur. Madem etkileşimsizlik mümkün değil o halde irade sahibi insan, bu etkileşimi maruf adına kullanmak durumundadır. Çünkü meçhuller âleminde kaybolmuş insanın huzur bulacağı tek yer vicdanının onayladığı iyilik kapısıdır. İyilik, öyle bir güce sahiptir ki ondan gafil olduğunuzda tükenebilir, zehirlenebilirsiniz. İyilik pek çok surete bürünebilir. Bu suretler arasında inşa ve imar da vardır.

Doğada olanı maksadına uygun halde şekillendirip yeni formuna isim verme kabiliyetine sahip olan insan, şayet mesuliyet bilinci ile hareket ederse isim verebildiğinin kendisine emanet edildiğinin de farkına varabilir. Ona malik olma hercaiılığı ile değil ondaki hikmete talip olma arifliği ile vaziyet alır.

Suret oluşturma kabiliyeti, insanın eşyadan bir mekân tertip edebilmesine imkân verir. İnşa ve imar mesuliyeti, mekânın şekillendirme gücü fark edilince tetiklenir. Bulduğunuz zemin sizin hem düşünceniz hem zevkiniz hem de inancınız üzerinde ciddi bir tesire sahiptir. Aynı şekilde inancınız, ihtiyacınız, isteğiniz ve çeşitli kaygılarınız da sizin mekânı şekillendirmenize sebep olur. Bunu ömrü boyunca defaten deneyimleyen insan, mekânın işlevselliği kadar estetik olmasına da titizlik gösterme gayretinde bulur kendini. Kimisi bu güzelliğe malik olmak ister kimisi ise güzelleştirme derdine düşer.

Mekânın tertibi ve tanzimi bir medeniyet gerektirir. Mimari ancak belli seviyeye sahip medeniyetlerin elinde amaca hizmet eder. Mimarının amacı barındırdığı insana da insanlığa da hürmete layık olduğunu göstermektir. İnsan bulunduğu yerde bir kenar süsü değil aslî unsur olduğunu bilir. Bunu mümkün kılan, mimarının, insan ve insanlık merkezli kurgu kabiliyetidir.

Bir orijinden, bir merkezden bahsedemezseniz bir sabiteden de bahsedemezsiniz. Sabite yoksa ne nazariyat vardır ne fikriyat. Sabite yoksa ne sanat mümkün olur ne zanaat. Tedrisat da olmaz sabitesiz. O halde üretim ve anlam ortak paydalı pek çok çıktının aktarımı için sabite elzem haldedir. Bu sabite zorunluluğu mimaride de aynı ciddiyetle varlığını gösterir. Merkezden söz ediyorsanız o merkeze ulaşan yoldan da bahsetmelisiniz. Yol sizi merkeze ulaştıramıyorsa o yolun dosdoğru yol olmadığı aşikâr olur. O halde mimarının sabitesi ve dolayısıyla merkezi ne olmalıdır?

Bu âlemde her ne varsa onun bir merkezi vardır. Mesela tavaf bir merkezin yani evin etrafında yapılır. Müthiş bir ahenk ve düzen ge-

rektiren, biteviye vuku bulan bu ibadetin merkezinde bir mesken, yani bir ev bulunmaktadır. Sembollerle dolu olan hac ve umre ibadetlerinin, tavafta neyi sembolize ettiği aşikârdır; ev, hayatın ve davranın merkezine alınmalıdır. Asla ihmal edilmemelidir.

Mekânın insanı merkeze alan kurgusu insana, dolayısıyla insanlığa ve nihai olarak marufa hizmet etmesinden, meşrudur ve müteberdir. İnsanın merkeze alındığı mimari düşüncede insanın iskânı için mesken gündeme gelir. Mesken, sakin olunan yer anlamındadır. Sükûnet bulunmayan yere mesken denilemez. Yalnızca barınmayı karşılamaşının bir yerin mesken olması için yeterli olmadığını aziz kitabımızdan öğreniyoruz: “Allah, evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı...” (Nahl:80) Sükûnet duru bir ihtiyaç olduğu kadar zor muhafaza edilen bir haldir. Sükûnet için ihtiyaçların tespiti elzemdir. İnsan sükûnet için neye muhtaçtır?

Sükûnet insanın arınması ile mümkün olacaktır. Fazlalıklarını, ihtiyacından arta kalanlarını hayatından çıkardıkça arınma gerçekleşecektir. Bu arınmaya kalpten ve akıldan başlanmalıdır. İnsanın aziz olması için her türlü şeriklerden kurtulması icap eder. İşte bunun adı tevhid değil midir? Görünür âlemde ise barındığı ve iskân olduğu meskeninden başlanmalıdır arınmaya. Zira insanın en maskesiz hali meskenindeki halidir. Maskesiz halin razı olunan hal olması için kişinin özünün ıslah olmuş olması icap eder. Dışarıda ötekine karşı çeşitli kabiliyetlerle -mış gibi davranabilen insan evde en yalın haliyledir. Rol yapacağı birileri yoktur. Evdeki yalın halinin kalitesi kadardır insan. O yüzden Kur’an, “nere-den başlanmalı?” sorusuna evden başlanması gerektiğini söyler: “Mûsâ’ya ve kardeşine şöyle vah-

yettik: “Kavminiz için Mısır’da evler hazırlayın, evlerinizi ibadet mahalli yapın ve namazı kılın...” (Yunus:87)

Meskenin ruhu olmalıdır. Bir anlamı ve tabii olarak amacı olmalıdır. Meskene bu ruhu veren insandır. İnsan meskenine sirayet eder ve meskeninden müteessir olur. Bundandır ki meskenin imarı, insanın imarına denk düşer. Mimari faaliyet, son derece titiz işçilik isteyen bir alandır ve ranta kurban edilmeyecek kadar ehemmiyet arz etmektedir. Mevcut gerçeklik, kalite ve emeğimizin ortalamasıdır. Güzelleştirebilme makamı için baktığımızda değil bakışımıza odaklanmalıyız. Belki o zaman meskenlerimiz sükûnetin merkezi olur.

Son söz İsmet Özel’e ait olsun:

*Herkesin bahanesi var, senin yok
günahlı bir gölgenin serinliğinde
biraz bekleyebilirsin, daha sonra
burada kalamazsın, başa döne-
mezsin
ama dön
Eve dön! Şarkıya dön! Kalbine dön!
Şarkıya dön! Kalbine dön! Eve dön!
Kalbine dön! Eve dön! Şarkıya dön!
(Of Not Being A Jew)*

Gün Sonlu, Dünya Yalan, Biz Fani idik

Öznur GÖRÜR KISAR

Eğitimci

Yeni gün, alacakaranlık görüntüsünü üzerinden yavaş yavaş atmaya çalışırken; sokaklar hayli hareketli bir koşuşturmaya sahne olmaya başlamıştı bile. Beyler ellerinde akşamdan hazır edilen çöp poşetleri ile apartman kapılarında birer birer beliriyor, mahalle başlarında öğrenci bekleyen okul servisleri, sokak trafiğini iyiden iyiye hareketlendiriyordu. Ellerinden tuttukları çocuklarını hafifçe çekiştirip, alelacele okula yetiştirmeye çalışan anneler bir taraftan da çocuğun gün içerisinde dikkat etmesini istedikleri hususları ardı ardına sıralıyorlardı. Emekli amcalar erkenden evden çıkıp, belki biraz çarşı pazar gezip, sıcak ekmek, simit alma telaşı ile fırına uğrayacaklardı. Ortaokul, lise öğrencileri yetiştiremedikleri kahvaltılarını ayaküstü birer simit, poğaçla ile okul yolunda veya otobüs durağında kaçak göçek geçiriyorlardı.

Güneş yavaş yavaş kendini göstermeye başlamışken; banklarda şehrin koşturan insanlarını sakince seyreden tek tük telaşsız insanın sakin bakışları sağa sola çevriliyor, uçuşan sonbahar yaprakları ortalığı dağıtıyor, esen rüzgâr banklarda oturan insanları şöyle bir toparlanıp montlarının yakalarını, düğmelerini kapatmaya zorluyordu.

Saatin ilerlemesi ile otobüs durağının kalabalığı epey azalmış; birbirlerini tanıyan yaşlı teyze ve amcaların merhabalaşmaları, evlatlardan, torunlardan, havadan, sudan konuşmaları sakin bir günlük rutin gibi devam ediyordu. Cami bahçesinin bankına erken saatte gelip oturmaya başlayan amcalar, soğuktan içleri hafif hafif ürperi verince yavaş yavaş cami derneğinin yolunu tutacak ve günün ilk çayını yudumlayacaklardı.

Teyzeler evlerinin tül perdelerini hafifçe aralayıp kimi pencere önü çiçeğini inceleyip, keyifle izliyor kimi teyzeler ellerinde tesbih ile sakince sokağı seyreliyor, sokakta gördüğü tanıdık tanımadık tüm çocukların, insanların

arkasından okuyup, cemi cümleye hayır dualarını eksik etmeden tüm alem-i İslam'a temiz niyetlerini ve hasbi dualarını sıralıyorlardı.

Kahvaltı telaşını atlatan hanımlar, günü planlayıp kimi market alışverişine, kimi ev içerisindeki işe güce devam edecekti.

Okul bahçelerinde ilk ders tenefüslerindeki sakinlik birkaç ders saatinin ardından yerini şenlikli bir panayır coşkusuna bırakacaktı.

Gün, hepimizin tam anlamıyla içinde olduğu, bizi içerisinde eritip iş güc, günlük meşgaleler ile kaybedecek şekilde, hızlı ve akıcı bir seyir içerisinde akıp gidiyordu.

Doğan büyüyor, insan yaşıyor, yeni eskiyor, gün bitiyor, gece sonlanıyor, bahar yaza, yaz kışa olağanüstü bir hızla dönüşüyor. Rutin işler arasında zamanın etkileri, varlıkta derin ve istikrarlı bir

şekilde vuku buluyordu.

Bu hızlı sefer ve akışta acı külleniyor, dünya dertleri kiminde tevekkül ile yoldaş oluyor. Kiminde çekilir bir dert olamıyor. Zamanın etkileri ve tezahürü insan üzerinde kendisini gösterirken, rutin işler içerisinde koşuştururken, yolcu olma hali ile gaflet halinde olma arasında dengeyi yakalayabilmeyi elzem kılıyordu.

Günün dün olduğu, olanın bittiği, var olanın mutlak bir sonla buluştuğu bu döngü bütününde, insanın kendini nasıl anlamlandıracağı ve konumlandıracağı gerçeği, insan olmak ve bu anlam biçimini nasıl giyip taşıyacağımız, temel hayatıyet kazanması gereken bir mesele olarak avuçlarımızda yer ediniyordu. Gün sonlu, insan geçici, dünya aldatıcı, biz fani idik erenler.

***Doğan büyüyor,
insan yaşıyor, yeni
eskıyor, gün bitiyor,
gece sonlanıyor,
bahar yaza, yaz
kışa olağanüstü bir
hızla dönüşüyor.
Rutin işler arasında
zamanın etkileri,
varlıkta derin ve
istikrarlı bir şekilde
vuku buluyordu.***

İnci Mercan Gerdanlığı -21-

Muâz ibn Cebel (R.A.)

Ahmet POÇANOĞLU

Emekli Konya İl Müftüsü

21. HADİS

Hadith me'az ibn Cebel ibn عمرو بن أوس بن عائذ بن عدي بن كعب بن عمرو بن أدي بن سعد بن علي بن أسد بن سارده بن يزيد بن جشم بن الخزرج قال: بَيْنَا أَنَا رَدِيفُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ إِلَّا أَخَرَةُ الرَّحْلِ، فَقَالَ: يَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، ثُمَّ سَارَ سَاعَةً، ثُمَّ قَالَ: يَا مُعَاذُ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، ثُمَّ سَارَ سَاعَةً، ثُمَّ قَالَ: يَا مُعَاذُ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: هَلْ تَذَرِي مَا حَقُّ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: حَقُّ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ أَنْ يَغُذُّوهُ وَلَا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، ثُمَّ سَارَ سَاعَةً، ثُمَّ قَالَ: يَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، فَقَالَ: هَلْ تَذَرِي مَا حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ إِذَا فَعَلُوهُ؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يُعَذِّبَهُمْ

Muâz İbn-i Cebel (Radiyallahu Anh) İbn-i Amr İbn-i Evs İbn-i Aiz İbn-i Adiy İbn-i Ka'b İbn-i Amr İbn-i Üdey İbn-i Sa'd İbn-i Ali İbn-i Esed İbn-i Saride İbn-i Yezid İbn-i Cuşem İbn-i Hazrec hadisi: Şöyle dedi:- Ben Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in binitinin arka tarafına binmiş-tim, onunla aramda ancak semerin arka kaşı vardı, bana:

"Ya Muâz İbn-i Cebel!" diye seslendi. Ben de "İebbeyk ya Rasulallah ve sadeyk (buyur ya Rasulallah, tekrar tekrar emrine hazırım, tekrar tekrar sana itaate koşarım)" dedim. Sonra bir müddet yürüdü, ardından yine "Ya Muâz!" diye seslendi. Ben "Buyur ya Rasulallah, tekrar tekrar emrine hazırım, tekrar tekrar sana itaate koşarım." dedim. Sonra bir müddet daha yürüdü. Sonra yine "Ya Muâz!" diye seslendi. "Buyur ya Rasulallah, tekrar tekrar emrine hazırım, tekrar tekrar sana itaate koşarım!" dedim. "Allah'ın kulları üzerinde hakkı nedir bilir misin?" diye sordu. Ben "Allah ve Rasulü en iyi bilendir." dedim.

“Allah’ın kulları üzerindeki hakkı, kulların Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayarak Allah’a ibadet etmeleridir.” buyurdu. Sonra bir süre daha yürüdü. Ardından “Ya Muâz İbn-i Cebel” dedi. Ben yine “Buyur ya Rasulallah, tekrar tekrar emrine hazırım, tekrar tekrar sana itaate koşarım!” dedim. “Bunu yaptıkları zaman, kulların Allah üzerindeki hakları nedir bilir misin?” diye sordu. Ben “Allah ve Resulü en iyi bilendir!” dedim. “Kulların Allah üzerindeki hakkı, Allah’ın onlara azap etmemesidir” buyurdu.

(Buhari:5967, Müslim:30)

BU HADİSTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

Resul-i Ekrem’in hayatında seferler önemli bir yer tutar, Hz. Peygamber (s.a.v) seferleri esnasında yetişkin, genç, çocuk ve hanımlarından bazılarını bineğinin tergisine bindirmiştir. Bunların sayısı kırk civarındadır. Rasulallah’ın tergisine bindikleri için bir kısım sahibi, “Resulullah’ın tergisine binen” anlamında “Redîfû’n-nebî” özelliğiyle anılmıştır. Hadis ve siyer kaynaklarında Rasulallah’ın bineğine aldığı kişiler ile arasında cereyan eden eğitim-öğretim, nasihat, tebliğ ve tebyin özellikli diyalogları hadis kaynaklarında yer almıştır.

Hadisten Hz. Peygamber’in (s.a.v) alçak gönüllülüğünü, Muâz’ın (r.a) ise faziletini, edebini ve teslimiyetini öğreniyoruz. Yine, Allah (cc) ile kulu arasındaki sözleşmeyi öğreniyoruz. Öyle ki Rabbimiz **“Bana verdiğiniz sözünü tutun ki ben de size verdiğim sözünü tutayım”** (Bakara Suresi: 40) buyurur. Allah (cc), vadinin yerine getiren ve sözünden caymayandır. Allah’ın kulları üzerindeki hakkı, yükümlü oldukları farzlara sarılma ve haramlardan kaçınmadır. Hadiste, “Allah’a şirk koşturmak” ibadet üzerine atfedilmiştir. Çünkü bu hal, tevhide tamamlayan bir unsurdur. Allah’a şirk koşturmanın ibadet üzerine atfedilmesindeki hikmet; bazı keferelerin Allah’a ibadet ettiklerini iddia etmeleri sebebiyledir. Şu bir gerçek ki ibadet sadece Allah’a ve O’na şirk koşturmaksızın yapılandır. Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Zira onlar Allah’ı, kudret ve azametini yaraşır bir şekilde tanıyamamışlardır.

Kulların Allah üzerindeki hakkı ise üzerine vacip olmaksızın layık olana azap etmemesidir. Zira Rabbimiz merhameti kendi zatına lütfu ile temel ilke edinmiştir.

Bu hadis-i şerifin bir başak rivayeti şöyledir: “Ey Allah’ın Rasülü! Bunu insanlara müjdeleyeyim mi? dedim. ‘Müjdeleme, onlar buna güvenip tembellik ederler.’ buyurdu.” Daha sonra Muâz b. Cebel bilginin saklanmasından doğacak günah-tan korktuğu için etrafındakilere anlatarak onları bu müjdeden haberdar etti.

Mü’min tavrı, Allah’ın rahmetini daima ummak, hiç ümit kesmemektir ve azabından daima korkmak. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah’ın rahmetinden ümidini kesmez.

MUÂZ İBN-İ CEBEL (Radiyallahü anhu)

Muâz b. Cebel hicretten yirmi yıl önce m. 603 yılında, Medine’de dünyaya gelmiştir. Babasının adı Cebel b. Amr b. Evs b. Âiz, annesinin adı ise Hind bnt. Sehl b. Cüheynedir. Muâz b. Cebel (r.a)’ın künyesi Ebû Abdurrahman’dır. O, oğlunun adıyla anılmıştır. Hazrec’ten olduğu için el-Hazrecî, Medine Müslümanlarından olduğu için de el-Ensârî diye künyelenmiştir. Ayrıca “İmamü’l-fukâhâ, sultanu’l-ulemâ,” gibi ifadeler de künyelenmiştir.

Rasulullah’ın (s.a.v) Mus’ab b. Umeyr’i (r.a) muallim olarak Medine’ye göndermesinden sonra on sekiz yaşında Müslüman olup İkinci Akabe Biati’na katılmıştır. Rasulallah (s.a.v) Medine’ye hicret ettikten sonra Muhacirler ile Ensar arasındaki birlik ve beraberliği kuvvetlendirmek, Muhacirlerden gurbetin acısını ve sıkıntısını hafifletmek amacıyla onları ikişer ikişer kardeş ilan etti. Allah’ın Rasülü, Muâz’ı Abdullah b. Mesud (r.a) ile kardeş ilan etmiştir. Abdullah b. Mesud da hicretten sonra Muâz b. Cebel’in evinde misafir kalmıştır. Akabe bey’atında Resulullah’a (s.a.v) bey’at eden Muâz b. Cebel bey’atına sadık kalmış ve ömrü boyunca Hz. Peygamber ile beraber bütün gazve ve seriyeler katılmıştır. Rasulallah’ın askerî harekât açısından en büyük ve son gazvesi olan Tebük Seferi’ne katılmış, bu seferde Hz. Peygamber Evs ve Hazrec kabilelerinden Kur’ân’ı en iyi bilenlerin bayrağı taşımalarını istemiş, Muâz da Benû Seleme’nin bayrağını taşımıştır. Tebük’ün bütün merhalelerinde Hz. Peygamber’in hiç ayrılmadan yanı başında bulunmuştur.

Muâz b. Cebel vahiy, mektup ve anlaşma metinlerinin katipliğini

yapmıştır. Hem idarecilikte hem de İslam'a davet hizmetleriyle şöhret bulmuş, Mekke'nin fethinden sonra Rasulullah Mekke'nin reisliğine Attab b. Esîd'i tayin etmiş, insanlara dini öğretsin diye de muallim olarak Muâz'ı (r.a) görevlendirmiştir.

Yemen'den gelen bir heyetin muallim istemesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.v), Muâz b. Cebel'i Yemen'de valilik, kadılık ve muallimlik yapmak üzere görevlendirmiştir. Rasulullah (s.a.v) efendimizin Muâz'ı (r.a) yemene gönderdiği esnadaki tavsiyelerinde ümmet için, bu ümmetin bu milletin idarecileri için çok değerli dersler vardır. Muâz (r.a) bineğini hazırladıktan sonra Hz. Peygamber'in (s.a.v) yanına gelmiş, Rasulullah onun elinden tutarak şöyle buyurmuştur: "Muâz, sana Allah'a karşı muttaki olmanı, doğru söylemeni, verdiğin sözde durmanı, emaneti sahibine vermeni, hıyanet etmemeni, yetime şefkati, komşu hakkını gözetmeni, öfkeni yenmeni, mütevazi olmanı, selamı

yaymanı, yumuşak sözlü olmanı, imanda sabit olmanı, Kur'an'da fakih olmanı, ahirete sevgi beslemeni, hesaptan korkmanı, emeli ni kısa tutmanı ve iyi ameli tavsiye ederim. Bir Müslümana sövmekten, doğruyu söyleyeni yalanlamaktan veya yalan söyleyeni tasdik etmekten, âdil bir imama isyan etmekten de seni nehyederim. Her taşın ve ağacın yanında (her zaman) Allah'ı an. Yaptığın her kötülükten sonra tövbe et. Gizli işlediğinde gizli, açık işlediğinde açık."

Yine "Ey Muâz! şefkatli bir kardeş olarak sana vasiyet ediyorum. Allah'a karşı takvalı ol." Hüküm verme konusunda Muâz'la konuşması şöyledir:

- Bir mesele ile karşılaşırsan ne yaparsın?
- Allah'ın kitabındaki hükümlere bakarak hüküm veririm.
- Ya bu meselenin cevabı Allah'ın kitabında yoksa ne yaparsın?
- O zaman Rasulullah'ın sünneti ne bakarak hüküm veririm.
- Ya bu meselenin cevabı, Rasulullah'ın sünnetinde de yoksa ne ya-

parsın?

- Kendi görüşümle içtihat ederim. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v) Muâz'ın göğsüne vurdu. Sonra dedi ki:

- Allah Rasulü'nün elçisini, Rasulü'nün razı olacağı (arzuladığı cevabı vermeye) işe muvaffak kılan Allah'a hamdolsun.

Halkın yönetimi konusunda ona, ümmetteki zayıflara dikkat etmesini, onlardan uzak durmamasını ve ihtiyaçlarını yerine getirmek için acele etmesini istemiştir. İslam'a davet hususunda ise Hz. Peygamber, Muâz'a kolaylaştırmasını ve nefret ettirmemesini tavsiye etmiştir.

Bu konuda bununla da yetinmeyip şunları da söylemiştir: "Sen kitap ehli bir kavme gitmekte. Yanlarına vardığında onları Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın Rasulü olduğuna şahadet getirmeye davet et. Eğer bu hususta sana itaat ederlerse, Allah'ın her gün ve gecede onlara beş vakit namazı farz kıldığını kendilerine haber ver. Eğer bu hususta sana itaat ederlerse Allah'ın onların zenginlerinden alınıp, fakirlerine verilecek zekâtı üzerlerine farz kıldığını onlara haber ver. Eğer bu hususta da sana itaat ederlerse onların mallarının en iyisini almaktan sakın. Mazlumun bedduasından sakın. Çünkü mazlumla Allah arasında perde yoktur."

Şahsi hayatı ve yaşayışı hakkında şu tavsiyede bulunmuştur: "Lüks içinde olma. Çünkü Allah'ın kulları lüks içinde olmazlar."

Muâz b. Cebel (r.a) şöyle anlatıyor: "Rasulullah beni Yemen'e gönderirken ben ata binmiş bir vaziyette idim. Kendisi yaya olarak beni uğurlamaya gelmişti. Uğurlama işi tamamlandığında, 'Ey Muâz! Belki

bu seneden sonra beni göremeyeceksin. Belki de şu mescidime ve mezarıma uğrayacaksın.' dedi."

Rasulullah'ın böyle demesi üzerine Muâz b. Cebel, Rasulullah'tan ayrılacağı korkusuyla ağlamaya başladı. Bundan sonra Rasulullah (s.a.v) gözünü Medine'ye çevirerek şöyle dedi: "Şüphesiz bana en yakın olan insanlar, her kim olursa olsunlar, takva sahibi kimselerdir. Nerede ve nasıl olursan ol, Allah'tan kork. Kötülük işlersen, hemen arkasından iyilik yap ki o kötülüğü silip süpürsün."

Muâz ayağını üzengiye koyarken Rasulullah'ın (s.a.v) ona yaptığı son tavsiye şu oldu: "İnsanlarla iyi geçin."

Rasulullah (s.a.v), Muâz'ı Yemen'e uğurlarken ona şöyle dua etmiştir: "Allah önünden ve arkandan seni korusun, insanların ve cinlerin şerlerini senden uzaklaştırsın."

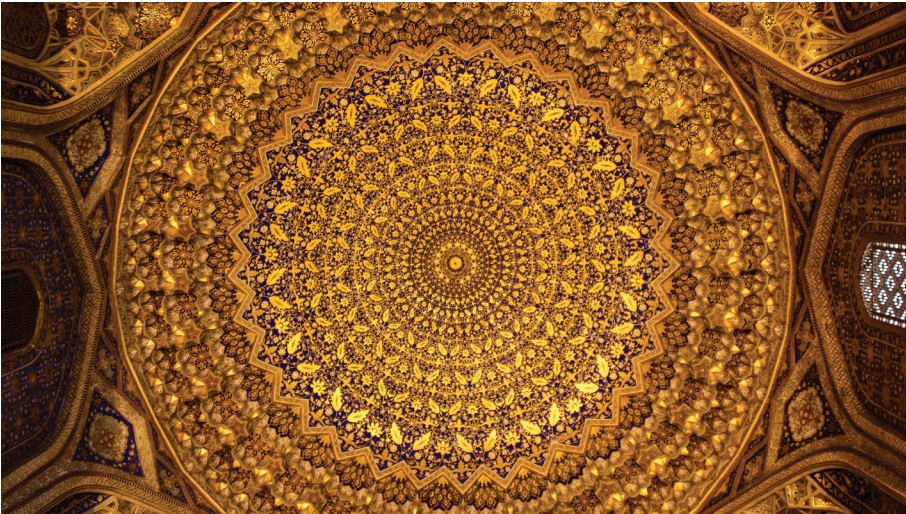
Yaklaşık on iki ay kadar Yemen'de kalan Muâz, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Medine'ye döndü. Hz. Ebu Bekir'in halifeliği müddetince Medine'de kaldı. Muâz (r.a), önemli görevler üstlendiği Yermük ve Ecnâdeyn savaşları ile Dımaşk'ın fethinde bulundu. Ecnâdeyn Savaş'ında ordunun sağ kanadını kumanda etti. Hz. Ömer halifelik

görevini üstlendiğinde Suriye ordusunun kumandanı Ebu Ubeyde b. Cerrâh (r.a) ile ona bir mektup yazdı. Ebu Ubeyde veba salgınında ölünce ordunun başına Muâz b. Cebel geçti. Daha sonraları bazı sahabilerle birlikte Suriye'ye muallim olarak gönderildi. Muâz b. Cebel (r.a), 17 h. (638 m.) yılında Ürdün'de Kusayru Hâlid'de Amvâs tâunu diye bilinen 25.000 kişinin vefat ettiği veba salgınında iki oğlu ve iki hanımıyla birlikte öldü.

Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını ezbere bilen Muâz (r.a), Rasulullah'ın kendilerinden Kur'an öğrenilmesini tavsiye ettiği dört sahabe arasında yer alıyordu. Yine o devirde fetva veren altı sahabeden biri olan Muâz'ı Resul-i Ekrem helâl ve haramı en iyi bilen kişi olarak gösterir, kendisine "Muâz ne iyi adam!" diye iltifat eder, kıyamet gününde onun âlimlerin önünde yürüyeceğini söylerdi. Muâz (r.a) güzel yüzlü, güzel ahlaklı bununla birlikte eli çok açık cömert bir insandı. Rivayet ettiği hadislerin sayısı 157'dir. Bu hadislerden; üçü Buhârî'nin, biri Müslim'in sahihlerinde münferiden yer almış, iki hadiste ise Buhari ve Müslim ittifak etmişlerdir.

Allah O'ndan razı olsun.

***Kulların Allah
üzerindeki hakkı
ise üzerine vacip
olmaksızın layık olana
azap etmemesidir.
Zira Rabbimiz
merhameti kendi
zatına lütfu ile temel
ilke edinmiştir.***

KIRK KANDİL

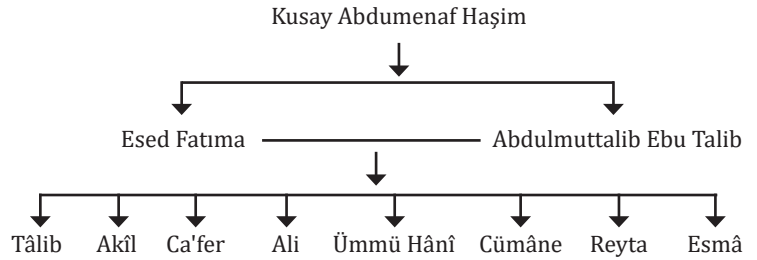
21

Fatıma Bint Esed (R.A.)

Rıza SAVAŞ

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üni.
İlahiyat Fak. Emekli Öğretim Üyesi

Rasulullah'a annelik yapan kadınlardan biri

Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in dedesi Abdumuttalib, torunu Muhammed'i ölümünden sonra amcası Ebu Talib'e emanet etti. Böylece Ebu Talib'in eşi Fâtıma bint Esed, ona sekiz yaşından itibaren annelik etmeye başladı. Hz. Peygamber'in belirttiğine göre kendi çocuklarından önce onu doyurup gözetirdi.

Fatıma bint Esed'in İslâmiyet'i kabul ettiği ve Medine'ye ilk hicret eden salih bir kadın olduğu rivayet edilmektedir. Oğlu Ali, Rasulullah'ın kızı Fâtıma ile evlenince geliniyle aynı evde yaşamaya başladı. Hz. Peygamber yengesinin iyiliklerini hiç unutmaz, onu Medine'deki evinde ziyaret eder ve zaman zaman orada öğle uykusuna yatarı.¹

Fatıma bint Esed, çoğu zaman kendi çocuklarını doyurmadan Muhammed'in karnını doyuruyor, çocuklarının temizliğinden önce onun temizliğini yapıp saçlarını tırıyordu. Onun, kendilerinin yanında olmasından memnuniyet duyuyor, annesinin boşluğunu ona hissettirmemeye çalışıyordu.

Hz. Muhammed, peygamberlikle görevlendirildiğinde, oğulları Ali ve Cafer Hz. Peygamber'e inandılar. Kocasını Ebu Talib de Hz. Peygamber'e hep destek oldu. Fatıma bint Esed, bir peygamber yetiştirmiş, bir oğlu İslam ordusunun

komutanı olarak Mute Savaşı'nda şehid düşmüş ve bir oğlu da İslam devletinin dördüncü halifesi olmuş büyük bir kadındır. Aynı zamanda Fatıma bint Esed, Hz. Peygamber'in torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'in de babaanneleridir.

Taberani bize senediyle beraber şu metni aktarmaktadır: "Enes b. Malik'ten nakledilen rivayet şöyledir: Ali b. Ebi Talib'in annesi Fatıma bint Esed öldüğü zaman Rasulullah (s.a.v.) onun yanına girdi, baş ucunda oturdu ve şöyle dedi: Ey annem! Allah sana rahmet etsin! Sen, benim annemden sonra annem idin. Sen beni doyururdun, sen giymesiz beni giydirdin, sen yemez beni doyururdun ve bununla sadece Allah'ın rızasını ve ahiret yurdunu arzu ederdin. Sonra üç defa yıkanmasını emretti. Yıkanan suyun kabındaki su kafur kokusunun olduğu yere kadar azalınca Rasu-

lah kafur kokusunu aldı kendisi onun üzerine serpti, sonra gömleğini çıkardı ona giydirdi ve onu bir bezle kefenledi. Rasulullah sonra Üsame b. Zeyd'i, Ebu Eyyub el-Ensari'yi, Ömer b. el-Hattab'ı ve esmer bir köleyi kabir kazmak için çağırdı, onlar da kabir kazdılar. Lahde ulaşınca Hz. Peygamber lahdi kendi eliyle kazdı, toprağı eliyle çıkardı, Kabrin kazılması tamamlanınca Rasulullah kabre girdi oraya uzanıp yattı. Sonra şöyle dedi: Allah diriltir ve öldürür, O diridir ve ölmez. Allahım! Peygamberinin ve benden önceki peygamberlerin hakkı için annem Fatıma bint Esed'i bağışla, ona delilini bildir, onun girdiği yeri genişlet. Çünkü sen erhamerrahiminsin. (Merhamet edenlerin en fazla merhamet edeni sensin) Cenaze namazında dört tekbir aldı. Rasulullah, Abbas ve Ebubekir onu kabre koydu."²

Hz. Muhammed, peygamberlikle görevlendirildiğinde, oğulları Ali ve Cafer Hz. Peygamber'e inandılar. Kocası Ebu Talib de Hz. Peygamber'e hep destek oldu.

¹İbn Sa'd, et-Tabakat, VIII, 222.

²Taberani, el-Mu'cemü'l-Kebir, Hadis no: 19519.

Türk-İslam Medeniyetinde Şehir

Süleyman KIZILTOPRAK

Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üni.
Tarih Bölümü

Türk-İslam medeniyetinde şehir ifadesini karşılayan başlıca üç kelime vardır: Şehir, kent ve medine. Türkçede ise yoğun olarak kullanılan ve Farsçadan geçen iki kelime, şehri ifade eder; şehir ve kent. Kent ve şehir kelimeleri; sözlük anlamı olarak eğitim, yönetim, ticaret ve sanayi gibi merkezlerin çevresinde oluşan konutlarla çevrili büyük yerleşim merkezlerini ifade ediyor.

Şehir ile medeniyet kavramı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Şehir, insan tasavvurunun bir ürünüdür. İnsanların yaşama dair ihtiyaçlarını karşılama arzusu, ahlakî, hukukî, kültür, sanat dahil olmak üzere maddi ve manevi tüm dünya görüşünün fiziki alana yansımasıdır. Şehri oluşturan kutsal mekanlar, meydanlar, caddeler, kamu binaları, ticaret ve yaşam alanları insanlar tarafından inşa edilebilen yerlerdir. Ama şehir sadece mekân ve binalardan ibaret değildir. Şehir, metafizik dünyanın fizik alana yansıması gibidir.

Şehir, tarihi referans verir. Şehirler tarihi birikimi yanında hukuk sistemi, ahlaki değerler, kültür ve sanat anlayışının somut olarak görüldüğü yerlerdir. Şehir, insanların ürünüdür ve insanlar için şehirler kurulmuştur. Dolayısıyla toplumu ilgilendiren eğitimden kültüre, konuttan sağlık tesislerine, sokaklardan meydanlara, üretim alanlarından kutsal binalara, bahçelerden park alanlarına kadar şehir içinde bulunan her şey yaşamı kolay ve sürdürülebilir kılmak içindir. Bütün bunlar şehri oluşturan vazgeçilmez öğelerdir.

Mimar kelimesi ile şehir ve şehircilik arasında da doğrudan ve dolaylı bağlar vardır. Mimar kelimesi köken itibarıyla Arapçadaki “ayn-mim-ra” harflerinin birleşimi olan “amera”dan gelir. Bu bakımdan mimar aslında canlandıran, nesnelere ömür veren kişi anlamına geliyor. Mimarın yaptığı iş, imar eylemidir. Fiziki mekânı dönüştürme, tabiatı insan eliyle yeniden canlandırma ve şekillendirmedir.

Mimarlar, Allah’ın yarattığı tabiatı yeni bir forma kavuştururken belli başlı maddelere dikkat eder veya etmelidir. Bu bağlamda mimarlar şehri yeniden inşa ederken veya şehrin yeni bölümlerini inşa ederken özellikle şu husus-

lar önem göstermek durumundadır; insan hayatını siyasi ve ekonomik açıdan kolaylaştırmak, toplum hayatında hukuka saygı göstererek kamunun adaleti temin etmesine katkı sağlamak, ahlaki değerlerin yozlaşmasına imkân vermemek ve estetik ölçülere riayet etmek.

Mimarlık, şehir ve sanat tarihi alanında kıymetli eserleri olan Celal Esad Arseven, şehircilik hakkında yazdığı bir eserinde, “şehrin planlamasında sadece mimar ve mühendisler değil, sanatkarlar da görev almalıdır” ifadesini kullanmıştır. Bir medeniyet anlayışı, estetik kaygısı, insana dair bir felsefesi olmayan kişi, mimar olmaktan uzak kalacaktır kuşkusuz. Şehirler sadece ticari ve siyasi hayatın değil, sosyal hayatın bir ürünüdür.

İslam Kültüründe Şehir

İbn Haldun şehirleri tarif ederken üç modelden söz etmiştir; Kudüs, Mekke ve Medine. Müslümanlara göre, şehirlerin anası, yani *Ümmül-Kurâ* Mekke’dir.

Mekke, Hz. Adem’den itibaren, yani ilk insandan itibaren inşa edilen, imar edilen, ilk mekânı hatta ilk noktayı işaret ediyor. Hz. İbrahim, Mekke’nin merkezindeki Kâbe’yi

tamir eden ve yeniden kuran bir mîmardır. İlk şehir olmanın yanında en eski tarihi mekânlara sahip bu kutsal şehirde bugün, dünkü varlığını koruyan hangi mimari bütünlük var? İslam tarihine geçen olayların yaşandığı mekânlar ve binalar arasında bugün de varlığını koruyan Kâbe-i Şerif’ten başka neler var? Bugün Kâbe-i Şerif’in etrafında Osmanlı Devleti ve toplumunun özenle kurduğu ve koruduğu eserlerden hangileri ayakta kaldı? Maalesef bu sorulara verilen cevaplar içimizi sızlatacak nitelikte, üzüntü vericidir.

Osmanlılar da dâhil olmak üzere, Mekke’nin hadimi olma şerefine erişen bütün İslam toplumlarının dikkatle ve özenle koruduğu Kâbe-i Şerif’ten daha uzun bina yapmama geleneği ortadan kalksa da Kâbe etrafında biçimlenen hayat anlayışı, bizim şehir inşa etmede referans noktalarımızdan birisidir. İbn Haldun’u baz alarak şehir anlayışımızın ikinci nirengi noktası, Kudüs’tür. Kudüs, evrensel bir şehirdir. Kudüs’te var olan yapılar üzerine kurulan her yeni medeniyet, kendi anlayışını o şehre yansıtmak için yeni yapılar inşa etmiştir. Özellikle Hz. Ömer devrinde İslam toprakla-

Şehir ile medeniyet kavramı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Şehir, insan tasavvurunun bir ürünüdür. İnsanların yaşama dair ihtiyaçlarını karşılama arzusu, ahlakî, hukukî, kültür, sanat dahil olmak üzere maddi ve manevi tüm dünya görüşünün fiziki alana yansımasıdır.

rı arasına dâhil edilen Kudüs, bizzat muzaffer halife tarafından çok kültürlü yapısının korunması için gayret edilmiştir. Hz. Ömer, namaz kılacağı zaman kiliseye uzak bir nokta seçerek bugün kendi adıyla anılan Ömer Camii'nin yerini tayin etmiştir. Bu tercih, Müslümanlar için Hristiyanların şehirde inşa ettikleri kutsal mekânların korunması sonucunu doğurmuştur. Kudüs'te Yahudi ve Hristiyanlara ait yapılar üzerinde bir tasarruf imkânı varken söz konusu yapıları işlevleriyle beraber korumak, kente ve insanlığın maddi manevi birikimlerine sahip çıkmak ve saygı göstermektir. Birlikte yaşama becerisi göstermenin yanında, kendi kimliğinizi şehre vermek bağlamında önemli bir referans noktasıdır Kudüs. İbn Hal-dun'un model şehir olarak sunduğu son örnek olarak Medine, elbette Hz. Peygamber'in kendi elleriyle inşa ettiği, toplumsal refleksleri ve çıkarları dikkate alarak kimseyi küstürmeden ve kimseye de bir rant sağlamadan büyük bir siyasi yerleşim başarısıyla kurulan Müslümanların göz bebeği bir kent. Hz. Peygamber, Medine'ye girdiğinde kendisini misafir etmek isteyen çok sayıdaki daveti geri çevirerek, Kusva isimli devesinin yularını serbest bırakıp "o gideceği yere gidecektir" ifadesiyle olası herhangi bir emlak spekülasyonunun önüne geçmiş bulunuyordu. Kusva'nın durduğu yer, Ebu Eyyub el-Ensari'nin yoksul eviydi. Hz. Peygamber orada konakladı. Hz. Peygamber'in de bizzat katılmasıyla oraya Mescid-i Nebi inşa edildi. Mescidin kuzey tarafında Suffa adıyla ilk medrese kuruldu. Medine şehri bu şekilde merkezinde mescit ve okulun yer almasıyla kuruldu. Bu şehircilik anlayışı, İslam'ın yayılmasıyla birlikte yeni ulaşılan coğrafi mekânlara taşınmış ve yeni kurulan şehirlere büyük ölçüde tesir etmiştir.

İslam Dünyasında Şehir Modelleri

Müslümanların en başarılı şehir örneklerinden birisi de Bağdat'dır. Bağdat'ta 762 yılında başlatılan şehir planlaması, 766'da bitirilmiş, iç içe iki dairevi surun çevrelediği bir planlama esas alınmıştır. Yine orada cami ve hilafet sarayı, merkezi konumdadır; onların etrafında muhafız birlikleri, kışlaları, beytülmal binası, silah depoları, devlet daireleri ve ardından mahalleler yapılmıştır. Şehrin ortasındaki alandan sur kapılarına kadar uzanan caddeler dört tanedir, diğer cadde ve sokaklar bu dört merkez caddeye bağlanmıştır. Halife Mansur, şehirde emniyetin sağlanması ve güvenliğin başarılı bir şekilde sürdürülmesi için surların dışına pazar yerlerini taşımıştır. İslam dünyasında çoğu şehrin modeli, daha sonraları aşama aşama Bağdat olarak alınmıştır. Merkezde devlet daireleri, çevresinde yerleşim, onun dışında pazar alanı. Bu model daha sonra Kuzey Afrika'da kurulan bazı şehirlerde kullanılmıştır.

Doğu Akdeniz'deki kadim şehirlerden biri olan Şam, Müslümanların yeniden şekillendirdiği şehirlerdendir. Burada Bizans ve Sasani yapıları üzerine tıpkı Kudüs gibi yeni yapılar konulduğundan eski yapılar mümkün olduğunca korunmaya çalışılmıştır. Bu yapılar içinde en dikkat çeken, Şam Emeviyye Camii'dir. İslam sanatının en eski ve müstesna örneklerinden olan bu şaheser, kadim kentin tarihine, kültürüne ve inançlarına şahitlik etmiştir. M.Ö. I. yüzyılda Romalıların inşa ettiği Jüpiter tapınağı, Hristiyanlık devrinde Aziz Yuhanna Kilisesi iken 636 yılında Şam kenti kesin olarak fethedilince, Müslümanlar ne şehir halkına ne de şehirdeki mimari yapılara zarar vermediler. Ancak, söz konusu ibadethanenin bir kısmını Müslümanlar cami olarak kullandılar. Halife Velid b. Abdülme-

lik (705-715) zamanında bu yapı kilise mimarisi korunarak camiye çevrilmiştir. Emeviyye Camii, plan ve mimari özellikleri bakımından büyük ölçekte yapılan camilere numune niteliğindedir. Kubbesi ise Mescid-i Aksa kubbesine model olmuştur.

İslam medeniyeti, Şam Emeviyye Camii ve tabii Ayasofya Camii örneğinde olduğu gibi, insanlık için bir değer ifade eden her türlü mimari yapıyı korumaya çalışmıştır. Fethedilen şehirlerdeki anıtsal nitelikteki yapıların bir kısmını, kilise ise kilise havra ise havra olarak bırakmış, bir kısmını ise minare, mihrap, minber ve şadırvan gibi zorunlu ekleme ve değişiklikleri yaparak yaşatmıştır.

Bu tarihi referanslar ışığında İstanbul'u 1453'te fetheden Fatih Sultan Mehmed dünya başkenti niteliğine kavuşturduğu bu şehri, Kudüs ve Medine'den esinlenerek yeniden inşa etti. Eyüp Sultan bu şehrin manevi merkezi olarak yeniden inşa edilirken, Hz. Ömer'in Kudüs'e gösterdiği hassasiyeti sergiledi. Ayasofya fethin nişanesi olan bir İslam mabedi haline dönüştürülürken, Şam Emeviyye Camii'nde görülen medeniyet değerlerini yaşatma ve gelecek nesillere aktarma bilincini yeniden ortaya konuldu. Fatih Camii ve etrafında kurduğu külliyyede ise Medine'nin Suffa ilim geleneğini yeniden bu alanda yaşattı. Sultan Fatih ile başlayan yeni şehirler kurma misyonu, Yavuz ve Kanuni devirlerinde daha geniş coğrafyalara yayıldı. Fatih, Yavuz ve Kanuni'nin İstanbul'unu model alan Sofya, Belgrad, Prizren, Tiran, Budapeşte gibi çok sayıda kardeş şehir Osmanlı Devleti'nin medeniyet anlayışının temsilcileri olarak bulundukları ülkelerin silüetini tayin etti.

1699'dan sonra Osmanlı sınırlarından geriye çekilmesiyle birlikte Batı medeniyetini temsil ettikleri iddiasıyla kurulan yeni devletler, Osmanlı medeniyetinin inşa ettiği

şehre ait bütün mimari özellikleri, estetik özellikleri aşama aşama ortadan kaldırmıştır. Hiç birisiyle birlikte yaşama, onu kabullenme ya da onu kendi yaşam alanına katma hedefi güdülmemiş, sadece yok etme hedeflenmiştir. İlk yapılan, mezarlıkların yıkılmasıdır, çünkü mezarlıklar en kolay ortadan kaldırılacak medeniyet mirasıdır. Mezarlıklar, asma bahçeleri haline getirilmiş, çünkü üzüm ağacı, asmalar çok hızlı büyüyor ve orayı yok ediyor. Bütün camiler, bütün türbeler, temellerine kadar yıkılmıştır. Taşları başka binaların yapımında kullanılmıştır. Asıl amaç, medeniyeti yok etmek. Görsel hafızaya gelecekte hiçbir hatırlatma izi bırakılmak istenmiyor. Evliya Çelebi'nin 1660'larda ziyaret ettiği, Edirne'den Viyana sınırlarına kadar uzanan Rumeli topraklarındaki binlerce mimari eser, 1683'te başlayan geri çekilme sürecinde aşama aşama yıkıma uğramıştır. Mesela Macaristan'da 1660'larda var olan, 700'den fazla mimari kamusal eser; cami, mescit, medrese kayda geçirilmiştir. Evliya Çelebi'nin ziyareti akabinde, aşağı yukarı 20-30 yıl sonra yapılan gravürlere bakıldığında, bu eserlerden ayakta kalanlar bir elin parmakları kadardır. 1686 yılında Budapeşte'nin Habsburg hanedanına geçmesinden birkaç yıl içinde yapılan gravürlere bakıldığında, bir durum tespiti yapmak mümkündür. Önümüzde öyle bir tablo var ki, üç yılda bu şehirde Osmanlı sanatı, Osmanlı mimarisi ve Osmanlı eseri namına ne varsa kıyımdan geçirilmiştir. Hâlbuki söz konusu eser ve yapılar, o şehre aittir. O şehrin imkânları, kaynakları ve insanları tarafından inşa edilmiştir. Osmanlıların yaptığı gibi ibadethaneleri kendi inanışlarına uygun bir şekle çevirmemişler, bunun yerine temeline kadar devasa yapıları yıkmışlardır. Bu kentte, yaklaşık 150 yıl boyunca

ca Osmanlı devri yaşanmış dedirtecek neredeyse -Gülbaba Türbesi ve birkaç hamam dışında- kayda değer hiçbir eser kalmamıştır. Bugün, Türkiye ile dostane ilişkilerini sürdüren ve gerçek dost ülkelerden biri olan Macaristan devlet yönetimi ve halkına medyun-u şükran olmalıyız ki Gülbaba Türbesi restorasyon projesi iki ülkenin ortaklığında tamamlandı.

Maveraünnehir'de Türk Dünya-sının Model Şehirleri

Emir Timur (1370-1405), güçlü iktidarı süresince Orta Asya'nın siyasi ve kültürel haritasını birleştirdi. Cihangir bir devletin sahibi olma arzusuyla Semerkant'ı başkenti yaptı. Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan dağınık halkları ve siyasal otoriteleri tek çatı altında topladı. 35 yıllık hükmü sırasında Orta Asya, İran, Hindistan ve Kafkasya'yı içeren sınırlarda Türk Dünyasının en güçlü devletini kurdu. Başta Semerkant ve Buhara olmak üzere bölgedeki Hive, Karşı, Tirmiz, Taşkent gibi şehirlerde hızla imar ve inşaa faaliyeti başlattı. Timur'un fethettiği ülkelerden getirdiği mimar, mühendis, yapı ustaları ve zanaatkar sayesinde kentin her tarafı medreseler, mescitler, camiler ve türbelerle donatıldı. Bu eserlerin her biri hala bir sanat abidesi gibi ayakta duruyor.

Semerkant'ı ziyaret edenler Registan Meydanının muhteşem planına şahit olmakla birlikte, Timur'un ömrünün sonlarına doğru yaptırdığı ve 6 yılda (1399-1405) tamamlanan Bîbî Hanım Külliyesi, Timur'un türbesinin yer aldığı Gûr-ı Emîr, Uluğbey Rasathanesi gibi harikulade eserlerin büyümesine kapılmaktan kendilerini alamaz. Ayrıca Hz. Peygamber'in amcasının oğlu Kusem b. Abbas'ın medfun olduğu Şâh-ı Zinde kabristanını da ziyaret ederken İstanbul il Semerkant arasında gönül bağı olduğunu keşfeder. Bu bakımdan Eba Eyyûb el-Ensârî'nin kabrinin bulunduğu İstan-

bul ile Semerkant kardeş şehirdir. Sahabe kabirlerine ev sahipliği yapan Türk ve İslam dünyasının şehirleri, manevi alandaki kardeşliklerini maddi alanda koruyarak medeniyet bilincini dünden bugüne ve gelecek nesillere taşıma misyonunu yüklenmişlerdir.

Şehri Kurmak ve Korumak

Şehirleri kurarken tarihi modeller bellidir. Bunlar Mekke, Medine, Kudüs olmakla birlikte Bağdat, Şam ve İstanbul, ilk üç şehirden esinlenerek medeniyet tarihine geçen şehirlerin mükemmel örnekleridir. Bağdat ve Şam, son dönemde yaşadığı iç savaş nedeniyle tahrip olurken İstanbul da çarpık kentleşme anlayışı nedeniyle tahrip olmaktadır. İstanbul şehrini bu çarpık anlayıştan elbirliği ile korumak, herkesin sorumluluğudur.

Türk milleti başka kültürlerle birlikte yaşarken onlara hoşgörü göstermeyi, onların mimari ve estetik olarak katkı sağlamalarına yardımcı olmuş, onlarla birlikte yaşama kültürüne özen göstermiş bir millettir. Bütün bunları yapmak çok önemli. Gönül coğrafyamızdaki bu eserleri görmek, bilmek ve korumak bizim için bir bilinç meselesidir.

Bir şehri kurmak ve korumak için güçlü olmak, o şehri büyük bir kıskançlık ile muhafaza etmek gerekir. Bazen ne yazık ki o güçlü kişiler gittiğinde, bin bir meşakkat ve dikkatle kurup, gözbebeği gibi baktığımız şehirler tarumar olmaktan kurtulmuyor.

Biz medeniyetimizi, kültürümüzü, sanatımızı yaşatmak istiyorsak ve bir şehircilik iddiamız var ise bu tarihi gerçekleri iyi bilmeliyiz. Bunu gerçekleştirdiğimiz ölçüde bilincimiz artacak; kültürümüzü, sanatımızı, tarihimizi, hafızamızı koruyan Mekke, Medine, Kudüs, Şam, Bağdat ve İstanbul gibi model şehirlerimizi korumaya muvaffak olacağız.

İki Gönül Bir Olunca, Samanlık Seyran Olur mu?

Derviş ÇELEBİ

Tek katlı betonun yeni icat edildiği ama henüz yaygınlaşmadığı yıllarda, tutkal olarak kara çamurun kullanıldığı, taşların üst üste konularak inşa edilen eski bir köy evinin önünde duruyorum. Ev dediysem aklınıza iki artı bir daire gelmesin, hepi topu tek bir odadan söz ediyorum. Yatak odası, misafir odası, mutfak, bütün görevler bu yirmi metre kare odanın omzuna yüklenmiş. Ahşap bir kapıdan, ki aynı zamanda evin hem dış hem de iç tek kapısıdır, eve sağ ayağımla, besmele çekerek giriyorum ve selam veriyorum. Dedemden öğrendim, eve böyle girilir. Odayı bir gaz lambası aydınlatıyor, elektrik henüz şehirlerde olduğu ve köylünün milletin efendisi olduğundan haberinin olmadığı yıllardayız. Anneannem başına beyaz bir tülbent bağlamış, ev içinde bile başı açık gezmezdi rahmetli, ocağın başında çorba tenceresini karıştırıyor. Odada kesif bir tarhana kokusu, tarhana çorbasını karıştırarak pişirmelisiniz yoksa dibi tutar, topaklanır, bunu çocuk halimle ben bile biliyorum. Ocak dediğim duvarın içine gömülmüş bir şömine hem evi ısıtıyor hem de yemek pişirme görevini üstleniyor. Yakıtı, dağdan toplanmış odunlar. Ateşin üzerinde bir sacayağı, üzerinde çorba tenceresine komşu, mütemadiyen tıkırdayan su dolu bir güğüm.

Dedem, kapıdan girince odanın hemen solunda bir yer döşeginde yattıyor. Ben daha çok küçük yaşlarımda iken onu bir akrep ısırması ve belden aşağısı felç olmuş. O günden beri yatalak. Bana sarılıyor, dilinde hep zikir cümleleri, anneannem iki büklüm ona hizmet ediyor. Hep şükür cümleleri, şikâyet onların semtine uğramamış. Bugünün kelimeleri ile izah edilemeyen bir aşk ile bakıyorlar birbirlerine.

Annem ve babam gün boyu tarlada çalışıyor, ben ise akşamları ninemden bir kap yemek almaya gelirdim. Yemek dediğin bir kap olmaz mı zaten? Olmazmış, sonra öğrendim. Bir de “İnsanoğlu midesinden daha şerli bir kap doldurmamıştır” derdi dedem. Ben şerlinin ne olduğunu bilmezdim, onu da sonradan öğrendim.

Ninemlerin bir de kedisi vardı; ismi minnoş, siyah bir kedi, ona kızınca “postal” derdi. Duyduğum en kötü laf buydu ağzından. Bize de çok kızdığında “sizi gidi postallar” derdi. Postal ne anlama gelir bilmezdim. Askere gidince öğrendim. Tertemiz yürekli bir Anadolu kadının zihninde postal kelimesine bu kötücül anlamı yüklemesinin nedeni üzerine ne ne söylenebilirdi ki?

Su çeşmelerden akmazdı o yıllarda, köyümüzün kuyuları vardı, içme ve kullanma suyunu oradan testilerle ve bakraçlarla taşırdık. Çamaşırlar haftada bir dere kenarında yıkanır, deterjan yerine sobanın küllerini kullanırdı annem, ellerinde derin yarıklar...

O yıllarda köyümüzün ortak ihtiyaçları için büyükler imece diye birini çağırırlardı, biz çocuklar onu görmezdik ama o bütün köylüleri toplardı. Mesela köyün mezarlığını temizlemeye giderlerdi. Sanki işe değil de bir eğlenceye, düğüne gider gibiydi insanlar, şaşardık. İmecenin bir insan olmadığını da büyüyünce öğrendim.

Sonra bizim kendi köy evimizi hatırlıyorum. İki katlı, dört odalı, taştan bir ev. Babam inşaat ustasıydı ve iyi bir çiftçiydi de sanırım, zira çok az kişide olan bir traktör almıştı. Mavi, Massey Ferguson marka. Gerçi o zamanlar köyde her işin ustasını bulmak ne mümkün! Dolayısıyla herkes bir parça marangoz, bir parça inşaat ustası olmak zorundaydı, sanırım. Odanın biri mutfak diğeri oturma odasıydı, yukarıda iki adet de yatak odası vardı. Her iki odada da ahşaptan dolap, içine gizlenmiş küçük bir banyo. Adına ebeveyn banyosu denirmiş. Ne gereksiz bir iş, bir tane neyimize yetmiyor diye düşünürdüm çocuk aklımla. Onu da evlenince anladım, ne kadar gerekli olduğunu da...

“Dünyada mekân, ahirette iman” diye duydum çok sonradan. Oysa benim çocukluğumda mekânlarla mündemiç bir iman vardı. İman, mekândan münezzeh değildi yani. Laiklik diye bir şey icat ettiler, ben onu da sonradan öğrendim.

Önce insanın ruhu kirlendi, sonra mekân ve çok sonra şehir...

Su çeşmelerden akmazdı o yıllarda, köyümüzün kuyuları vardı, içme ve kullanma suyunu oradan testilerle ve bakraçlarla taşırdık. Çamaşırlar haftada bir dere kenarında yıkanır, deterjan yerine sobanın küllerini kullanırdı annem, ellerinde derin yarıklar...

Ev, Mekân, Şehir Buharlaşırken, Sanal Dünyanın Gerçekliğe Dönüşmesi

İsa ÖZÇELİK

Eşyayla kurduğu iletişimin cismani boyutu, insanı bir yer ile ilişkili kılar. Bu ilişkisel pozisyonlar farklı mekânsallıkların ortaya çıkmasını sağlar. Kevn kökünden gelen mekân olgusu, insanın var olma biçimine yön verdiği gibi ona varlığı şekillendirme imkânı da oluşturur.

İçtimai bir varlık olan insan, doğada kalıcı olmak ve hayatını idame ettirmek için yoğun bir hareketlilik gösterirken, bu çabaların süreklilik kazanması ve bir anlama kavuşması için güven ve sükûnet merkezi olacak meskenlere ihtiyaç duyar.

İnsanın toplumsal bir varlık oluşunun ilk kurumsal karşılığı, ailenin varlığında tezahür eder. Toplumun en küçük yapı taşı olan aile; kendi özerkliğini temsil eden bir yer olarak yuva, ev ve ocak gibi kelimelerle ifade edilen mekân formunu, kendini sembolize eden kadim bir fenomene dönüştürür. Yuva kavramı, barınma, güvenlik ve iâşe gibi maddi gereksinimleri aşan bir iklim üretir. Sevgi, merhamet, vefa, mahremiyet, dayanışma ve huzurun kaynağı olan ya da böyle olması arzulanan ev ortamı, farklı toplum ve zaman dilimlerinde yapısal farklılıklara sahip olsa da bahsedilen öz hep kendini koruya gelmiştir.

İş hayatı ve ev hayatı şeklinde keskin bir ayırım modern dönemlere kadar çok yaygın değildir. Yerleşik hayata geçen tarım toplumlarında ekim-dikim alanları kısmen farklı bölgelerde olsa da ev-aile ve çalışma ortamlarının varlığı kesin hatlarla bir bölünmüşlüğü ifade etmemektedir. Şehir hayatında ortaya çıkan çarşı, pazar ve zanaatkarlık meslekleri her ne kadar müstakil bir iş ortamı görüntüsü verse de sanayi dönemi sonrası oluşan kırılmanın çok uzağındadır.

Modern dönemlerde insan, artık zamanı ve mekânı doğal akışından bağımsız olarak matematiksel bir anlayışla planlamaktadır. Uzmanlaşmanın yaygınlaşması, iş bölümü ve organizasyon yeteneğinin artması, çok sayıda teknik gelişmenin sağladığı imkânlar, sayısız yeni iş sahaları, fabrikalar, eğitim alanları, sosyal alanlar vs. ortaya çıkarırken evin fonksiyonu, ev için-

deki aile bireylerinin rolleri ve hiyerarşisi de değişime uğramaya başlamıştır.

Oteller, kafeler, ısıtılı caddeler, çok işlevli parklar, eğlence yerleri ve bir yaşam merkezi olarak tasarlanan devasa alışveriş merkezi gibi çok sayıda modern mekânlar hayatın akışını tersine çevirmiştir. Daha önce ev hayatın merkeziydi ve bütün hareketlilikler bir şekilde evle nihayete ererdi. İnsanlar için dışarısı bir gurbetti, hep yuvaya dönme heyecanı yaşanırdı. Modern hayat evden dışarıya adeta kaçarcasına bir akışı tetikleyen bu yeni mekânlarla, insanları dışarıya bağlarken evi de nesneleştirdi. Böylece ev bir tür otele dönüştürülmüş oldu.

Modernizm, doğa bilimlerinde kullandığı yöntemi sosyal hayatta da tekrar etmek istediğinde bundan mekânlar ve şehirler de nasibini aldı. Geçmişte genel olarak her bölgenin kendine ait otantik bir dokusu vardı. Modern kentleşme anlayışı, kalıplaşmış tek tip yapılar inşa ederek tüm şehirleri birbirinin kopyası haline getirmeye başladı. Her şey üretilip tüketilen nesnelere dönüştürüldü. Şehir de makinede üretilen bir nesneden farklı değildi. Artık “şehrin” şahsına münhasır bir kimliğinden bahsetmek çok zordu,

zira şehre ruh üfleyecek bir odak kalmamıştı.

Küresel kapitalizm dünyanın tüm mega kentlerini aynı fabrikadan çıkmış birer ürüne dönüştürmüştü. Meydanlar, caddeler, alışveriş yerleri, beton yükseltiler, hatta kibrit kutusu gibi yükselen binaların iç dizaynları bile aynıydı. Birbirinden oldukça farklı sosyo kültürel değerlere sahip, farklı coğrafyaların insanları bu absürt durumu çok hızlı bir şekilde kabullenmek zorunda kalmışlardı.

İletişim araçlarının gelişmesi ve özellikle televizyonun evlere girmesiyle küreselleşme olgusu önlenemez bir hal aldı. Ev-aile özdeşliğinden kaynaklanan sevgi, güven, mahremiyet ve dayanışma duygusu, yaşanmakta olan bu yeni süreçle hızla erozyona uğradı. Artık ev ve mahalle hem fiziksel hem de manevi anlamda saldırı altındaydı. Modern eğitim ve iş mekânları, apartmanlaşma ile sembolize edilen yeni kentleşme modelleri, elektronik medya organları ile hayatı kuşatan küresel iletişim ağları vd. gelişmelerin sonucunda dönüşüp yeni bir form alan aile kurumu, eski mahalle kültürünü sürdürebileceği zeminini yitirmişti. Mahalle, en büyük dayanağı olan eski aile kurumunu yitiren aile de kendini koruyan bir kale olan mahalle olgusundan mahrum

Daha önce ev hayatın merkeziydi ve bütün hareketlilikler bir şekilde evle nihayete ererdi. İnsanlar için dışarısı bir gurbetti, hep yuvaya dönme heyecanı yaşanırdı. Modern hayat evden dışarıya adeta kaçarcasına bir akışı tetikleyen bu yeni mekânlarla, insanları dışarıya bağlarken evi de nesneleştirdi. Böylece ev bir tür otele dönüştürülmüş oldu.

Televizyon evimizin içinde yeni bir ev inşa etmişti. Evimizden dünyaya açılan bir pencere gibiydi. “O da (televizyon) bizi görecek mi?” cümlesi bir zamanlar ancak şaka yapmak için kullanılırdı.

kalıyordu. Mahalle kültürü yok olduğunda şehirlerin özgün bir kimlik edinmesi de çok zor oluyordu.

Modernizm, Müslümanların cami merkezli şehirleşme modelini çoktan yıkıma uğratmıştı. Modern kentlerde; merkezinde heykel bulunan bir meydan, şehrin diğer katmanlarına ilham veriyordu. Geçmişte, özellikle ulu-camiler birer külliye olarak hayatın merkezinde yer alır ve etrafında kurulan sosyo-ekonomik yerleşim alanlarını manevi olarak kuşatma altına alırdı. Günümüzde yaşam merkezi olarak inşa edilen AVM’lerde “cami”, kuytu bir köşeye sıkıştırılan “namaz kılma yerine” dönüştürülerek nesneleştirildi.

Modernizme bir tepki ya da onu tamamlayan bir süreç olarak ortaya çıkan “postmodern” dönemde, modernizmin keskinliklerinin törpüldüğü öne sürüldü. Artık farklılıklara daha çok yer verilmeli, otantik kültürler kendilerini daha rahat ifade edebilmeliydi. Gelişen süreçte kontrol edilemeyen ve adeta kaos düzeninin hâkim olduğu dev metropoller, bu düşüncenin temel savlarını fiili olarak destekliyordu. Küreselleşme olgusu bir yandan da yerelleşme söylemini piyasaya sürüyordu. Bu ikili anlayış, büyük kentlerde asimetrik yapılaşma, farklılıklara yer açma adına çapraşık kentsel ağlar ve belirsiz bir kimlik üretiyordu.

İçinde bulunduğumuz dijitalleşme süreci, insan-mekân ilişkisini eşi görülmemiş bir alt üst oluşa doğru sürüklemeye potansiyelini elde etti. İnternet ilk kullanılmaya başlandığında insan hayatında nasıl bir etki oluşturacağı asla öngörülmemiştir.

Benzer yorumlar televizyon için de yapıldı ancak “endüstri 4.0” ya da “toplum 5.0” gibi adlarla nitelenmeye çalışılan yaşamakta olduğumuz varoluşsal kırılma, hayal gücümüzü zorlayacak sonuçlara gebe gözükmekte. Zaten bu dönemi farklı kılan

en önemli husus; hayal, rüya ve hakikatin birbirine karışması, somut ve soyut kavramlarının bulanıklaşması ve gerçekle sanal arasındaki farkların her gün biraz daha belirsizleşmesi olarak nitelenmekte.

İnsanoğlu geçmişte de hayal gücüne sahipti. Mitler, efsaneler üretiyor; romanlar yazıp, ütopyalar kurguluyordu. Zamanla dile gelip, yazıya ve resme dökülen bu hayal gücü, televizyon vasıtasıyla ekranlara taşındı. Matbaa, radyo ve televizyonun dönüştürücü gücü kuşkusuz çok yüksekti. Özellikle televizyon kültürünün ev hayatına ve sosyo-kültürel ilişkilere etkisi devasa boyutlara ulaşırsa da bunların hiçbirisi dijitalizm kadar kuşatıcı olmamış ve gerçekliği bu denli tehdit edici boyuta ulaşamamıştı.

Şimdilerde “gerçeklik ötesi” tartışmaları, felsefi münazaraları aşarak laboratuvar ortamına taşınıyor, “bilim kurgu” hayali bir sanatsal uğraşı olmaktan öte teknolojik tasarımın, bilimsel çalışmaların bir parçası olarak değer görüyor. “Sanal gerçeklik” kavramı, gerçekliğin karşıtı olan bir hayal alemi değil, bir gerçeklik türü olarak, hakikatin bir parçası olarak geleneksel gerçeklik algılarımıza meydan okuyor.

Televizyon evimizin içinde yeni bir ev inşa etmişti. Evimizden dünyaya açılan bir pencere gibiydi. “O da (televizyon) bizi görecek mi?” cümlesi bir zamanlar ancak şaka yapmak için kullanılırdı. Web 2.0 ile birlikte internet, birbirimizle iletişim kurup, onun da bizi görmesini sağladı. Web 3.0 aşamasında ise yapay zekâ destekli internet, silikon yazılım formuyla, ıslak yazılım (insan) ilişkisini çok daha karmaşık bir hale sokmuş görünüyor.

İnsanlık tarihinde yer alan göçler, yeni medeniyetlerin oluşumunda çok önemli işlevler görmüştür. Kurulan bu medeniyetler kendini en görkemli şekilde ifade etmenin bir aracı olarak özgün şehirler inşa et-

mişlerdir. Konunun uzmanları medeniyetlerin inşa ettiği şehirler olduğu gibi şehirlerin kurduğu medeniyetlerden de bahsetmektedir. Aslında şehirler, geçmiş, gelecek ve tüm medeniyetlerin birikimleri arasında akışı sağlayan mekanlardır.

Günümüzde şehirlerin bu tarihi misyonu ciddi sarsıntı geçirmektedir. Zira, dijitalizm coğrafi bir mekân ve belirli zaman dilimlerine hapsolmuş yapıları tarumar edecek “en büyük göçün” startını çoktan vermiş bulunmaktadır. Dijitalizm Medeniyeti (!) yeni şehirler kurmayı da aşarak yeni bir dünya (sanal dünya) kurma peşindedir. Ne yazık ki yeni bir dünya kurma hedefi de dijitalizm fırtınasını dindirecek bir gaye olmanın çok uzağındadır. Daha şimdiden bu dünyanın sınırları çok dar gelmeye başlamıştır. İlk etapta mevcut dünyayı sanal ortamda simüle etmek çığır açıcı gibi gözüktükse de bu tür taklitçi senaryolar bir geçiş evresi olarak görülmelidir. Artık yeni hedef fiziksel evrenin ötesine geçmektir. “Metaverse” yani evren ötesi hayaline ulaşmak için insanlar bu mecraya akın akın göç etmeye başlamaktadır. Metaverse diğer bir anlamı ile öte dünya-evren yani “ahiret” inancını çağrıştırmaktadır. Aslında dijitalizm tüm insanlığa varoluşsal bir meydan okumaya dönüşmüştür.

Henüz sürecin çok başlarında bir yerlerde bulunuyoruz, hâlâ fiziki mekânlar ve biyolojik gerçekliklerimiz hayatın akışını domine eden başat unsurlardandır ama ekonomiden sanata, eğlenceden iletişime kadar çok sayıda alanda, daha şimdiden sanal ortamın gerçeğe dönüştüğünü de gün be gün müşahade ediyoruz. Sosyal medyada geçirdiğimiz vakitler, dostlarımızla kurduğumuz fiziki iletişim sürelerini fazlasıyla geçiyor. Akıllı telefonla birlikte olduğumuz süre zarfında zaman ve mekânı mobilize etme gücü her

geçen gün ona doğru kayıyor.

Nesnelerin interneti teknolojisi tam anlamıyla devreye girdiğinde; insan-eşya iletişimi, insan-mekân ve şehir ilişkisi, insanın ev-mekân-şehir planlamasındaki merkezi konumu hepten tartışılmaya açılacaktır.

Artırılmış gerçeklik, hologram teknolojisi, giyilebilir teknoloji, VR gözlükleri, tat, koku ve dokunma hissi aparatları, beyin-makine arayüzleri, insana eklemlenecek çok sayıda çip ve implant teknolojisi gelişip, biyolojik beslenme yöntemlerinde radikal değişimler gerçekleştikçe insanların sanal dünyaya yönelmesi ve birinci adresin dijital dünya olmakla beraber fiziksel evrenin sanallaşması çokta uzak bir ihtimal değildir. Fütüristler bu noktada durmak istemiyorlar. Elbette onlar, zihnin dijital ortama yüklenerek tamamen fiziksel mekândan kurtulmanın yollarını da bulmanın peşindeler.

Bahsedilen hedeflerin ne kadarına ulaşılabilir bilinmez ama şimdiden sanal dünya gerçekliğinin, ev-aile, mekân ve şehir ilişkilerini temelden sarsmaya başladığı ve yakın gelecekte olumlu ya da olumsuz çok daha köklü dönüşümleri tetikleyeceği aşikâr.

Dijitalizm Medeniyeti (!) yeni şehirler kurmayı da aşarak yeni bir dünya (sanal dünya) kurma peşindedir. Ne yazık ki yeni bir dünya kurma hedefi de dijitalizm fırtınasını dindirecek bir gaye olmanın çok uzağındadır.

Ev, Çağrışımlar ve Ötesinde Kent

Fatiha Nur TERLEMEZ

Y. Şehir Plancısı

Hayatı tüm diyalektikleriyle birlikte nasıl ele alıp tüm bunlara uyum sağladığımız üzerine düşünmek gerekirse tam da bu noktada “ev” karşımıza çıkmaz mı? Ev, bir yönden de köşeye çekilip dünyanın bir ucundan tuttuğumuz ve oraya kök saldığımız yer değil midir? Ev tüm farklı tanımlamaların dışında dünyaya tutunduğumuz köşemizdir. Bachelard'ın sözünü ettiği gibi içine doğduğumuz ilk evren olup bu açıdan bakıldığında ev tam bir kozmozdur. Yaşama gözlerimizi bir evin kucağında korunaklı, içten bir mekânda açarız. Böylece evin varlığı daha da değer kazanır. Ev aslında içinde kendine has bir içsellik barındıran özün ta kendisidir. Yine Bachelard'a göre insan dünyaya “fırlatılmış” bir varlık olmaktan önce, evin beşiğine yatırılmış bir varlıktır. Beşiğin “bir şeyin kaynağı olan yer, bir şeyin doğup yetiştiği yer” anlamına vurgu yapılmış olup, evle arasında somut bir metafor kurmuştur.

Aynı zamanda ev, hayallerde de yoğunlaşılan temel mekandır. Başımızı sokacak bir barınma ihtiyacının karşılanmasından ziyade geride anılar bırakan, özel değeri olan evi somutlaştırmaktadır. Sadece hayallerimiz değil geçmişte yaşadığımız evler de içimizde öylece yıkılıp gitmez. Onları tekrar tekrar bir düş olarak yaşarız. Eskinin sararmış pembe süt kartları gibi bir kapı kenarına kısırlıvermiş anılar ansızın ortaya çıkıverir. Aradan kaç yıl geçmiş olursa olsun kapıyı açarken kapı yağlansa da yavaşça gıcırdatmadan açarız, düşmenin yerini el yordamıyla bulup ışıkları yakarız, merdivenleri ikişerli üçerli çıkar, yüksek olan merdiveni hesaba katarız. Yaşadığımız evlerde birikmiş anılar hareketlerimizi sıradanlaştırarak onları doğal bir alışkanlıklar kümesine dönüştürür. Tüm bunları yaşarken anımsamasakta, yıllar sonra o eve yeniden gittiğimizde anıların dipdiri olması insanı şaşırtır.

Bazen de yeniden döndüğümüz evlerde her şeyin yerli yerinde olmasına rağmen aynı hisleri beslemeyiz. Bir anda yabancılaşır o mekân. Bazı kırılma noktalarına şahit olur ev. Belki de ev ile şahit olmak arasında bir bağlantı vardır. Sonuçta ev, yaşama şahitlik edendir. Doğuma şahit olur, başkalaşır

o ev. Evliliğe şahit olur ki yeniden baba evine gitsen de misafir hissedersin. Artık orası senin ait olduğun ev olmaktan çıkmıştır. Ölüme şahit olur ki ev, artık girmek istemediğin mekâna dönüşebilir. Sanki tüm anıları alıp götürmüştür. O halde ev dinamiktir de durmaz, değişir.

Ev tekdüzelikten uzak, diğer evlerden ayrılan özelliklere sahipse anılar daha da çoğaltılabilir. Bahçesi varsa orada yapılan kahvaltılar unutulmaz ya da bir ıhlamur ağacı... Altından soluklandığınız, belki oyunlar oynadığınız bir ağaç nerede karşınıza çıksa o evi hatırlatır. Kalabalık bir aileye hitap eden çok katlı bir ev de anıları şekillendirir. Dedenizin, ninenizin başucunda yaptığınız sohbetler, dinlediğiniz hikayeler... Ya da dedenizin hep oturduğu baş köşe... Kimi zaman da komşularla bir araya gelinen arka bahçenin avlusu olur anılarınızın önderi. Tüm bunlar sokağa, mahalleye ve kente de yansır. Kapı önü sohbetlerinin yapıldığı çıkmaz sokak, saklambaç oynanan dolambaçlı yollar, bir çınaraltı kent belleğinde de yer edinir. Herkesin bin bir türlü hikâye uydurduğu Almancı teyzenin evi, ya da bir astsubay emeklisi amcanın yazlığı, perili ev efsanelerine kucak

açar. Herkes kendi anılarındaki yolları, saklambaç oynadığı çınarları, soluklandığı bankları ortaya koysa yitirdiğimiz mekanların haritasını çıkarıp bir ucundan yakalar mıyız?

Bugünlerde belki de artık evlerin sürprizi kalmadığından, dümdüz tamamen hesaplanabilir bir mekâna dönüşmesinden hep uzaklara kaçma hayallerimiz. Kentin yüklediği tüm kaygı ve düşüncelerden uzakta, eşyalarla boğulan samimi-yetsiz evlerden ziyade ilkel, basit ve sade bir kulübede mutlu olmayı hayal ederiz. Ormanın içinde sessiz sedasız bir evde ateş yakıp etrafında oturup çitirtisini dinlemeyi, uzanıp yıldızları seyretmeyi, bahçesinde toprakla hemhal olmayı düşleriz. Emekli olunca ilk iş, bir sahil kasabasına yerleşme hayalleri de az değildir. Bu bakımdan doğa ile iç içe olmak özlenen, hayali kurulan evin temel unsurudur. Kentte doğaya üstün gelme savaşının parçası olan en ufak bir fırtına bile ormanda o kadar düşman değildir. Bu noktada tam bir paradoks olsa da bakış değişir, ev değişir...

Peki mevsimlerin evde hiç mi rolü yoktur? İlkbaharda mis gibi kokularla dolup taşan ev, yazın sıcağında kendini dışarı atar. Ev, çardakla-

ra, hayata, balkona taşar kalabalık sesler eşliğinde. Kış geldiğinde ise ev, yaşama mutluluğu artıran bir unsura dönüşür. Çünkü dışarısoğuktur ev ise sıcaktır. Yuva olma hissini daha çok verirken ev ahalsini “şükür” etrafında bir araya getirir. Diğer yandan tek etken bu da değildir. Kışın ailecek yenilen bir meyve sofrası, paylaşılamayan patlamış mısır, kahkahalar eşliğinde yenen pişmaniye ve belki de bıçağın ucunda uzanan elma dilimi... İşte bir ev ne zaman yuva olur sorusu burada aydınlanmaktadır; barınmaktan, sığınmaktan öte sıcaklığını hissettirdiğinizde.

Her şeyin makine olduğu yerlerden içsel yaşam kaçıp gider. Sokaklar, insanları emen borular gibidir; der Picard.² Ev, mekân ilişkileri yapaylaşmıştır. Kent artık doğa ile iç içe değildir. Bir içsellik, öz, kozmiklikten söz edilemez artık. Evler, kentte üst üste yığılmıştır. Ev olarak adlandırılan mekân basitleştirilmiş olup bilinçli olarak dönüştürüldüğü ileri sürülmüştür. Cündioğlu³ ev yerine daire, a-partman kelimelerinin kullanılmasını dahi “devrim, devirmek” ile bağdaştırmış olup kelimelerin kökünün burdan geldiğini savunmuştur. Yine bu bilinçle birtakım politikalar ile tahakküm kurmaya çalışanları vurgulamıştır: “Bugün masaları dahi köşeli yaparak sofra, meclislerin daire olduğunu unuttuk. İşte bu medeniyeti unutanlar baş köşeye kurulmaktan hoşlanır oldu. Çünkü dairede köşe olmadığını unuttular.”

Peki evi yeniden nasıl yuvaya dönüştürüp birtakım grupların ağından kurtaracağız? Cevap açık, “Allah, evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı.” (Nahl, 16/80)

¹Gaston Bachelard, 2020, Mekanın Poetikası, İthaki Yayınları.

²Max Picard, 2022, Sessizliğin Dünyası, Albaraka Yayınları

³Dücan Cündioğlu, 2018, Daireye Dair, Kapı Yayınları

Mesken'den Konut'a

Mustafa ÖZEL

Prof. Dr., FSMVÜ İslami İlimler Fak.

Hayatta birçok şey değişir; yazı, resim, yemek, yol, ticaret, ulaşım. Listeyi uzatmaya gerek yok. Bu değişimler, hayatı bazen anlamsızlaştırır bazen de ona anlam katar. Bir kelimenin, bir kavramın ortaya çıkışı bir arka plana, bir tasavvura dayanır. Tasavvursuz hayat düşünülemez. Günlük hayatta bize ehemmiyetsiz gibi görünen ancak derinliğine bakıldığında hemen fark edilen çeşitli kelimeler, kavramlar vardır.

Şehir'e kent demek, sadece bir ifade değildir. Bilenler bilir, bugün fırından aldığımız ekmeğe, ekmeklerin evlerde yapıldığı dönemlerde *şehir ekmeği* denirdi. Buna, kent ekmeği diyemezsiniz. Deseniz anlamsız, ucube bir şey olur. Misafirliğin etkin ve yaygın olduğu zamanlarda, sizi, evinizi şerefleştiren insanlara ikram ettiğiniz şekere, misafir şekeri, eline döktüğünüz kolonyaya, misafir kolonyası denirdi. Misafiri hayatımızdan kavlen ve fi'len çıkarmış durumdayız. Konuk, misafirin yerini aldı. Ama misafir şekeri, konuk şekeri olmadı; misafir kolonyası da konuk kolonyası olmadı. İhdas edilen kelime ve kavramlar, asla eskisinin yerini tutamıyor. Çünkü o eskilerin ar-
dında devasa bir zihin dünyası var.

İnsan ve toplum hayatında mühim bir yer tutan barınmayla ilgili kelimeler de böyledir. Bugün genel olarak *ev* dediğimiz barınma ve yaşama alanına, eski zamanlarda *hane* denirdi. Hane Farsça bir kelime olup birleşik isimlerin türetilmesinde mühim bir yeri vardır. Kiraathaneden postahane-ye, basmahaneden şişhaneye, abdesthaneden meyhaneye, mevlevihane-den batakhane-ye kadar birçok isim böyle türetilmiştir. Hanenin yanı sıra Arapça kökenli bir kelime daha vardır: *Mesken*.

Mesken kelimesinin kökü, se-ke-ne (سَكَنَ) fiilidir. Bu fiilden türeyen Türkçemizde *sâkin*, *iskân*, *sükûnet*, *teskin*, *meskûn* gibi kelimeler de vardır. Söz konusu fiilin, iki temel anlamı vardır. Biri "huzur bulmak, kendini rahat hissetmek" diğeri "bir yerde yaşamak, oturmak, ikamet etmek"tir. *Mesken*,

dilimizde daha çok ikinci anlamıyla kullanılmaktadır. “Yaşanılan yer” demektir kısacası. Bununla birlikte kelime Arapçadaki ilk mana da mündemictir. Yaşanılan yer, yani ev, hane *meskendir*; *meskendir*, çünkü o yaşanılan yerde huzur bulunulur, onun içinde yaşayanlar kendilerini rahat hissederler. Çünkü *mesken*, emniyetli yerdir, tehlikeden uzaktır.

Ülkemizde yıllardır süregelen kadim kelimelerimizin sadeleştirilmesi gayretkeşliğinin sonucu olarak bugün daha dar, daha sathi manalara sahip kelimelerle derdimizi anlatmaya, hayatı ve olayları kavramaya, anlamlandırmaya çalışıyoruz. Konut’a dönüşen *mesken*, bunlardan biridir. *Konmak* kelimesi, temelde yerleşmeyi ifade etmektedir. TDK *konmak* için, sırasıyla şu anlamları vermektedir: Kuş, kelebek, uçak, toz vb. bir yere inmek; yolculukta geceyi geçirmek için bir yerde kalmak, konuk olmak, kısa bir süre için bir yere yerleşmek, bir yeri yurt edinmek. Kubbealtı’nın verdiği manalar ise şöyledir: Uçmasına son verip bir yerde durmak, yolculuk sırasında bir yerde konaklamak, geceyi geçirmek, yurt edinmek, yerleşmek, misafir olmak.

Konmak’tan türetilen konut sözcüğü, bana hep iğreti, itici, soğuk gelmiştir. Bunu, dil konusunda çok da muhafazakâr olmayan biri

olarak söylüyorum. *Konmak* uçmakla da alakalı olduğu için konut bana geçiciliği, uçuculuğu (buradaki uçuculuk, buharlaşma manasında) çağrıştırmaktadır.

Başka sözlüklere de bakılabilir söz konusu kelimenin anlamı için. Neticede pek farklı bir sonuç çıkacağını sanmıyorum. *Mesken*’in içerdiği “huzur bulmak, kendini rahat hissetmek” manalarıyla karşılaşma imkânımız yok maalesef. Bir dilin zenginliği, o dilde kullanılan kelimeler arasındaki nüanslardadır. Birbirine yakınmış gibi görünen ancak yakından ve derinden bakıldığında aradaki farkın, farkların görüldüğü nice kelimemiz bugün tedavülde kalmış durumdadır.

Mesken’in konutlaştığı bir dünyada insanlar huzur bulamamaktadır. Modern zamanlarda herkes konar göçer (bunu, konargöçer şeklinde de yazabiliriz, konar ve göçer arasındaki boşluğu kaldırarak hem yazımı hem anlamı hızlandırmış oluruz, çağa yakışan da budur!) olmuş durumdadır. Hiç birimizin rahatı, huzuru, emniyeti yok artık.

Değişen, keşke sadece kelimelerin lafzı olsaydı! Kaybolan anlam, ruh, kimlik ve derinliktir. Bakalım şu ihtiyar dünya, anlamsız, ruhsuz, kimliksiz ve derinliksiz insanları üzerinde daha ne kadar taşıyabilecek?!

Bugün genel olarak ev dediğimiz barınma ve yaşama alanına, eski zamanlarda hane denirdi. Hane Farsça bir kelime olup birleşik isimlerin türetilmesinde mühim bir yeri vardır.

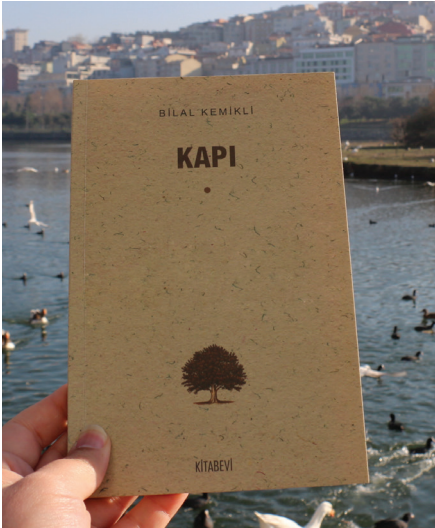
Bilal Kemikli ile Kapı Üzerine Bir Söyleşi

INSICAM

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
öğretim üyesi Prof. Dr. Bilal Kemikli ile
Kapı isimli eseri üzerine söyleştik.

S: Kıymetli hocam, evlerimizi Kapı isimli eserinizde “dâr” ve “beyt” gibi kavramlarla ifade etmişsiniz. Peki, nedir gönül dünyamızdaki “ev”?

C: Şimdi gönül dünyamızdaki ev dediğimizde şunu anlamamız lazım; “gönül evi”, “gönül hanesi” diye bir tabir var bizde. İki şehir vardır, biri yaşadığımız şehir diğeri ise gönül şehri; iki hane vardır aslında biri yaşadığımız evimiz ki biz bu evimize devlethane deriz, hane-i saadet deriz. Örneğin bir başkasına “Efendim, fakirhanemize buyurunuz” dersiniz, o da size “Estağfirullah efendim. Devlethaneniz” der. Bu tür tabirler bugün unutuldu tabii, devlethane, huzurhane, fakirhane gibi... Bunlar bizim hayatımızı sürdürdüğümüz mahremiyet alanlarımızdır. Misafirimizi kabul ettiğimiz yerlerdir, has dostlarımızın ancak gelip kaldığı ve mahremiyetimizi paylaştığımız yerlerdir. Tabi bir de gönül hanesi var. Gönül hanesi, gönül evi, daha çok sûfi şairlerin bize kazandırdığı bir tabirdir. Gönül, Hakk’ın nazargâhıdır. Yere göğe sığmadım Mümin kulumun gönlüne sığdım, buyurur. Bu yüzdendir ki Şemsettin Sivasî der ki: “Gönül hanesini temizleyelim”. Bu şiir Hayalî Bey’e de atfedilir: “Sür çıkar ağıyârı dilden tâ tecelli ede Hak Pâdişâh konmaz sarâyâ hâne ma’mûr olmadan”. Yani haneyi mamur hale getirebilmek lazım ki padişahın konabilmesi için. Padişah kimdir, o gönlümüzün sahibi olan evveli ahirde sevgilimizdir. Kimi seviyorsak o bizim padişahımızdır. Ama o geçici sevgilimizin ötesinde bize asıl sevgili olan mâlik’ül mülk olan Allah’tır. O’nu oraya koyarız. “Sür çıkar” ise bize kelime-i tevhidi hatırlatıyor. Kelime-i tevhidin birinci kısmında “la ilahe” diyoruz, la ilahe derken biz nefy ediyoruz. Yani sürüp çıkartıyoruz, Tanrıcıkları sürüp çıkartıyoruz, geçici tüm o sevgilileri çıkartıyoruz. Haneyi temizliyoruz, yani sonra oraya asıl sevgiliyi, Rab-bimizi koyuyoruz. Tabi, şimdi evimiz hayatımızı idame ettiğimiz yer olarak böylesine bir gönül evi gibi düşünülürse, nasıl ki gönül evimize her şeyi koymuyoruz yaşadığımız evimize de her şeyi koymamak lazım. Kalabalıklar barındıramaz gönül evimiz, bir gönülde iki sevgili olmaz. “Hanede olursa dûzen orada bozulur dûzen” derler. “Dûzen” iki eş (kadın) anlamına gelir,

bir hanede iki sevgili olursa orada düzen bozulur. İnsan bir şeye sevgili olur, o bir şey de tevhide işaretler. Bunu hanemize uygularsak, evimize hane-i saadetimize uygularsak, evvela kapitalist tuzaklara düşmeden sade bir ev dizaynı tertip edilir. Kapitalizm birçok eşyayı bizlere aldırıyor aslında ama gönül evimizdeki gibi kalabalıkları bertaraf etmemiz gerekiyor. Hanemiz böyle olmalı, gönül hanemiz gibi temiz olmalı. Eşya tuzağından kurtulmamız icap ediyor. Eşyalar insanın düşünce alanını daraltıyor. Gönül ufukumuzu da bu sadelikten almalıyız.

S: Kapı'da çoğu yerde "Dâru'l-fenâ dünyadır, dâru'l-bekâ ahirettir" derken neyi kast ediyorsunuz?

C: Dâru'l-fenâ, bu dünya için kullanılan bir tabirdir. Dâru'l-bekâ, ahiret yurdu. Burada da en önemli saadet limanımız evimizdir. Evimiz gerçekten huzur limanı olursa, hane-i saadet olursa, mutluluk ve esenlik yurdu olursa, insan Dâru'l-bekâ'ya hazırlık yapmış olur. Peygamberimiz birçok hadisinde buyuruyor ya "evlerinizi cennet bahçesi yapınız" diye. Nasıl yapılacak diye sorulunca da ilim, irfan sohbet mekânlarını söylüyor. Şimdi bir ev düşünün ki orada sohbet varsa, anlayış varsa, ilim varsa, kavrayış varsa bekaya hazırlık yeri olur. Dâru'l-fenâ'dan Dâru'l-bekâ'ya hazırlık yeri olur. Ama evimizde birtakım sorunlar varsa, işte mesela evde namaz kılınmıyorsa Dâru'l-bekâ'ya huzur yurdu olmaz. Bir başka hadis-i şerifte de "Kur'an okunmayan, namaz kılınmayan evin bir mezar olduğu" söylenir. Eğer evimiz; sohbet ettiğimiz, birbirimizi anladığımız, birbirimizi yetiştirdiğimiz bir ilim meclisine dönerse, bu meclis bir okula tebdil eder. Bu cennet bahçesinde yetişen çocuklar da adeta birer gül gibi yetişmiş olurlar. Bizim eskiler eve "dar" da derlerdi, dar bizim evimiz yurdu-

muzdur ve burayı misafir ağırlayarak da beka yurduna dönüştürürüz. Burada misafir ağırlamayı ve ikram etmeyi de çocuklarımıza öğretmiş oluruz. Misafir ağırlamanın külfetli kısımlarında Allah'ın rahmetini de öğretmiş oluruz.

Esasında evlerimizin sahiple-ri hanımefendilerdir. O yüzden de ben bu *Kapı* eserimi eşim Fatma Hanım'a ithaf ettim. Çünkü evin mihenk taşı, mihver, eşlerimiz hanımefendilerdir. Onlar bir de çocuklarımızın mürebbisidir. Tabi hanımlarımız Arapçada "Rabbetul Beyt" diye söylenen evlerin efendisi olmakla beraber hane mekteplerimizin de hem yazarları hem de hocaları oluyor. Çocuk ve insan kitabını yazanlar da annelerdir. Evlerimizi bir mektebe dönüştürmenin çabası içerisinde olursak bu mahremiyet çerçevesinde çocuklarımızın da teşahhus etmesini, şahsiyet kazanmasını sağlamış oluruz. O bakımdan Dâru'l-bekâ ve Dâru'l-fenâ nitelemesini burada zikrettim. Artık evlerimizi çalışma hayatından dolayı otel gibi kullandığımızı, üstelik mutfaklarımızda dahi aş pişmeden yaşadığımızı görüyorum. Ev bizim huzur hanemiz olmalı, bir mektep olmalı bir güvenli liman olmalı. Aksi takdirde ev bir zindana dönüşebilir. Söz, sohbet yoksa ilim ve anlayış yoksa ev bir çilehaneye adeta bir cehenneme de dönüşebilir. Niyaz ederim, hanelerimiz birer hane-i saadet olsun.

S: "Ev, ocaktır" diyorsunuz? Ocağımızda eskiye nazaran neler değişti hocam?

C: Ocak da ev anlamındadır, tıpkı dâr gibi. Ocağın tütmesi gibi bir tabir vardır mesela, ev manasındadır. Ebeveynlerin çocuklarının evlenmesi ve onların da torunlarını görmeleri ocak tütecek demektir. Eski evimizi düşünüyorum, çocukluğumuzu, ebe denirdi babaanneye bizde, o mesela ocağın yanında otururdu, torunla ilgilenirdi falan.

Dede, orada nasihat ediyor falan böyle bir ocak tasavvuru vardı. Ocak geniş aile demekti, destek ve bilgelik demekti bir anlamda. Göçler ve şehir hayatı bizi o bilgelikten mahrum bıraktı biraz da. Bazı ocaklar vardır ilim yönüyle temayüz eder. Mesele eskiden denirdi ki bu ocaktan âlimler yetişmiş yahut sanatkarlar yetişmiş, şifacılar, hafızlar yetişmiş diye. İşte bunlar hep ocaktan yetişirdi. Eski Asya'dan, Türk kültüründen gelen bir kavramdı ocak, o sıcaklığı o ülfeti de hatırlatan bir kavramdı. Ama maalesef büyük oranda bu şehirleşme ve yeni mimari anlayışımızla birlikte küçülen ailelerle bu ocak kavramı kayboldu.

S: Gelelim, kitabınıza da ismini veren Kapı mefhumuna... Kıymetli hocam, Kapı ile ne demek istiyorsunuz? Ne isteriz bir kapıdan?

C: Ben kapıları çok severim. Kapılı şehirleri, ülkeleri de çok severim. Fas'ı, Tunus'u çok severim. Melih Bey de Ankara'yı kapılı şehir yapmıştı. Maalesef biz kaleleri yıktık. Ben Sivaslıyım ve Sivas'ın kalesi yıktı. Bir belediye başkanımız yıktı, Ne Timur yıktı ne Moğol yıktı bir belediye başkanı yıktı. Yerine de park yaptı. Kapılarımız şehirlerimizin sırrıdır. Mahremiyet dedik ya, ev ile sokak arasındaki engeli oluşturuyor. Şehrin kapısı olursa, şehrin yabancı ile şehrin arasına engel oluyor. Şimdi apartman kapısı var, kapılar birbirine çok yaklaştı. Bu da mahremiyeti yok etti tabi. Kapılar yakın çünkü. Çocukluğum avluya açılan bir mekânda geçti. Benim daha evvelce yazdığım *Memleket Yazıları: Çiğdem Der Ki Ben Alayım* adlı eserde iki kanatlı bir kapı (Arapça beyt diyoruz ya, ev demektir beyt, her bir mısra ev demektir, iki kanat olunca bir beyt meydana geliyor), iki kanatlı bir kapıyı açtığınızda maneviyat dolu bir dünyaya girersiniz.

Evlerimiz şiir gibi olmalıdır. Şuur ile de alakalı bir kavram zira ancak şuurlu olan insanların şiirleri olur ve bu şiirler kalıcı olur. Evlerimizi de şuurla doldurmamız. Nereye gitsem kapı ve pencere fotoğrafları çekerim. Ama eserin adındaki Kapı, biraz da şey gibi, düşünün mesela bir gelin büyük bir heyecanla ata binmiş içeri giriyor, bir hayat kuruyor içeride, çocuğu oluyor bu gelinin tebrik için gelenler oluyor, gelin bir hayat yaşıyor orada ve vadesi bitince vefat ediyor ve yine bembeyaz bir örtüyle ama bu kez kefenle o kapıdan çıkıyor. İşte kapı böyle bir şey, insanın gelişimini ve hayat çizgisini de gösteren bir kavram. Herhangi bir kapının önünden geçin içeride neler yaşanıyor bir düşünün. Tunus'ta bir kapının önünde bu düşüncelerle saatlerce oturduğumu hatırlıyorum. Ciddi bir hikâye, roman konusudur kapı... Bir kapı işte, ama o kapının içerisinde ne hayatlar var. Düşünülesi. Sır budur, içeriyi bilirsek bunun bir manası kalmaz. Kapıyı kırdınız mı sır biter. Kapı iffeti temsil eder, kapı bizi saklar, kapıdan içeri girdiğimizde emin oluruz, dostun kapısından içeri girince mesela eman aldık demektir. Kapılarımız hep dostluğa, muhabbete ve güvene açılın inşallah...

S: Bir mesele var ki can evinden yakaladı bizi. Hocam, bir evin penceresini fakihin sedd-i zerâi penceresine benzetiyorsunuz. Letafet ve nezaket penceresinden bakmakla özdeşleştirdiğiniz "pencere" bahsine biraz girelim mi?

C: Pencere tabiri mecazi anlamda bir düşünceye, bir görüşe açılmak, görüş sahibi olmak anlamında da kullanılır. Bu bakımdan bu düşüncenin iyi ve güzel olması mümkün olduğu gibi haram, çirkin ve kötü bir bakış ya da düşünce de olabilir. İlmi kelam açısından hüsn-kubh konusu girer. Dolayısıyla, bizim

hayatımızı ve penceremizi tanzim eden de bu ilim anlayışımızdır. Pencereyi tanzim ederken sedd-i zerâi kavramını kullandım. Yani zararlı olanlarla aranızı örtüyorsunuz, perdenizi çekiyorsunuz. Yine bir mahremiyet manası veriliyor buradan da. Başkasını ve görmek istemediğinizi görmüyorsunuz. Pencere, gözlerimizdir de. Gözlerimiz gönül evimizin penceresidir. Gözümüze sahip çıkmak zorundayız. Gözün hüsn nazarından bakması tercih edilir. Ama güzele bakalım, güzellikleri görelim derken mahremiyet sınırını aşmamak lazım. Hepimiz yürüyen evleriz ve bu yürüyen evlerin penceresi gözlerimizdir. Kapısı bazen ağzımız oluyor bazen kulağımız oluyor, bilgi alıyoruz oralarından çünkü. Dolayısıyla gözümüz bir pencere hükmündedir. Evimizdeki pencere de letafet ve nezaketle doluyorsa güzeli göreceğiz demektir. Kişisel gelişimcilerin baktığı yerden bakalım demiyorum. Zira onlar güzeli görelim motivasyonunu tüketim kültüründen alırlar. Biz insanı erdemli, bereketli ve verimli hale getirmek için bir duruş ortaya koyarız. Duruş sahibi olanlar ancak bakış sahibi olurlar. Tahsîniyyât penceresinden de bahsettik kitapta mesela bu noktadan bakarsak sanatkâr oluruz, mütefekkir oluruz. Bizim toplumumuzun makul pencereden bakan sanatkârlara ve mütefekkilere ihtiyacı vardır. Bakmak konusu apayrı bir mesele olarak karşımıza çıkar. Murakabe ve müşahede olarak bakmayı ele alırız.

Derinlemesine bakmak, bakışımız bize böylelikle bir pencere, bir tefekkür kazandırır. Evlerimiz isterdim ki daima penceresi ormana, gökyüzüne baksın. Tefekküre doyalım. Bahçeleri, uçan kuşları temaşa etmek murakabeyi güçlendirir. Ama duvarlara bakıyoruz şehirlerde. Bu da tabi ufkumuzu daraltıyor. Böylesi durumlarda aklıma hep Rilke gelir, *Genç Bir Şaire Mektuplar* eseri

gelir. Çünkü; artık hayal gücümüzle bakmamız lazım, kitaplarımızla bakmamız lazım. Her kitap farklı bir dünyaya açılan bir pencere ve biz artık bu pencerelerden bakıyoruz. Tabiata açılan pencereler ise vahyi gayri metluv denilen kâinat kitabını âlemi okumaya sebep olur. Pencereler artık gökyüzü ile irtibatımızı kesiyor. Terası olanlar müstesna olacak şekilde pencerelerimiz tabiata açılmıyor. Bu bence oldukça dertli bir konudur. Baktığımız pencereler bizi terbiye etmeli, gözlerimizi terbiye edersek bakışımız da güzelleşmiş olur. Zararlı olanla aramızda bir pencere olmalı.

S: "Oda tabirinin ateşle çok yakın bir alakası vardır. Oda, od kelimesiyle akrabadır." diyorsunuz bir yerde. Meseleyi su üstüne çıkarırsak, otağ veya oda kavramlarından hareketle eski Türk evleri için ne söyleyebiliriz hocam?

C: Ocak, büyük evlerde en büyük odada olurdu. Ocak yoksa mangal olurdu. Oda, hakikaten "od" kelimesinden türediği kanaatindeyim. Bilmiyorum, başka kimseler beni tenkit edebilirler ki ederlerse çok da memnun olurum. Öğrenmiş olurum. Şimdi otağ vardı eskiden bilerseniz Asya'nın stepleri soğuk olur epey ve otağda ocak yakılır. Geçtiğimiz yıl ben Tacikistan ve Özbekistan'daydım. Bu bölgede otağ denilen büyük çadırlar vardı, mesela içlerinde ocak vardı. Sıcak tabi, yemek pişiyor orada sohbetler de orada yapılıyor. Ocaktaki aş ile birlikte insan da pişiyor esasında. Sohbetler var otağda, sıcaklık var. Gündüz bağdaş kurup oturduğunuz o şilte akşam bir yatak olabiliyor ve onda yatıyorsunuz. Bu odalarda ateş sohbeti beraberinde getiriyor. Bu yoksa bunun yerine mangal yakılıyor, odayı ısıtmak için. Ama aslolan şey, insanı ısıtan sohbettir. Muhabbeti sağlayan şey neşedir, huzurdur ve en önemlisi sevgi ve

güvendir. Oda sizin en güvendiğiniz yerdir. Tamam, ev var ama evde size mahrem bir alan olarak oda sizin sırrınızdır. Çekirdek ailelerde mesela herkesin bir odası vardır. Herkes odasında bir kimlik kazanmış oluyor. Hürriyet alanıdır oda. Çocuklara oda vererek ona kimlik veriyoruz mesela. Güven alanıdır oda. Salonlarımız var artık, çocuklarımızla sohbet edecek ortamı kurmamız lazım. Çocuklar kendi mahremiyet alanlarında, odalarında yalnız kaldıklarında da bu sohbetlerden yetişerek güvenli alanlarında kişilik sahibi olmuş olurlar.

Bakın, siz bana ateşi ve odayı so-ruyorsunuz ama konu yine bir şekilde güven ve mahremiyet ile ilişkiliniyor. Güvenin, huzurun ve sevginin olmadığı bir yerde sarayda yaşasanız ne olacak? Huzurlu bir küçük ev, muhabbetle ve paylaşım ile ge-nişler, öte tarafta daralır. Oda, otağ kelimesiyle bu anlamda ilişkidir. Otağda bulunmak da ancak güvenle ve muhabbetle ilişkidir. Muhabbet ortamını inşa edebiliyorsak çocuklarımızdan korkmamıza gerek yoktur. Çocuklara vakit ayırmıyor, odalarımızda bir ocak oluşturmı-yorsak hiçbir maddi imkânla düzel-meyecek hatalar yapıyoruz demektir. Eskiden bilhassa medreselerde hücre ve göz tabiri de vardı. Hücre, göz oda demektir bir anlamda. İki gözüm var, iki göz odam var demek. Hücre şimdilerde zindanların bir kısmı gibi anlaşıyor, öyle kullanılıyor. Medreselerde, tekkelerde, hücreler var mesela. Derviş hücreleri var. Dolayısıyla oda tabiri artık oteller için de zikredilir hale geldi.

S: Evin bir mahremiyet yurdu olduğunu anlatıyorsunuz. Bu konuyu biraz açabilir misiniz?

C: Günümüz enformasyon çağı, haliyle dışa daha çok açılmaya çalışıyoruz. AVM kültürü var ve daha çok sokaktayız, parktayız. Bu tüketim kültürü bir açıdan mimarinin de bir sonucu. İnsanlar neden ken-

dilerini dışarı atıyorlar? Çünkü bahçeli evlerimiz yok. İnsanların ferahlaması için bahçeleri yok. Mecburen dışarı çıkıyoruz. Evde konuşulması gereken bazı meselelerin sokakta, kafede, parklarda konuşulduğuna şahit oluyoruz. Çağın bu sıkıntısı büyük oranda mahremiyeti de alıp götürdü. Dolayısıyla sır kavramı da kayboldu. Bir evde karı kocanın ilişkisi bir sırdır, bir başkasıyla bunu paylaşamaz. Kendi ailelerine de açmazlar sırlarını. Mutlu huzurlu aileyi bu sırla korurlar. Dışarıya açılma gündeme gelince mahremiyet duygusu da kayboldu. Sır da bir mana ifade etmez hale geldi. Dedikodu malzemesi oldu sırlarımız. Evin duvarlarını yıktı bu sırları aşikâr etmek. Fotoğraf çekip paylaşmak da aynı şekilde olmaya başlayınca bu durum kıskançlıklara da mahremiyet eksikliğine de mahal verdi.

Bir de sadece mahremiyet sıkıntısı değil mesafe bilinci de yok oldu. Mesafe koymayı bilmemiz lazım. Mesafe saygıyı artırır çünkü. Bu kayboluşlar yüzünden evlerimizin yeniden kendi kimliğine kavuşması lazım. Aileyi oluşturan kişilerin her birinin birbirlerine saygılı, tolere edici, birbirimizin hatasını örtecek idrake sahip olmamız lazım. Efendimiz (s.a.v.) dahi “evlere kapıları çalarak, müsaade isteyerek giriniz” diyor değil mi? Mahremiyet korunmalı, ailenin hukuku korunmalı. Ev, böyle bir durumda bu hukuku koruyan bir varlık olarak kalıyor. Eski evlerde mesela selamlık ve haremlik vardı. Bilirsiniz, selamlık misafirin ağırlandığı yerd. Haremlik de sizin mahremiyet, aile dünyanızdı. Bugün bu geniş evleri kaybettik. Eskiden mesela bu selamlıklarda altı aydan fazla kalan misafirleriniz dahi olurdu. Karda kışta kalan misafirlere bakardık mesela. Ailenize kısmen alıyorsunuz bu misafirleri. Şimdilerde bunun yerine otel kültürü geldi artık. Evlerimizi buna göre

planlardık o dönemde.

Şimdi Amerikan mutfak denilen ev tipleri var mesela. Esasında o bir yemek odası gibidir ama bize yanlış girdi bu uygulama. Salon kültürü de kayboldu mesela. Yemek pişerken evin annesini yahut hizmetlisini görüyorsunuz ve onun da çalışma alanı kısıtlanıyor. Son yirmi yıldır ev mimarimizde mahremiyeti yok eden yeni bir tüketim kültürü oluştu. Sırrımızı ve mesafe bilincimizi yeniden kazanmalıyız.

S: Son olarak, ocağı, aş, mutfak, sofrayı, sandıkları ve tüm bunlarla birlikte mahremiyeti birer huzur nişanesi olarak anlatıyorsunuz. Bunlara evin sırrıdır diyorsunuz. Sırrımızı mı kaybettik yoksa sırda sahip olmanın ehemmiyetini mi? Ne dersiniz?

C: Mesela sandık bahsinde de bir mahremiyet manası gizlidir. En başta sandık gelinlerimizin çeyizinin başköşesinde bulunurdu. Genç kızlarımızın öncelikle temin ettikleri eşyanın başında gelirdi. Anahtarı olan sandıklar herkese açılmazdı. Kanaviçeler, elbiseler olurdu. Gelinlik kızın rüyasıydı o sandık. Hayalleri orada olurdu. Gelin olduktan sonra da çocuklarının fotoğrafları, değerli eşya ve hatıralar buraya konulur. Sandık ara ara açılır, içerisine güzel kokular konulur. Çekirdek ailelerde bile bir sandık vardı o dönemde. Beyindir o sandık, hafızadır, ara ara bakıp sandığa hatıralarını yoklar. Sandıklar analarımızın hatıralarını sakladığı bir depodur.

Ben bu kitapta bizim kaybettiğimiz kelimeleri yazdım. Yazarken kendi anamı, dedemi yine kendi kaybettiğimiz geçmişi düşünerek yazdım. Hayatı, anılarımızı, yazdım ben. Çocukluğumuzun geçtiği sokaktan bahsettim hep. Hatırlayışı yazdım, ev sahibi olmaktan ve kiracı olmaktan bahsettim. Benim kaderimde hep bir Türkmenlik, gezginlik ve yolculuk vardı o yüzden hep oradan oraya gezdim.

Şehir

Kemal MANSUR

İnsan yaşadığı şehir ile sadece duyusal değil aynı zamanda duygusal ilişki de kurar. Şehirleri bayındır kılan ve ona ruh üfleyen bu ilişki biçimidir.

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Kutlu Elçi, sevgili yurdunu terk etmek zorunda kaldığında geri döner ve şu içli sözlerle veda eder Mekke'ye:

"Allah'ın yarattığı şeyler içinde en çok sevdiğim yer, sensin. Eğer buranın halkı beni (zorla) çıkarmasaydı, ben kendiliğimden çıkmazdım." (Heysemi, Mecmau'z-Zevâid, 3/283)

Asırlar sonra bir şair sevgili İstanbul'una aidiyetini şu anıtsal ifadelerle dile getirir:

*"Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar;
Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar."*

(N. F. Kısakürek, Çile, syf. 166)

Şehir insandır. Tüm çelişkileriyle insanı yaşar, yaşatır, yansıtır. Bir cesedi, bir endamı, bir zahiri vardır ama bu görünenin içine özenle sarmaladığı ruh-hudur asıl olan. Eşyaya ve insana dem be dem sirayet eder bu ruh. Şehirden yola çıkarak sakinlerini, sakinlerinden yola çıkarak şehri tanıyabiliriz.

Şehir ikinci doğumun rahmidir. Kombine ettiği değer ve özellikler kolektif bir sosyal kimliğe, kişiliğe hayat verir. Bu kimlik damak tadından müzik zevkine, lehçesine, komşuluk ilişkilerine kadar geniş bir yelpazede görünürlük kazanır. O sebeple her birimiz aynı zamanda bir şehrin çocuklarıyız da. Bu aidiyet en kavi aidiyetlerden biridir.

Şehirler karakterlerine göre yeni yakınlıklar/akrabalıklar ihdas ederler. Çemberine aldığı kitleyi kendi yordamına göre irtibatlandırır şehir. Sokaklar, mahalleler, işyerleri 'birliktelik' ve 'akrabalık' kavramlarını yeniden formatlar. Coğrafi, iktisadi, içtimai, siyasi birçok unsurun oluşturduğu bir denge üzerinden yürür tüm bunlar.

Şehir tarihtir. Yaşayan organizmalar/organizasyonlar olarak şehirler zaman içerisinde yolculuk eder ve içinden geçtiği zamanların ruhunu bün-yelerinde mezc ederler. Şehirleri dolaşırken yaşadığı zamanların izlerini birbiriyle komşuluk ederken buluruz. Şehrin tarihi aynı zamanda bilincidir. Şehre aidiyet bu bilince sahip çıkarak gerçekleşir.

Şehir duygudur. Türküdür, şarkıdır, halaydır, horondur. Acıdır, tatlıdır, ağittir, sevinçtir. Hayaldir, hasrettir, firaktır, vuslattır. Değişik hatta çelişik duyguların aynı anda etkin olduğu bir çıkındır şehir. Bu duygulara sağladığı gerçeklik zemini nispetinde sahibidir şehirler.

Şehir örgütlenmedir. Kırsalın imece usulü doğal dayanışması şehirde daha pragmatik ve planlı bir ilişki biçimine dönüşür. Maddi ve manevi saiklerle oluşan duygudaşlıklar insanları ortak amaçlar için ortak çabaya yöneltir. Bu, şehrin sunduğu belki de dayattığı kozmopolitliğin bir sonucudur.

Şehir buyurgandır. Katı kuralların ördüğü bir 'disiplin' içerisinde hareket eder. Tolerans eşiği özellikle modern şehirlerde oldukça düşüktür. Bu sebeple şehir, 'iktidarın' ve 'kaosun' en yoğun hissedildiği alandır.

Şehir, tüm sakinlerin ortak değeridir ve sosyolojisinin tüm bileşenlerini kucaklar; yerli yerine oturtur. Geleneksel İslam şehirleri kesret içerisinde vahdetin, bir arada yaşama tecrübesinin müşahhas örneklerini sunmuştur. Şehre bakarken ideolojik değil, kültürel çerçeveden bakılmalıdır. Modern tektipçi, dışlayıcı, ayrıştırıcı, küçümseyici, faşist şehir formatının kendini tahkim ettiği kent pratiklerinin yaşandığı bir dönemde bu daha da elzem bir husus olarak öne çıkıyor.

Her şey gibi şehirler de değişiyor. Tarih boyunca şahit olduğumuz bu dinamik, doğal bir seyir izliyordu genel anlamda. Savaş ve doğal afetlerin çıktılarının şehirler üzerinde doğal olmayan etkileri de kayıtlara geçmiştir elbette ama kaidi bozucu bir raddeye ulaştığı kanaatinde değilim. Lakin modern zamanlar, değişimin hızlı ve trajik olduğu zamanlar olarak kayıtlara geçti. Nedenleri bu yazının boyunu çok aşar; o sebepten bu konuya girmeyelim.

Şehir/medine, insani birikimin temerküz ettiği ve görünür hale geldiği alandır. Medeniyetler, medenileriyle ortaya çıkar; ruh kazanır ve örnek olurlar. Herhangi bir şehrin silüetine baktığımızda hangi medeniyet havzasına ait olduğunu çabucak fark edersiniz. Ancak küresel-

leşme etiketiyle pazarlanan habis bir virüs, şehirlerin özgünlüğünü ciddi biçimde tehdit ediyor.

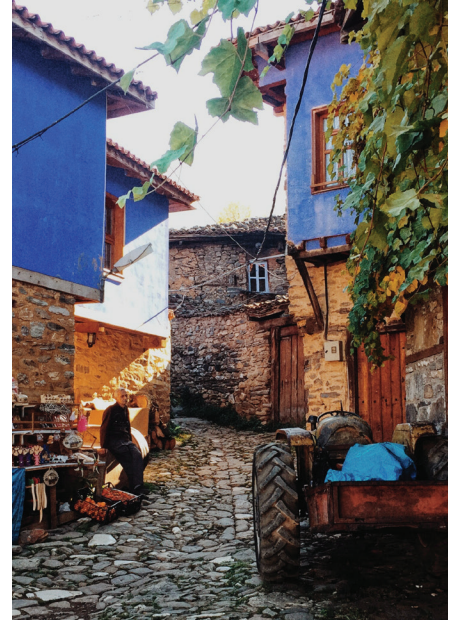
Mevsimlerin yaşandığı, mevsimlere göre düzenin şekillendiği şehir kalmadı dersek makul düzeyde bir abartı yapmış oluruz sadece. Güneşi ayrı bir dert, yağmuru ayrı bir dert. Bahar çiçekleri özlemle beklenmiyor artık. Mimari estetik kaygısından tutun da sofrası hasasiyetine kadar kendine has nesi var ise elinden alınmaya çalışılıyor kadim şehirlerin. Ahali gelenin albenisine kapılıp pek derin irdelemelere girmiyor. Dijitalleşmiş veriler üzerinden bakıyor artık şehrine. Bu misyonu üstlenmesini beklediğimiz aydın zümresinin ise hali bahsi diğer...

Şehirler, koruyan değil kullanan şehirlere dönüşüyor hızlıca. Hızın, hazzın ve çıkarın üreme çöplüğüne dönüştürülmek isteniyor şehirler; dünyaya nizamata verme iddiasındaki küresel muktedirler tarafından. Gün geçmiyor ki, dünyanın her yanında şehirlerin simasına yeni bir küresel kara benek/tabela ilştirilmesin.

Şehirlerimiz marka 'zincirleri' ile esir edilmiş adeta. Küresel markalar doyumsuz bir iştiha ile saldırıyorlar her yere. Mutantan reklam spotları eşliğinde şehirlerin merkezlerine kondukları bu lekeler beraberinde yeni zevkler, yeni adetler taşıyorlar. Eski şehre yeni adetler!..

Maddi-manevi her şeyin üretim nesnesine dönüştürüldüğü bir zaman diliminde şehirlerimizin geleneksel ruhunu korumak çok zor bir iş. Ama bunun için savaşmak zorundayız. Bu seyl-i huruşâna karşı savaşmak, yürek ve irade kaviliği gerektirir ilkin. Bu savaşı vermek için şehrimizle tanışık olmamız gerekir tabii ki.

Şehri tanımanın en güzel yolu, vaktimizden artırıp onu bol bol ziyaret etmektir. Şehirle yeterince vakit geçirmek, tarihini araştırmak, unutulmaya yüz tutmuş güzellikle-

rini yaşatmaya çalışmak, yaşadığımız şehirle irtibatımızı kuvvetlendireceği gibi habis virüslere karşı bize direnme gücü sağlayacaktır.

Şehre sahip çıkabilmek, yüksek bir bilinç düzeyi gerektirir. Bilinç, samimiyet ve sebatın bir armağanıdır. Hatıralarıyla büyüdüğümüz şehrimize her anlamda hatıralar bırakmamız gerekmektedir. Bilinç, sentetik retoriklerle gerçekleştirilebilecek bir hal değildir. Aynı anda hem hayatla pragmatik bir ilişki kurup hem de bilincin hasarsız taşınabileceğini düşünmek saflıktır.

Bu çerçeveden baktığımızda şehirlerimizle kurduğumuz ilişkinin sorunlu bir ilişki olduğunu söylemek zorundayız. Medeniyetimizden tevarüs ettiğimiz şehir modelini modern zamanlarda güncelleyebilecek modeller geliştirmedik. Açıkçası böyle bir endişeyi gündemleştirici bir siyasi-kültürel seviye tutturamadık.

Mimaride, sanatta, edebiyatta titiz ve öncü örneklerle imza atacak bir vasatı beslemeden mezkûr seviyeyi tutturmamız, dolayısıyla yaşam alanlarımıza sahip çıkmamız mümkün olamaz.

Şehir kimliktir. Kimliğimize sahip çıkmak zorundayız. Kimliksizlik köleliktir zira...

Şehirlerimiz, Meskenlerimiz ve Medeniyetimiz

Mucahid Yıldız

Bir cemiyetin medeniyet seviyesini, o toplumu meydana getiren insanların içinde yaşadıkları evleri, mahalleleri, köyleri, kasabaları ve şehirleri belirler. İçinde huzur ve emniyetin hâkim olduğu yerleşim birimleri uygarlıkta zirveye doğru yol alındığına işaret eder. Bu huzur ve emniyet hem madden hem de manen olmalıdır. Bu ikisi bir arada olamıyorsa mutlaka bir noksanlık vardır.

Ömrümün büyük kısmını Avrupa'da geçirmiş biri olarak hem buralardaki şehirler, farklı mekanlar arasında mukayese yapabilme imkânı bulduğum gibi hem de memleketimizle Avrupa, hatta kısmen Afrika'daki yerleşimler arasında da bir karşılaştırma yapabilme imkanı bulabildim.

Bir inşaat mühendisi ya da bir mimarın bunlara bakışı elbette daha farklıdır. Ben sıradan bir gözlemci olarak ancak bu karşılaştırmaları yapabiliyim. Aynı şehirde bir mahalleden başka bir mahalleye gittiğinizde büyük bir fark göremeyebilirsiniz. Ancak bir şehirden başka bir şehre gittiğinizde aynı ülkede olsanız bile, az da olsa bazı şeylerin daha değişik olduğunu görürsünüz. Ülkeler arasında bu değişiklikler daha da göze çarpıcıdır. Bunun sebebi ise kültür ve medeniyet seviyesinin farklılığıdır.

Yaklaşık kırk yıla yakın bir süre önce Topkapı'dan kalkan bir otobüsle Almanya'ya yolculuğum başlamıştı. Türkiye'den çıkıp Bulgaristan'a girdiğimizde hemen ilk gördüğümüz şehirde bir başka ülkeye girdiğimiz anlaşıyordu. Son yıllarda belki farklı bir görünüm söz konusu olabilir. Ancak o yıllarda henüz Sovyetler güdümünde komünist Bulgaristan ve Yugoslavya'nın şehirlerinde büyük caddeler, uzun beton bloklar ve kitleleri topladıkları büyük meydanlar olduğunu hatırlıyorum. Küçük dairelerin bulunduğu uzun ve yüksek beton bloklarda binlerce insan yaşıyordu. Avusturya sınırına vardığımızda, Yugoslavya'ya bağlı son ülke Slovenya'da daha Batı Avrupa görünümüne bürünen, daha zengin ve şatafatlı binaların bulunduğu şehirler görmeye başladık. Yollar, caddeler daha düzenli, şehir içindeki trafik akışı da daha ahenkli olmaya başlamıştı.

Avusturya'ya girdiğimizde Almanca 'Autobahn' denilen Türkçe'ye de otoyol olarak tercüme edilen, İngilizcede ise 'highway' ya da 'freeway' yüksek/serbest yol dedikleri, o zamanlar memleketimde hiç görmediğim

bir yol çeşidi ile karşılaştık. En az dört şeritli olup, gidenlerle gelenlerin birbirlerini rahatsız etmedikleri bir yol. Sollama probleminin de hiç yaşanmadığı rahat mı rahat bir yol.

Avusturya'nın Salzburg şehrinde Türk otobüsüyle yaptığımız yolculuk sona erdi. Otobüsün Almanya'ya girme izni olmadığından, buradan Münih'e kadar olan yolculuğumuz bir Alman otobüsüyle devam etti. Almanya'ya girdiğimizde her bakımdan buranın Avusturya'dan gelişme bakımından çok daha ilerde olduğunu görebiliyorduk. Yollar çok daha düzenli, caddeler tertemiz, binalar yeni ve bakımlı. O zamanlar öyleydi. Fakat maalesef son yıllarda bu bakımdan büyük bir gerileme görülmektedir. Almanya ile ilgili ayrıntılara girmeden önce Avusturya hakkında birkaç söz sarf etmek istiyorum. Üniversite tahsili yapmak maksadıyla çıktığım gurbet hayatımın ilk dört yılını Avusturya'da geçirdim.

Başkent Viyana ve çevresindeki şehirler, üzerlerinden iki dünya savaşı geçmiş olmasına rağmen, başta ABD olmak üzere ittifak ülkelerinin ağır bombardımanlarına maruz kalmadılar. Tarihi izlerini kaybetmediler. Almanya'da ise yerle bir edilen şehirlerdeki tarihi eserler sonradan restore edildi. Viyana ve çevresindeki şehirlerde yüzyıllardan beri ayakta kalmayı başarmış binalarla karşılaşabilirsiniz.

Avusturya'ya geldiğimde kaldığımız evin içinde tuvalet ve banyo yoktu. Arkadaşlarımızın evlerinde de sonradan yapıldığını öğrendik. Meğer neredeyse bütün binalarda evlerin içinde tuvalet ve banyo bulunmuyormuş. Koridorlarda iki ya da üç dairenin ortak kullandıkları bir tuvalet bulunuyordu. Büyük semtlerin merkezlerinde, yüzme havuzlarının da bulunduğu yerlerde, insanların banyo yapabildikleri umumi duşlar mevcuttu. Bu durum

Avusturya toplumunun temizlik konusunda hangi seviyede olduklarını ifade etmek bakımından yeterliydi. İlk bir yıl Almanca dil kursundan sonra, öğrenciliğimin yanı sıra çevre köylerdeki ilk ve orta okullarda din dersi öğretmenliği yapıyordum. Önceleri trenle köyleri dolaşırken sonraları araba ile okullara gitmeye başladım. Almanca dilimin daha da gelişmesi için arabamda sürekli radyo açıktı. Bir programda konuşmacı, Avusturya halkının 20.yüzyılın sonlarında olmamıza rağmen, temizlenmek, yıkanmak için suyu ne kadar az kullandıklarından bahsederek şikayetçi oluyordu. Hatırladığım kadarıyla büyük bir çoğunluğun ancak ayda bir sefer yıkandıklarını, bunun ne kadar üzücü bir durum olduğunu söylüyordu.

Avusturya'ya gitmeden önce Almanya'da üç ay kalmıştım ve evlerde tuvalet-banyo ile ilgili herhangi bir sıkıntının yaşandığını görmemiştim. Ancak burada da bize yabancı olan bir durum söz konusuydu. Tuvalet ve banyo, ikisi de bir odada bulunuyordu.

Almanya daha önce de bahsettiğim gibi II. Dünya Savaşı'nda İngiliz ve Amerikan bombardımanları ile bütün şehirleri yerle bir edilmiş bir ülke idi. Yalnızca Heidelberg şehri bombalanmadı. Zira bu şehir Amerikalıların çok sevdiği bir şehirdi.

Savaş sonrası erkek nüfusun büyük ölçüde azalması, kadınların mecburen daha fazla çalışmasını gerektiriyordu. 'Trümmerfrauen' adı verilen 'harabe kadınları' yıkılan binalardan kalan tuğlaları tek tek toplayıp temizlediler ve binalar yeniden eskisine benzer bir şekilde inşa edildi. Bu yüzden Almanya'da neredeyse hiçbir şehrin eski olmadığı, yeniden kurulduğu söylenir. Bu ülkede gezenler bilir, şehirler adeta birbirlerinin kopyaları gibidirler. Orta yerinde 'yüksek cadde' anlamında 'Hochstrasse' adı veri-

len büyük mağazaların, dükkanların yer aldığı alışveriş caddesi bulunmaktadır. Genelde bu merkezde kiliseler de mevcuttur. Bu merkezden dışarıya doğru şehir büyümektedir.

Batı Avrupa'daki diğer şehirlerin görünüşleri Almanya'dan daha farklıdır. Tarihi olarak eski mekanlara daha çok şahit olursunuz. Özellikle İspanya'nın Endülüs eyaleti, hele de İslam tarihi geçmişinden dolayı görülmeye değer bir yerdir.

Almanya'da dikkate değer bir başka durum, şehir nüfuslarının azlığıdır. Türkiye ile karşılaştırdığımızda, şehirlerin insan sayısı bakımından bu şekilde küçük tutulmasının ne kadar faydalı olduğu görülür. Zira kalabalık şehirler kaosun, huzursuzluğun, güvensizliğin diğerlerine nisbetle çok daha fazla yaşandığı yerlerdir. 2020 verilerine göre Almanya'nın en büyük şehri ve başkenti Berlin'in nüfusu 3 milyon 664 bin 88'dir. İkinci sırada ise 2 milyonu bile bulmayan nüfusuyla Hamburg yer alıyor.

Bu mevzuyu daha fazla uzatmadan son bir noktaya dikkat çekmek istiyorum. Şehirleşmede modern dünyanın yaptığı en büyük hatalardan birisi, binlerce insanı bir araya toplayan ancak birbirlerinden azami derecede uzaklaştırılan apartman kültürüdür. Maalesef bu Avrupa'da çok yaygındır. Bu büyük apartmanlarda hayatını geçiren insanlar birbirlerine selam vermeyi bile çok görürler. Komşuluk ilişkileri neredeyse hiç yoktur. Bir dairede yaşlı bir insan ölmüştür, ancak bir hafta sonra oradan gelen ağır kokulardan dolayı yan dairededekiler şikayetçi olunca farkına varılır.

Halbuki içinde yaşadığımız evler, mahalleler ve bunlardan oluşan kasabalarımız ve şehirlerimiz her yönüyle huzur ve emniyet içinde bulunduğumuz mekanlar olmalıdır.

Mekân: Varoluşun Diğer Adı

Mülayim Sadık KUL

Mekân kelimesi ile birlikte aklıma ilk gelen, kelâm-ı kibar Arapların meşhur “şerefu’l-mekân bilmekân” atasözüdür. Bir mekânın kıymetini, insanla yaratıcısı arasındaki bağla ilişkilendirerek kuran, bundan daha veciz bir söz var mıdır bilemiyorum. Bu deyim, taşı toprağından öte, bir mekânı şereflendiren asıl unsurun, o mekâna varlık verenle orayı kendine mesken tutan şahıslar olduğunu ifade eder.

Elbette bu yaklaşım asla mekânın varlık değerini alçaltacak bir tespit değildir. Zira mekân kendi varlığıyla bir ayet’tir. Kendini Yaratan’a işaret eder. Bu yönüyle Yaratan’la olan münasebeti mekânı da kıymetli kılandır. Mekânın olmadığı bir varlık sadece onu Yaratan için söz konusudur. O, zamandan ve mekândan münezzehtir. Yani O’nun varlığı bir mekânın varlığına ya da bir zamana bağlı olarak düşünülemez. Zaman ve mekân O’nun “Ol” emrine ittibaen var olmuşlardır. O, varlığı için hiç bir şeye muhtaç olmadığı gibi, tüm varlığı da yoktan var edendir.

Mutlak varlık anlamında “vücûd” sadece O’nun için söz konusudur. Hiç bir şey yokken de O var idi. Hiçbir şey O’nun bilgisi ve iradesi dışında herhangi bir varlığa sahip değildir. Diğer bütün mevcutlar ancak O’nun “vücûd” vermesiyle varlık alanına çıkabilirler. Bu varlık alanına çıkan şeyin varlığı, ancak bir “mekân” ve “zaman” tasavvuru içinde mümkün olur ve vücûd bulur. Bu anlamda “mekân”, “kûn” yani “Ol” emrinin gerçekleştiği yer demektir. Bu emr-i ilâhî’nin gerçekleştiği, vücûd bulduğu yer anlamında “mekân” elbette kendi başına kıymetlidir. Mekân, Allah’ın isim ve sıfatlarının tecelli ettikleri makarr’dır.

Dolayısıyla mekân dediğimizde “mekân”dan öte bir varlık alanından bahsetmiş oluruz. Mekân aynı zamanda onu var kılan nispetle de kıymet kazanır. Bununla da kalmaz orayı mesken tutan her kimse, o mekâna kendi kıymeti nispetince bir kıymet katar. Bülbüller yurduna gülistan derken, baykuşlar yurduna belki de en az bülbüllerin gülistanı kadar güzel de olsalar böyle bir vasfı yakıştırılmaz. Baykuş bulunduğu yeri gülistan olmaktan mahrum ederken, bülbül her nerede olursa orayı gülistana çevirir.

Mutlak manada mekân olarak isimlendirdiğimiz bu yer, bazen daha dar anlamda bir ev olur, bazen de evlerin bir mekânda bir araya gelmesiyle köy-

leri, kasabaları ve en nihayetinde şehir ve memleketleri oluşturur. İslam dini bağlamında kutsal olan mekânlar dendiğinde hiç tereddütsüz Mekke, Medine ve Kudüs akla gelir. Bu mekânlar taş toprak olarak coğrafi bir yerin adı olmaktan öte bir mana taşırlar.

Bu mekânlar kutsiyetlerini nereden alır konusu, başlı başına birçok disiplini ilgilendiren çok boyutlu bir konudur. Hem teolojik hem sosyolojik hem de tarihsel açıdan ele almayı gerektiren ve bu yazının sınırlarını aşan bir uzmanlık alanıdır. Biz bu yönünü işin uzmanlarına bırakarak şehirlerin ve mekânların bizim İslâm medeniyeti ve ilim geleneğimizde neye tekâbül ettikleri hakkında birkaç misal verelim.

Mesela bizim gözümüzde veya gönlümüzde bir mekânı kıymetli kılan nedir? Bursa, Bosna veya Buhara denildiğinde bu şehirlerle birlikte neler gelir aklımıza, neler düşer gönlümüze? İstanbul, Kahire, Şam ya da Bağdat anıldıklarında neleri hatırlatır bize? Neden başka bir yere değil de fırsatımız olduğunda Mekke'ye veya Medine'ye gitmek isteriz? Kudüs, bugünkü şartlarda gidilmesi zor bir yer olduğu halde, neden rüyalarımızı süslemeye devam eder?

Bu soruları gönüllerimizin bir yerinde yer tutmuş başka mekânlarla alâkalı da sorabiliriz. Doğduğumuz veya çocukluğumuzun geçtiği mekânlar bizim için ne ifade etmektedir? İnsanlar doğdukları topraklarla nasıl bir ilişki içerisindeyler? Bazı yerlere duyulan özlemin kaynağı nedir?

Bir ilim talebesi okuduğu bir beldeyi acı tatlı hatıralarıyla neden unutamaz? Bir mekânın bizim gönül dünyamızda oluşturduğu yer ve duygular daha çok bu mekânla mı yoksa bizim yaşadıklarımızla mı alakalıdır? Yoksa bunların tamamı mıdır?

İnsanın mekânla olan ilişkisi insanın varlık serüveni kadar eskidir.

Dolayısıyla varlık tecrübemiz bizim mekânla ilişkimizin de başlangıcıdır. Yaratıcı, bizi bir "mekânda" yaratmıştır. İnsanın hem varlığı hem de varlık hakkındaki bilgisi mekân düşüncesi olmadan düşünülemez. Beşer için bu hem bir imkân hem de bir sınır tespiti. İnsan varlığının ve bilgisinin sınırlı olmasının bir sebebi de bu ilişkide aranmalıdır.

Bu tefekkürümüzü insanın ilk yaratılış serüvenine atıfta bulunarak biraz daha anlaşılır kılmaya gayret edelim. İnsan, Cennet dediğimiz bir mekânda, hamuru/çamuru madde âlemine, ruhu ise melekût âlemine, öyle ki Allah'ın "kendi ruhumdan üfledim" dediği, ilahî bir sırta ait olarak yaratılmıştır. Dolayısıyla kadim felsefenin de kabul ettiği kombinasyonla insan, bir taraflı olarak bedeniyle, mekâna mahkûm bir varlıkken, ruhuyla bu mekân sınırlarını aşan bir âleme aittir. İnsanın kemali de bu farklı âlemleri kendinde cem eden hususiyetin farkına varmasıyla kaimdir. Bu hakikati İstiklal şairimiz Mehmet Âkif bir şiirinde şöyle dile getirir:

Haberdâr olmamışsın kendi zâtından da hâlâ sen,

«Muhakkar bir vücûdum!» dersin ey insan, fakat bilsen...

Senin mâhiyyetin hattâ meleklerden de ulvîdir:

Avâlim sende pinhândır, cihanlar sende matvîdir:

Zeminlerden, semâlardan taşarken feyz-i Rabbânî,

Olur kalbin tecellî-zâr-ı nûrâ-nûr-i Yezdânî.

Musaggar cirmin amma gâye-i sun'-i İlâhîsin;

Bu haysiyyetle pâyânın bulunmaz, bî-tenâhîsin!¹

Elbette insan hakikatini ve onun kendi dışındaki varlıkla ilişkisini bu kadar güzel ifade edebilmek için Âkif olmak gerekir. Benim bu konu bağlamında aklıma düşen ilk şiir bu oldu. Elbette Yunus'tan Mevlana'dan buna benzer dörtlükler ge-

tirilebilir. Anadolu irfanı ve İslam ilim geleneği buna benzer misallerle doludur. Tamamı yaklaşık bir sayfayı bulan bu şiirin anlaşılması için elbette Osmanlı'nın ait olduğu kültür havzasından birazcık nasıbdâr olmak gerekir. Bu da aslında biraz gayret ve himmetle elde edilebilecek imkân dâhilinde bir sorumluluktur.

Mehmet Akif'in bu mısralarda işaret ettiği varlık felsefesini anlamak için önce Adem babamızın yaratıldığı günlere dönerek meseleyi en başından ele almak gerekir. İnsanın mekânla olan ilişkisini anlamak için de ilk bakışta garip gelse de cenneti cennet yapan kıymetin ne olduğu sorusuyla söze girelim? İnsanın mekânla ilişkisi burada başladı ve imtihanı da yine bununlaydı. Önce cennet, sonraki sürgün yeri ise dünya dediğimiz iki farklı mekân.

Mekâna kıymet veren nedir? Cennet, ilk insan orada yaratıldığı için mi kıymetlidir? Öyle ya ilk insan mekân olarak cennet düzleminde ete kemiğe bürünmüştür. İnsanın doğduğu yerle bağı belki de bu ilk yaratılış hikâyesinde aranmalıdır. Yoksa oradan sürgün edilip tekrar dönmek istediği asıl yurdu olduğu için mi cennet değerlidir? Yani cenneti kıymetli kılan aslında kendisi için yaratıldığı insanla birlikte mi düşünmek gerekir? Yani insan olmasaydı, diğer bir ifadeyle Adem babamız yaratılmasaydı cennet yine de kıymetli olur muydu?

Bu soruyu bir kalamcı, fakih veya sûfi nasıl cevaplardı, diye düşündüğümüzde kısaca şöyle bir manzarayla karşı karşıya kalabiliriz. Elbette burada ifadesini bulan yaklaşımlar meseleyi ilmi boyutuyla ele almaktan öte, bu deneme çerçevesinde farklı yaklaşımlara işaret etmeyi hedefliyor. Asıl vurgulanmak istenen mekân ilişkisi bağlamında meşru dairede nasıl bir tefekkür zenginliğine sahip olduğumuzdur.

Eş'arî kalam anlayışını düşüncemizin mihveri kılacak olsak, mesele çok daha kolay olacaktı.

Zira bir şeyin kıymet değeri, yaratının orayıyla ilgili verdiği bilgiye dayanır. Akıl, vahyin bildirdiğini keşfetmekle, onu kavramak ve idrakle sorumludur. Meşhur hayır ve şer, diğer adıyla hüsn ve kubh meselesi, bu kelâmî ekolün yaklaşımıyla, ancak vahiy aracılığıyla anlaşılabilir. Aklın kendi başına bir yetkinliği söz konusu değildir. Dolayısıyla Allah cennetin güzel, cehennemnin de kötü bir yer olduğunu haber vermektedir. Öyleyse cennet güzeldir ve arzu edilmesi gerekir, cehennem ise kötü ve kaçınılması gereken bir yerdir. Kulun payına düşen ise, bu bilginin gereği olarak cehennemden korunmaya ve cenneti hak etmeye çalışmaktır.

Maturîdiler ise bu konuda akla Eş'arîlerden daha fazla yetki vermektedirler. Akıl, vahyin irşadına ihtiyaç duysa da kendi başına bazı güzellikleri ve çirkinlikleri tespit edebilecek donanımdadır. Bir şeyin iyi ya da kötü olduğunu bilmek için mutlak manada vahye ihtiyaç yoktur. Biz daha çok Maturidi olan bir ilim havzasına ait olduğumuz için cennet ile ilgili soruları tartışmaya devam edebiliriz.

Bir fakih ise kulun asıl sorumluluğunun, Allah'ın mükâfat olarak vadettiği cenneti elde edebilmek için, Kur'an ve Sünnet'e uygun bir hayat yaşamak olduğunu söyler. Dolayısıyla cennetin bir mekân olarak neden güzel olduğu, sorulması çok da gerekli olan bir konu değildir. Kul, ebedi mutluluk yurduna hangi amellerle ve nasıl bir kullukla erişebileceğini dert edinmelidir.

Şimdi bu mezheplerin mekân konusuyla alakası ne diye itiraz gelebileceğini düşünüyorum. Konumuz mekân ve şehirler olunca buraların kutsiyeti Eş'arî mezhebine göre ancak vahiy aracılığıyla bilinebilir. Yani bu konuda Kur'an ve Sünnet'in ne dediğine bakarız ve mesele de bizim için bitmiş olur. Bunun ötesinde yapılacak fikri mütalaalar ancak bu vahiyle bildirilmiş kutsi-

yeti daha iyi anlamamıza katkı sağlayabilir, daha fazlası değil.

Maturidi geleneği ise bir şeyin kutsiyetinin vahiyle bildirilmesine itiraz etmediği gibi bu konuda imali fikir yapılmasına da itiraz etmez. Kuran'ın "Akletmez misiniz" tarzındaki uyarıları bu anlamda bu tür soruları daha fazla sorabilme imkânını bize vermektedir.

Dönelim tekrar "Cennet niye kıymetlidir?", sorumuza. Yazımızın en başında, bir mekâna kıymet atfeden unsurların iki yönüne işaret edilmişti. Birincisi onu yaratana nispetle, diğeri ise orayı mesken tutanla alakalandırılmıştı. Dolayısıyla birinci yaklaşıma göre, cennet Allah tarafından yaratıldığı için güzeldir ve başka bir sebebe de ihtiyaç yoktur. Diğeri ise bütün varlığın kendine musahhar kılındığı eşref-i mahlûkat olan insanının ebedi mutluluk yurdu olduğu için cennet kıymetlidir. Mevlâ kendi tecelligâhı olan, yeryüzünün imarına memur kıldığı halifesine yurt olarak cenneti tayin etmiştir. Cennet de değerini Allah'ın en kıymetlisine mekân olmak yoluyla kazanmaktadır.

Mezheplerden bahsetmişken işi biraz daha derinleştirerek, meseleyi bir de gönül cephesinden bir değerlendirmeye tabi tutalım. Yunus, sanki Cenneti ve içindeki tüm nimetleri küçümseyerek farklı bir cennet tasavvuru ortaya koymuştur. Yani cennet, ne içindeki köşk ve ırmaklar, ne de huriler ve diğer sundukları sebebiyle değerlidir. Yunus duygularını şöyle dile getirir:

"Cennet Cennet dedikleri, birkaç köşkle birkaç huri.

İsteyene ver onları, bana seni gerek seni.

Yunus'dürür benim adım, gün geçtikçe artar odum.

İki cihanda maksudum, bana seni gerek seni"

Bu durum, kullukta (seyri sülûkunu tamamlamış) cennet ümidiyle cehennem korkusunu geride bi-

rakmış olanların makamıdır. İkinci dörtlükte ifade ettiği gibi Yunus'un ne bu dünyada ne de ahirette Allah'tan başka bir maksudu yoktur. Bu şiirler bazı din âlimleri tarafından eleştirilse de, âşık Yunus'un sevgiliden başka gözünün bir şey görmediğini bilenler, burada kastedilen ne cenneti ve içindekileri, ne de Rabbin ikramlarını küçümsemek olmadığını gayet iyi bilirler. Yunus bunların kıymetini bilmekle birlikte, bir adım öteye geçerek, bunlardan daha güzeline talip olmuştur. Öyleyse hedef her şeyin sahibi olana dost/yar olmaktır.

Meseleye Yunus gibi bakanlar, bazen kelâm ve fıkıh âlimlerini tedirgin eden bu tür ifadelerde bulunmuş olsalar da hiçbir zaman Allah'ın güzel dediğine çirkin veya çirkin dediğine güzel deme abesinde bulunmamışlardır. Mevlana ve Yunus gibi Anadolu irfanını temsil eden büyük mutasavvıf âlimler, işaretlerle yetinmeyip işaretlerin işaret ettiklerini hedef edinmişlerdir. Mekân ve zamanla olan ilişkilerini bu sınırların ötesine taşımaya çalışmışlardır. Bunun da yolu ihlas ve ihsan makamının kemal noktasını ifade eden sevgi ve aşk makamıdır.

Bu akşam bu konuyu kendisiyle konuşma fırsatı bulduğum Ahmet Akın Çığman Hocam'a göre de cenneti kıymetli kılan şeyi yukarıda serdettiğimiz sebeplerden birisine tek başına indirgemeye çalışmak doğru bir yaklaşım olmayabilir. Belki bu sebeplerin tamamıdır cenneti, yani insanın yaratıldığı mekânı bu denli kıymetli kılan. İnsanın yaratıldığı yer cennet olmuştur. İnsanın fitratında cennetini, doğduğu yerde, yani varlık alanına çıktığı mekânda aramak vardır. İşte insanın doğduğu yeri cennet gibi görmesinde yatan sıklardan birisi de belki budur. Yani Leyla'yı Mecnun'un gözüyle görebilme melekesi.

İnsanın mekânla olan ilişkisine diğer bir misalde İslam düşüncesinin en kutsal mekân olarak hac mekânı kıldığı topraklardır. Kâbe'yi

ziyaret edenlere ne hissettiklerini sorduğunuzda genellikle bu duygularını sözlerle ifade etmekten aciz olduklarını söylerler. Zira yaşanan duygu seli bu aleme ait olan bir fenomen olmadığı için, ancak gönül diline sahip olanların anlayabileceği bir haldir. Bu sorunun genellikle göz yaşlarıyla cevabını bulması da bundandır. Zira gözyaşları bu sevginin billurlaştığı en samimi anlatım şeklidir.

Hâl, kâl ile anlatılmaz denilen de zaten bu durumdur. Bu mübarek mekânları ziyaretlerinizde, kelimelelere dökemediğiniz halin bir benzerini bu ruhun temsil edildiği başka mekânlarda da tekrar yaşayabilirsiniz. Bu bazen bir cami avlusunda bazen de bu ruhu bize kadar taşımış tarihi bir mekânda, mezarlıkta, bir medrese veya zaviyede gerçekleşebilir.

İstanbul'u yakînen tanıyanlar Eyüp Sultan'da bu ruhu hissederler. Bir Yahya Efendi ziyaretinde, bir Süleymaniye cennet bahçesinde hep aynı duyguları yaşarsınız. Buraların tadını bilenlere sormak gerekir. Gafil ne bilir buralarda yatan hazinelerin ne anlama geldiklerini. Yıllar önce Ankara'da bir dostu uğradığımızda gerçekleştirme fırsatı bulduğumuz Hacı Bayram ziyaretinin lezzeti halen taptaze damağımızdadır. Sümbül Efendi'ye veya Merkez Efendi'ye yolunuz düştüğünde bu mekânlara sinmiş olan ruhu, eminim sizler de hissedeceksiniz.

Savaş öncesinde ailecek yaptığımız Şam yolculuğu, Şam'ın neden Şâm-ı Şerif olduğunu bize öğretmişti. Yüzlerce sahabeye ve Peygamber Efendimizin iki eşine istirahatgâh olmuş bu mübarek belde sizi hayret makamına taşıyacak kadar zengindir. Ziyaretlere başladığınızda, adeta kendinizden geçerek, "ben buraya daha önce niye gelmedim" diye kendi kendinizi suçlarsınız. İmam Nevevî Hazretleri'nin kabrinin olduğu Nevâ şehrini ve daha

nicelerini aynı duygu coşkunuğu içinde ziyaret edeceksiniz. İmam Nevevî'nin kabrinin yanı başında büyüyen çınar, onun ve eserlerinin bereketine şahitlik etmek ister gibiydi. Orada yakaladığınız huzuru tarif edebilecek kelime bulamazsınız.

Harem-i Şerîf'te tattığınız manevi havayı aynıysa Kudüs Haremi'nde de tadabilirsiniz. İnsanoğlunun tüm hoyratlığına rağmen buraların ruhu her ziyaretinizde sizi başka âlemlere götürmeye yeter. Maalesef İsrail askerlerinin kontrolünde olan bu mübarek mekân kapıdan içeri girdikten sonra sanki başka bir âleme dönüşür. Hani filmlerde gördüğünüz zaman yolculuğu gibi bir şey, bir de bakmışsınız hakikat oluvermiş. İnsan uyanmak istemediği bir rüyada gibidir. Orada teneffüs edilen manevi havayı şimdi bu satırları yazarken bile tekrar ruhumda hissetmekteyim.

Bugüne kadar ziyaret etme fırsatı bulduğum birçok İslam coğrafyasında, Buhara'da, Semerkand ve Taşkent'te de hep aynı güzelliği tecrübe etme imkânı veren Rabbime hamd ediyorum. Yıllarca Rus zulmüne maruz kalmış Özbekistan'da İmam Maturidî, İmam Buhârî, Şah-ı Nakşibend ve birçok âlim ve meşayih'in kabirlerini ziyaret etme fırsatı bulduk. Bu şehirlerdeki ruhun mimarı bunlar değil midir? Bu şehirlerin bugün bile temsil edebildikleri manevi bir misyon varsa hep bu güzel insanların eseridir. Bu misalleri çoğaltarak devam edebiliriz. Ama bunların hiç birisi buralarda tadılacak manevi atmosferi ve ruhu anlatmaya yetmez. Asıl soru bu lezzeti tadabilecek, bu ruhu hissedecek bir hâle sahip miyiz?

Şehirlerin temsil ettiği ruhu en çok da ezan sesine hasret, gurbette yaşayanlar bilir. Sabah ezanıyla uyanmanın tadını ancak bundan mahrum olduğunuzda fark edersiniz. Batı'da özlem duyduğunuz en çok da bu ruhu temsil eden mekânların azlığıdır. Belki bu durum Hris-

tiyanlarca elbette farklı olabilir. İslam beldelerinde yakaladığınız manevi ruhu burada ara da bul. Bakmayın buralardaki zahiri düzenin mekanik güzelliğine. Belki "hiç mi yok" diyeceksiniz. Hayır elbette Kabe'nin, Mescid-i Nebevi'nin, Mescid-i Aksa'nın birer şubesi olan camilerde biraz da olsa aynı tada benzer manevi bir lezzet vardır.

En son Köln Merkez Camii'nde böyle bir duyguyu yaşamak, beni çok mutlu etmişti. Oğlum, bir iş icabı bulunduğu başka bir Batı şehrinde, camiye girdiğinde hissettiği mutluluğu anlatırken gözlerinin içi gülüyordu. Bu manada Batı şehirlerinin de yeni bir ruhla yeni bir dirilişe şahit olduğu müjdesini verebiliriz. Mekân her yerde O'nu yaratana ait değil mi? Bize düşen dünyanın her köşesinde bu mekânlarda temsil edilmesi gereken ruhu buralarda hissedilebilir ve yaşanabilir kılmak değil mi?

Biz İslam beldelerini manen ihya eden büyüklerimizi hayırla yâd ederken bu kutlu meşalenin bugün bizim elimizde olduğu gerçeğiyle hareket etmek durumundayız. Şikâyet etmek yerine, ümmetin üzerindeki ölü toprağını savuracak ve bu ruhu yeniden diriltecek bir gayretin temsilcileri, neferleri olmalıyız. İnsanlık adına kendi tarihi mirasımızın bizlere yüklediği sorumluluk, her bulduğumuz mekâna, Allah adını ruh olarak üflemektir. Buna kendi gücümüz yetmiyorsa bu ruhu ihya edecek nesilleri yetiştirmek boynumuzun borcudur.

Öyleyse mekâna ve zamana hükmeden Rabbimizin rahmet elçileri olarak vira Bismillah deyip hem zamanı hem de mekânı kuşanan erler olalım. Ey Rabbimiz duamız budur! Bizi bu erlerden kıl!

¹ Mehmed Âkif Ersoy, Safahat, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2017, syf. 64

Bir Medeniyet Projesi Olarak İrfan Şehirleri / Hikmetli Şehir

Selahaddin SEMİZ

Uzm. Dr.

Modern Çağın Şehir Anlayışı Tükendi

İnsan-Mekân-Şehir-Medeniyet ilişkisi günümüzde daha çok gündeme gelirken, İslam ve diğer medeniyetler arasındaki en önemli farklardan birisi de şehir ve mekân konusunda yaşıyor. Bu fark günümüzdeki eski şehir yerleşim alanları ile modern binaların yer aldığı yeni şehir alanları arasındaki geçiş sınırlarında daha belirgin olarak izlenebiliyor.

Günümüz yeni şehirleri modern hayatın haz ve hız anlayışına ayak uydurmak için adeta insanı değil de maddeyi ve mekânı yücelten, doğaya ve fitrata savaş açan, gökyüzüne meydan okuyan, sokakları insanlar ve diğer canlılar için değil araçlar için yapılan, kuş ve rüzgâr sesleri yerine makine ve müzik gürültülerinin duyulduğu yerleşimler olmuştur. Modern insanın hayalinde ise hep fitratın sesi olan huzurlu, sakin, iki katlı bahçeli evler yer almaktadır. Bunun için yapılan modern siteler ise şehrin yeşil alanları diğer sakinlerin hakkı gasp edilerek yapılan suni adacıklar olmaktadır.

Ülkemizdeki birçok şehirde de eski şehirlerin evleri, konakları, avlulu evleri, camileri merkez alan yerleşimleri, camii çevresinde yer alan çeşme, hamam, çarşı ve mektepleri ile güzel örneklerini görüyoruz. Maalesef yeni şehir olarak tanımlanan yerlerde modern dünyanın kötü birer örneğini sergileyen estetik ve mimari tasarım yoksunu ucube apartmanlar, plansız sokaklar, ağaçsız, yeşilsiz yerleşimler, gelenek ve modern arasında karar verememiş bir anlayışın göstergesi gibi duruyor.

Sivas meydanda birbirinden güzel tablo gibi sıralanmış vilayet binası, eski askeri garnizon, Kongre Lisesi, Murat Paşa Camii, Gök Medrese, Şifaiye Medresesi gibi yılların eskitemediği, mimarisi estetik ve sanatın güzel örneklerinden olan bu eserlerin hemen elli-yüz metre yakınında hiçbir estetik ve mimari kaygısı olmayan apartmanlar, iş merkezleri ve çarşılar görülmektedir.

Aynı duygu ve düşünceleri Safranbolu evlerini gezerken, yine Bursa, Amasya ve Manisa gibi şehirleri gezerken de hissedersiniz. Eski şehirler, tabiatla barış içerisinde yaşamayı seçmiş, komşusu ile hak ve hukukunu koruyan, yeşillikler arasında kaybolan, kuşlarla, kedilerle, köpeklerle, çiçeklerle barışık, mezarlıklar ve yerleşim alanlarının yakın olduğu, fitrata ve çevreye uyumlu, insana kul olmayı ve tüm yaratılmışlara saygı duymayı öğütleyen yerleşimlerdir. Sanki her biri Yunus Emre'nin dilinden **'Yaratılanı hoş gör/ Yaratandan ötürü'** diye seslenmektedir.

Gelenek ve modern arasında karar verememiş bir anlayışın en belirgin olduğu yerlerden biri Saraybosna-Gazi Hüsrev Yedigâr Camii yanındaki sokağın devamında Doğu-Batı çizgisi olarak belirlenmiş bir hatta kendini göstermektedir.

Doğusunda kalan bölgede İslam mimarisinin tipik özelliklerini taşıyan cami-medrese-şifahane-hammam külliyesi ve çevresinde yerleşmiş esnaf çarşıları, avlulu konakları, dergahları, meydan çeşmeleri, mezarlıkları, kuşları, kedileri, çınar ve ıhlamur ağaçları ile tam bir İslam şehrini temsil ederken, çizginin Batı kısmında yüksek ve insana tepeden bakan şato gibi binaları, kafe-

leri, alışveriş merkezleri, heykelleri ile modern Batı medeniyetini temsil ediyor.

Modern toplum, bu kargaşadan kurtulmak için sakin, huzurlu, şehir arayışı ile 'slowcity' veya başka bir deyişle 'cityslow' şehirler projesinin sloganını geliştirmiştir. Tabi bu anlayışın temelinde de yine modern dünyanın daha fazla kazanmak, daha çok eğlenmek, daha çok haz almak vardır.

Bizim Medeniyetimiz, Bizim Şehirlerimiz

Bizim medeniyetimizin temelinde ise değerlerimiz, tevhid-yaradılış- fitrat eksenli bir anlayış vardır. Yaratıcının "cemil ve cema" sıfatının hayata yansımaları olarak bizim insanımız her yaptığı işi, ibadet şuruyla yapmalı, yaradanın yaradılışı kusursuz ve estetik yaptığı gibi her işini güzel ve kusursuz yapmaya gayret etmelidir.

Bir görüşme sırasında Prof.Dr. Sadeddin Ökten Hoca İslam mimarisinden bahsederken, "bu konuda bulunduğumuz mekândan bir örnek verir misiniz?" diye soru yönelttiğimizde kendisi "sohbet ettiğimiz bu salon, eğer İslam mimarisine uygun yapılırsa idi daha yüksek tavanlı, pencereler daha geniş ve aydınlık, güneşi daha iyi gören ve komşunun manzarasına ve güneşine mâni olmayan şekilde olurdu" demişti. Bir psikiyatri profesörü dostum da

Aynı duygu ve düşünceleri Safranbolu evlerini gezerken, yine Bursa, Amasya ve Manisa gibi şehirleri gezerken de hissedersiniz.

İslami hayatın temelleri olan tevhid, adalet, hakka hukuka riayet, hayatın her alanında olduğu gibi mekân ve şehir tasarımında da temel değerler olarak hayatımızı yönlendirir, kuşatır.

pencereleri gün doğumuna bakan evlerin sakinlerinde depresyon ve intiharların daha az görüldüğünü söylemişti.

İslami hayatın temelleri olan tevhid, adalet, hakka hukuka riayet, hayatın her alanında olduğu gibi mekân ve şehir tasarımında da temel değerler olarak hayatımızı yönlendirir, kuşatır. Aile halkının hakkına riayet, komşunun hak ve hukukunu gözetme, yolcu ve misafirin hakkını verme, her canlıya merhamet ve şefkat, bu anlayışın bir yansımasıdır. Rahmetli Mehmet Zahid Kotku Hocaefendi bir sohbetinde 'İslamiyet; Allah'ın emirlerine uymak, yasaklarından kaçmak ve mahlukata şefkat göstermektir' demişti.

Günümüzde şehirler ve ülkeler; değerleri ve manevi özellikleriyle değil pazarlanabilir malları ve turistik özellikleriyle biliniyorlar. Sivas deyince insanların aklına kangal köpeği geliyor. Sivas'taki bin yıllık Selçuklu eserleri Gök Medrese ve Divriği Ulu Camii'yi bilenler çok az. Sivas'ın mana erenleri Şems-i Sivasi Hazretleri, meşhur alim Kemalettin İbni Hümam, Sivas'ta türbesi bulunan Selçuklu Sultanı İzzettin Keykavus, İhramcızade İsmail Hakkı Hazretleri gibi devrinin meşhur

alimlerini ancak konuya ilgisi olanlar biliyor.

Hakeza "Kars ilimizin en bilinen özelliği nedir?" diye sorsanız hemen "Kaşar peyniri ve kaz eti kebabı" insanların aklına geliyor. Halbuki Hasan Harakani Hazretleri, Kars Kalesi'nin dibindeki kabrinde Anadolu topraklarının ilk ve zirve alpereni olarak dergahında yatıyor. Birçok ilimiz için de böyle örnekler verebiliriz.

Çanakkale'de ve Kazdağları'nda Yunan Mitolojisinde sapık ilişkiler ile bilinen Troya ve Odesa destanındaki yerler turistik ve yazlık eğlence yeri olarak anılırken, Prof.Dr. Nurullah Genç Hoca'dan 'Kaz dağları' isminin insanlarda uzak dağ başında kaz güden namus ve edep timsali Sarı Kız'ın iftiraya uğramasının hatırasına olduğunu öğrenmiştim.

Şehirlerimiz hakkında yazdığımız şeyleri, evlerimiz ve mahallelerimizle ilgili olarak da yazabiliriz. Evlerimiz İslami değerlere göre şekillendiğinde bir yuva sıcaklığına kavuşur. Bahçesi, avlusu, sundurması, cunbalı kafesli pencereleri, misafir odaları, harem ve selam bölümleri ile hanımların, çocukların ve hane halkının yaşam alanı olan, misafirlerin rahat ettiği müstakil evler bizim yuvalarımızı oluşturur.

Hem tüm aile için yaşam alanı hem komşuluk ve dostluk yeri hem misafirler için konaklama yeri hem de mahremiyet ve estetiğin yansıdığı yerlerdir.

Müslüman mahallelerinde aynı tevhide anlayışın yansımaları görülür. Günümüzde en güzel örneklerini hala gördüğümüz Safranbolu evlerinde ev, komşuluk ve mahalle ilişkisi çok anlamlıdır. Komşu evler birbirine yakın ama birbirinin manzarasını, güneşini, kesmeyecek tarzda yapılmıştır. Adeta birbirine dayanmış ve birlikten güç alan bu evler komşuluğun ve dostluğun mücessem hali gibi görülür. Yüksek duvarlı avlular bahçeyi ve evi çevrelerken, ev ailesinin mahremiyetini ve özel hayatını dış dünyadan korur. Bahçe içerisindeki meyve ağaçları her ailenin tadımlık meyve ihtiyacını karşılarken sokağa yakın dikilen ağaçlar da yolcunun, kurdun kuşun hakkı olarak geçenlere ikramlıktır.

İrfan Şehirleri/Hikmetli Şehirler

Günümüzde artık kaybolmaya yüz tutmuş insan-mekân, mahalle ve şehir kültürümüzü yeniden ihya etmenin, bu değerlerimizi günümüze taşımanın bir yolunu bulmalıyız. Aynı zamanda değerlerimize uygun örnek insan yetiştirmek için de inancımızın mekân ve şehirlerini inşa etmeliyiz. Sohbetin, yardımlaşmanın, ahiliğin, fedakarlığın, komşuluğun ve dostluğun yaşandığı mekân ve şehirler inşa etmek aynı zamanda mümin insanı ve dünyasını inşa etmek demektir.

Bu konu mimarlarımızın, şehir planlayıcılarımızın, belediye başkanlarımızın derdi ve görevi olduğu kadar aydınlarımızın, bizim değerlerimizle düşünmeye ve yaşamaya çalışan akademisyen ve fikir adamlarının da derdi ve görevi olmalıdır.

Kanaatimce bu değerlerimizi günümüze taşımanın en kolay yollarından birisi de örnek şehirler, mekanlar, mahalleler inşa etmektir.

Bunun için de modern dünyanın slowcity markası gibi bizim değerlerimize göre bir marka ve kalite ifadesi olarak 'İrfan Şehirleri/Hikmetli Şehirler' projesini hayata geçirmeliyiz.

Her şehir ve ilçemizi bu değerlere göre ev, mahalle ve şehir olmak için yarışmaya davet etmeliyiz. Bu konuda sivil toplum, üniversite ve belediye iş birliği ile çok güzel ve önemli ölçüler, ilkeler hazırlayabiliriz. Biz bu konuda tekliflerimizi yazalım, konunun tamamı ve devamı ehli ile istişareyle olsun.

'İrfan Şehirleri/Hikmetli Şehirler' markası almak için gerekli şartlar şunlar olabilir:

-Şehirdeki manevi büyükler-şahsiyetlerin hatırlanması, tanınması ve uygun yerlerde isimlerini olması.

-Şehrin tarihi ve kültürel mirasına sahip çıkılıyor olması.

-Fakir, engelli, dul ve yetimlere sahip çıkılıyor olması.

-Engelliler için uygun tuvalet, iş, dinlenme ve eğlenme alanlarının olması.

-Herkes için uygun eğitim imkanlarının olması.

-Herkes için uygun iş ve üretim alanlarının olması.

-Komşuluk ve dostluk ilişkilerinin olması.

-Esnafların iş ahlakı nasıl, ahilik teşkilatı gibi bir iş ahlakı ve eğitimi müessesesinin olması.

-Borçlular ve maddi zorluklar yaşayanlar için yardım sandıklarının olması.

-İbadet yerlerinin yeterli ve temiz olması.

-Mezarlıkların şehre yakın, temiz ve düzenli olması.

-Yeterli park, dinlenme alanı sohbet ve düşün alanı ayrılmış olması.

-Hanımlar için uygun tuvalet, çocuk bakım alanları, dinlenme yerlerinin mevcut olması.

-Anne-çocuk, aile çocuk birlikteliği sağlanıyor olması.

Günümüzde artık kaybolmaya yüz tutmuş insan-mekân, mahalle ve şehir kültürümüzü yeniden ihya etmenin, bu değerlerimizi günümüze taşımanın bir yolunu bulmalıyız. Aynı zamanda değerlerimize uygun örnek insan yetiştirmek için de inancımızın mekân ve şehirlerini inşa etmeliyiz.

Kızılrelma'yı Yurt Edinmek

Şehnaz FINDIK

Düşlerimizi, rüyalarımızı, uğruna canımızı ortaya koyduğumuz davamızı, en mahrem sırlarımızı ve nihayetinde hakikati bütünüyle yurt edinmek...

Rivayet odur ki Amr bin Âs (r.a), İskenderiye'yi fethettiğinde atından inip hayretle ucu bucağı görünmeyen deryaya koşmuş ve "Tüm cihanın sonuna geldik, fethedecek toprak kalmadı!" demiştir. Deryaların ötesinde daha başka fethedilecek topraklar, zulümden kurtarılacak mazlumlar, gönülleri kazanılacak kırımlar ve kalpleri tevhid ile buluşturulacak insanlık hiç şüphesiz vardı. Ancak deryanın ötesi görünmüyordu ve görünmeyen diyarların toprağı da mazlumu da kırımları da olmamalıydı. Kızılrelma, tam da bu ufukta gizlenen diyarları, insanlığın bu görünmez hanelerini yurt edinmek demektir. Sancağı devralan milletin kendi deryasından ufka bakarak göremediği ötelere niyet etmesi demektir. Kızılrelma, Türk milletiyle buluşan tevhid sancağına verilen sözdü. Bu söz ile bu necib millet, dâr'ul bekâya açılan dünya yurdunu da bulmuş oldu.

Türk milleti olarak yüzlerce yıldır fikir ve gönül dünyamızın oldukça ötesinde bir yeri yurt edindik. Adına "Kızılrelma" dediğimiz ve esasında i'lâ-yi kelimetullah'ın yüceltilip yayılması için ortaya koyduğumuz en ulvî gayemizi, zihinlerimizde ve gönüllerimizde yurt edindik. Sığındığımız bu mahrem yurt, Muhammedî niyetlerimizin korunduğu bir liman gibi. Varılacak, gidilecek, fethine mazhar olunacak tüm o muhayyel yerlerin aksine Kızılrelma, Muhammedî teslimiyetin içinde kök saldı bir hakikat yurdudur. Askeri, siyasi yahut milli amaçlarla ulaşılması gereken ebedi bir karargâh gibi anlatılan Kızılrelma, hali hazırda içimizde yaşayan, bir müjde gibi kalbimizi kuşatan ve bizi kendisinde yaşatan yurdumuzdur. Kızılrelma, birçok milletin kadim inanışlarında ve mitlerinde yaşayan "kendinden olanlarla birleşmek ve cihana hükmetmek" fikrinden bağımsızdır. Türk milletin Ergenekon'dan başlayan yolculuğunu ve Turan fikrini temellendiren Kızılrelma, İslam sancağının devralınması ile Rabbani bir manaya kavuşmuştur. Bu vakitten sonra bir tevhid harekâtı olarak, Türk milletin aslına rücu etmesinde kaynağı, aracı ve nihai amacı olarak kendini tamamlamıştır.

Kızılma, Müslümanca bir duruşun sonradan edindiği bir ütopya yahut uzak bir ülkü değildir. O, daha çok insanoğlunun doğduğu andan itibaren fikir, ruh ve gönül dünyasına yerleştirilmiş, zatında var olan bir tevhid aksiyonudur. Müslüman fitratından kopmayanlara kalpgâh olan İslam, Müminleri insanlığın kalkındırılmasında ulvî bir amaca götüren davetçi, koruyucu ve yaşatıcısı kılmıştır. Artık tevhid ile aksiyon alan Mümin, bereketli diyarları aşan sessiz bir devrimin habercisidir ve Kızılma'nın bu devrime ev sahipliği yapan yüzlerce kapısı vardır.

Türkiye'nin cumhuriyet devrimlerine kadar nasyonal formattan uzak, imparatorluk müktesebatı içerisinde kendisi için apayrı bir nüans yakalayan cihan hakimiyeti fikri de yine kızılma yurdundan bir kapıdır. Çünkü i'lâ-yi kelimetullah, dünyanın her yerine götürülmesi gereken esas meseledir ve bu meselenin her bir mahlûkatın mutluluğundan, insanlığın fitrat üzere daim olmasından, adaletten ve huzur nizamından başka bir gayesi yoktur. Kızılma, uzaklara hükmeden Belkıs'ın tahtına göz dikmez, onu aşağılamaz, hor görmez ve kendinden ayrı bir yere oturtmaz; bilakis, Kızılma, Belkıs'a daha hayırlısını getiren, onu sevindiren ve ebedi saadetine köprüler kuran hizmetin ta kendisidir. Nübüvveti insanlığa ulaştırmadaki temel maksat, yaşamda ve ahirette huzurun tam manasıyla tesis edilmesi olduğundan, Kızılma bir insanlığı kurtarma operasyonu olarak telakki edilebilir. Buradan hareketle Süleyman Peygamberin (a.s) nebevi olan cihan hâkimiyeti ile Efendimiz (s.a.v)'in Yesrib'den bir Medine çıkarması aynı Kızılma'yı yurt edinmenin bir neticesidir.

O vakit gönül yurdumuzu, Kızılma'yı, Rahman'dan bir vazife olarak mı addetmeli yoksa Muhammedî olmaklığın bir nişanesi olarak mı

görmeli? Mehmed Âkif'in Kızılma'dan kopmaya başlamış, ye'se düşmesine ramak kalmış bir millete "Âlemde ziyâ kalmasa, halk etmelisin, halk!" dediği yerden Kızılma, hem bir vazife hem de bir iman nişanesidir. Kapitalist zorbalığın tahakkümü adil ve hayırlı bir nizam için gereken fikrin, iştiaf ve umudun ölmesi ile mümkün olduğundan yurdumuzu diri tutacak her türlü fikir ve aksiyon hem bir vazife hem de bir nişane olacaktır. Âkif'in itirazı ile yurdumuza dönmek, yurdumuzu kurtarmak için atılması gereken ilk kurşundur. Okuduğunu, yazdığını, söylediğini kendisi ve yalnızca kendinden olanlar için değil ve fakat insanlığı bütünüyle bir ümmet gibi kuşatacak bir dava için yapmak, evde olmakla mümkündür. Bundandır ki Şair İsmet Özel"Eve dön! Şarkıya dön! Kalbine dön!" demiştir. Eve dönmek ile telef olmak arasında kalan Müminlerin bugünkü ahvaline inat, içine düştükleri mana yurtsuzluğu dahi eve dönüşün bir habercisidir. Nitekim varacağımız nihai noktanın eve dönüş olduğunu idrak etmek, fetih müjdesini kabzamızda taşımak demektir.

Bir başka pencereden varacağımız nihai noktayı özümüzde taşıyarak onun varmağını da teminat altına almış oluruz. Kızılma, Üstat Sezai Karakoç'un "Göğsünde sürgününü geri çağıran bir damar vardır" dediği yerdedir. Üstad Karakoç, göğsümüzde tıpkı bir tevhid nişanesi gibi kendine yer edinmiş Kızılma'yı söyleyip durmuştur. İnsanın sürgün edildiği ilk yurdu evvela cennet ise eve dönüş için bileti de tevhid olacaktır. Böylelikle Kızılma, eve dönüşte gönül yurdunu da ruhunda götürmek gibidir. Dünya hayatında mesken edindiği toprağı zulüm ve gözyaşından arındırması, nicelerine hane-i saadet sunmuş, yoksulluğu bedende ve fikirde birtirmiş koca bir çınarın gölgesinde soluklanmak gibidir. "Hep birlikte

Allah'ın ipine sımsıkı sarılın. Parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Hani siz birbirinize düşmanlar idiniz de, O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun (bu) nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle apaçık bildiriyor ki, doğru yola eresiniz."¹ hitabına, "İştittik ve itaat ettik" demek gibidir. Böylelikle Rab-bimizin "Siz, insanlığın (iyiliği) için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten sakındırırsınız..."² müjdesine mazhar olan Mümin için eve dönüş tam anlamıyla gerçekleşmiştir.

Kızılma'yı yalnızca kendiyile aynı soydan, aynı kültürden, aynı dilden yahut aynı dinden insanların birlikteliği olarak görmek hatalıdır. İslam'ın saadet öncülüğü insanlığın tamamı için harekete geçmeyi vazife olarak görür. Bu, merhamet ve adaletten şaşmadan Allah'ın ipine sarılan Müminlerin insanlığın saadetini yurt edinmesi meselesidir. Tevhidin insanlığa nakşedilmesinde batıl ve de tek bir tarafın çıkarlarını yücelten her türlü sistemin alt edilmesi, bunlarla her alanda mücadele edilmesi ve nihai olarak insanların iman ve kemalât ile buluşturulması esastır. Kızılma, "Kalk ve uyar" hitabından müteşekkik, kalkıp yola düşenlerin uyardığı, koruduğu ve rahmetle kuşattığı bir insanlık ülküsüdür.

Yaşamak, yaşatmak ve varmak duasıyla...

¹Âli İmran Suresi, 103. Ayeti Kerime.

²Âli İmran Suresi, 110. Ayeti Kerime.

İzlerin Yansıması: Ev, Şehir ve Mekân

Zehra Betül SUNER

Mimar

Boşluk, kapsayıcı ve uçsuz bucaksızdır; tanımlayabileceğimiz bir niceliği bulunmaz. “Boşluğun tam ortası”, “boşluğun arkası” bir tanım değildir. Boşluğu tanımlayabilmek için bir referans noktasına ihtiyacımız vardır.

Boşlukta bir küp düşünelim. Artık bu boşluk, küpün varlığıyla tanımlanabilir hale gelir. Küpün arkası, küpün önü, küpün altı, küpün üstü, küpün içi... Uzaklık, yükseklik, ölçek gibi kavramlar artık anlam kazanır. Böylece boşluk; küpün varlığıyla tanımlanmış, sınırlandırılmış ve özelleştirilmiş olur. Bu özelleşmiş boşluk ise mekandır.¹ Farklı işlevlere sahip mekanlar arasından en öznel olanı evdir.

Ev kavramı, insanın aitlik hissini temsil eder. Dolayısıyla özüyle bağlantılıdır. İnsan, varlığından bu yana biriktirmekte olduğu belleğinin yansımalarını gördüğü yerleri benimser. Kimliğinin parçası olan bu yansımalar, insan hayatı boyunca birçok forma bürünür: Bazen bir insan, bazen bir düş, bazen bir şehir, bazen bir müzik, bazen bir koku, bazen ise bir konuttur.

Konut ile kullanıcısı olan insan arasında iki türlü ilişki vardır. Biri, kullanıcının konut sınırlarını şekillendirdiği ilişki, diğeri ise konut sınırlarının kullanıcıyı şekillendirdiği ilişkidir. “Türk evi” diye adlandırılan konutlar ve modern yaşamın fiziki yansıması olan apartman daireleri bunlara örnektir. Türk evi; kullanıcısı olan ev halkının sayısı, ev halkının günlük eylemleri, dış dünyayla ilişkisi üzerine kurgulanan bir konut türü olarak karşımıza çıkarken, apartman daireleri barınma ihtiyacını standartlar üzerinden karşılayan, sadeleştirilmiş konut türleri olarak karşımıza çıkar.

Bireylerin mekân düzeyindeki temsili, konutlardır. Dolayısıyla şehirler de toplumları temsil eder. Şehir; boşluk, mekân ve canlılardan meydana gelen heterojen bir kavramdır. Onu oluşturan elementler var oldukça değişmeye devam eden, toplumsal hayatın fiziki temsidir. Coğrafya, gelenek, toplumsal olaylar, tarihi anıtlar gibi nitelikleriyle özelleşir. İçinde barındırdığı toplumla birlikte sürekli bir değişim süreci halindedir.

Konutların türü, yapısı, özellikleri; içinde yaşayan bireylerin yaşam tarzı hakkında fikir verir. Örneğin gecekondular genellikle kendi sınırları içerisinde, sokağa bakan bir küçük ön bahçeye sahiptir. Birkaç katlı binaya hem giriş kattan hem de dışarıda bırakılmış merdivenden çıkılarak üst kattan sağlanır. Konut çoğunlukla beton-ahşap karma malzemeler kullanılarak yapılır. Bakıldığında bu yapım tekniğinin kırsal alanlardaki konut tekniğinden esinlendiği görülür. Çünkü gecekondular çoğunlukla kırsal alanlardan daha iyi iş imkanları için şehre gelen ailelerin, geldikleri bölgedeki gibi bir teknikle ancak çok daha kısıtlı imkanlarla, bulabildikleri malzemelerle kendi başlarına inşa ettikleri bir senaryo sonucu oluşur.

Bunun en tanınmış örneği Fikirtepe'dir. İstanbul, Kadıköy'de bulunan Fikirtepe semti, 1950'li yıllara kadar adından da anlaşıldığı gibi çoğunlukla fikir insanların çıkıp ilham almak üzere gezdikleri, neredeyse hiç yapılaşma söz konusu olmayan tepe olma özelliğini korumuştur. Ancak 1950'lerden sonra sanayileşmenin etkisiyle çok sayıda göç almaya başlar. Kırsaldan şehre yönelen çok fazla insan, "ev" ihtiyaçlarını, kırsalda gerçekleştirdik-

lerine benzer bir yapım tekniğiyle ancak bu sefer bulabildikleri kısıtlı malzemelerle karşılamaya çalışırlar. Bu şekilde şehrin yapısına ters ve düzensiz bir yapılaşma türü ortaya çıkar. İstanbul'un yeşilliklerle dolu bir mesire yeri olma işlevini kısa sürede kaybeden tepe, günümüzde gecekondulaşmanın ve çarpık kentleşmenin İstanbul'daki belirgin noktalarından biri haline gelir.

2010'lu yılların başında "kentsel dönüşüm" adı altında semt için imar planları hazırlanmaya başlanır. Semt ölçeğinde kurgulanıp, uygulanması gereken bu dönüşüm, günümüzde ancak semtin ayrıldığı adalar ölçeğinde, yapısal bir dönüşüm olarak kalır. Dönüşüm uygulaması altında semtlinin boşaltılan konutlarının bir kısmı yıkılıp cilalı gökdelenlere dönüşmüş, bir kısmı gerçekleştirilemeyen dönüşüm sonucu boş kalarak gelen mültecilere ev sahipliği yapmıştır. 1950'lerden sonra yerleşip burayı kendilerine yaşanılacak bir "ev" haline getiren semtlinin çoğu ise dönüş/ülemey/en gökdelenlerin yaşam koşullarına uyum sağlayamayarak semti terk etmiştir.

Semt, değişen kullanıcı profiline ve uygulanan dönüşümün etkisiyle yeniden işlev değiştirmiş; mesire

alanından gecekondulu mahallesine, gecekondulu mahallesinden arada alana yapay bir şekilde evrilmiştir.

Fikirtepe örneği, ev-konut kavramlarını ve bu kavramların şehirle ilişkisini anlamak açısından önemli bir örnektir. Semt, sosyolojik bir durum sonucunda, onu oluşturan önemli elementlerden biri olan kullanıcı ölçeğinde ciddi bir değişim geçirmiştir. Bu yeni kullanıcı profili, semti süregeldiği işlevinden farklı olacak şekilde, barınma odaklı bir işlevle kullanmaya başlamıştır. Böylece kullanıcı, bulunduğu fiziki mekânı kendine ait kılmak üzere, kimliğinin ve belleğinin yansımalarını görebileceği, kendine "ev" olacak bir semt inşa etmiştir. Semtlinin 1950'li yıllardan sonra böyle bir içgüdü halinde inşa ettikleri gecekondular, çarpık kentleşmeye müdahale etmek amacıyla yeni bir değişim geçirmiş; kullanıcısı olduğunu belirttiği profilin gündelik alışkanlıklarından uzak, endüstrileştirilmiş konutlarla, mevcut konutların yeniden değişmiş kullanıcı profiline ev sahipliği yapmaktadır.

Fikirtepe, birey ve mekân ilişkisinin iki farklı yüzünü farklı dönemlerde deneyimleyerek bünyesinde bulundurun. Şehrin en küçük ancak en ciddi yapıtaşısı olan birey değişime uğradıkça onu temsil eden mekanlar, bireylerin gündelik yaşamlarının ana sahnesi olan mekânlar değiştiğinde de bireyler değişir. Bu sebeple içinde var olduğumuz, rastladığımız, karşılaştığımız şehirleri, onları oluşturan mekânları ve bireyselliğimizi temsil eden konutları korumak, yalnızca öznel bir bakışla değil; toplumsal bir yankı uyandıracığının bilinciyle muhafaza etmek ve yönlendirmek çok değerlidir. Çünkü mekânlar, toplumların izleridir.

¹Kuban, Doğan, Mimarlık Kavramları, İstanbul, 1974

Kültür ve Estetik: Türk-İslam ve Japon Mimari Anlayışları

Sevde ÖZTÜRK

İbn Haldun Üni. Sosyoloji Doktora
Öğrencisi

Mimari ve mekanı daha geniş bir çerçevede düşündüğümüzde, bizlere teknik anlamının dışında bir şehirde, ülkede ve evrende nasıl yaşayacağımız konusunda fikirler verdiğini görürüz. Her ne kadar somut olarak bir mekandan veya müesseselerden söz açsak da kendimizi çok daha aşkın ve soyut sorular sorarken buluruz. İnşa etmek için mi yaşıyoruz yoksa yaşamak için mi inşa ediyoruz ? Bu soruya vereceğimiz cevap bizim dünya ve insan, ve evren hakkındaki temel görüşlerimizi açığa çıkarır. Dünyayı nasıl görüyoruz, biz kimiz, mimarlarımızın bir eseri inşa bilinci nereden geliyor, mimari ve estetik zevkimiz neye göre şekilleniyor gibi pek çok soru mekânın ve imarın aslında insan ve toplumla ne kadar derin bağları olduğunu ortaya koyar. Bu yazıda estetik anlayışı ve mimari yapısıyla dünyada öne çıkan iki medeniyetin, Türk-İslam ve Japon, estetik ve mimari anlayışlarını mimari zevklerindeki benzerlik ve farklılıkları çerçevesinde ele alacağım.

Mimarinin önemi, onun kültürün ve değerlerin taşıyıcısı olmasından ileri gelir. Çünkü inşa edilen mekan sadece pratik fonksiyonunu yerine getirmekle kalmaz aynı zamanda bizim hayatımızı zenginleştirir. Bu yüzden bir medeniyetin eser veya yapılarını incelerken şehirdeki mekanı inşa eden temel unsurlar ve anlayışa bakmak gerekir. Örneğin, bir sanat eserinin hayatta kalma süresi ve bu hayatta kalma süresini hangi öğelerin belirlediği, dünya ile bizim aramızdaki bağlantıyı genişletir. Illinois Urbana-Champaign Üniversitesi Mimarlık bölümü profesörü ve Japon mimarisi uzmanı Botond Bogнар'a göre mimari bu yüzden hem fonksiyonel hem de estetik arzu edilebilirlik taşır. Bir eser inşa ederken onun çevre ile olan ilişkisini gözetmek sanat eserinin kendi özünü, birliğini kaybetmeden kültürü aktarmasını ve amacını sürdürmesini sağlar.¹ Bugün sürdürülebilirlik olarak adlandırdığımız bu anlayış aslında daima gelecek için inşa etmeyi hedefler. Örneğin,

Türk-İslam geleneğinin en ihtişamlı temsillerinden olan 1557 yılından bu yana 465 yaşını dolduran Süleymaniye Külliyesi, İstanbul'un kalbinde gelecek nesilleri ağırlamaya devam eder. Süleymaniye Camii, akustığı, kubbesi ve zemin dayanıklılığı ile yapısında türlü gizemleri barındırır. Diğer taraftan ilk inşası 8.yüzyıla kadar uzanan UNESCO dünya mirası listesinde bulunan ve dünyanın en eski ahşap mabedi olarak bilinen Japonya'daki Todai-ji (Büyük Doğu) tapınağı yüzyıllardır Budist geleneği yaşatır. Gelecek nesiller kendi özünü koruyan ve günümüze kadar ayakta kalan bu kadim eserler sayesinde geçmişleri hakkında bilgi edinir, kültür ve inançlarını sürdürmeye devam ederler.

Türk-İslam Mimarisi ve Estetiğinin Kuşatıcılığı

Türklerin İslam medeniyeti tecrübesi neticesinde ortaya koydukları Türk-İslam mimarisinde din ve ibadet merkezli bir mimari ve yaşam alanı inşası vardır. Bu nedenle inşa edilen mekanlarda, merkezde bir ibadethane düşünülerek çevre dizayn edilir. Rabbine kulluğunu hatırlayarak dünyadaki yaşamını sürdüren insan, inşa ederken

de her iki dünyasını güzelleştirecek ilkeleri korur ve gözetir. Bu sebeptendir ki, Türk-İslam mimarisinin ikinci bir özelliği de ölümle yaşamın bir aradalığıdır ki bu pek çok mezar ve anıtın sivil ve sosyal alana dâhil olması anlamına gelir. Kul bir yandan toprağın üstünü güzelleştirirken diğer taraftan da toprağın altındakilere bakıp diğer dünyasını süsleyecek ameller peşinde olacaktır. Üçüncü bir unsur ise İslam dininin temizliğe verdiği ehemmiyettir. Şehirlere döşenen su kanalları, hamam ve çeşmeler, sarnıç ve köprüler hem temiz hem de sağlıklı bir yaşam alanı fikriyatının arka planını oluşturmuştur. Böylelikle, Türk-İslam medeniyetinde mimari, bir yandan insanın gündelik yaşamını kolaylaştıran bir yandan da bulunduğu mekanı sanatsal açıdan zengin kılan özgün bir anlayış ortaya çıkarmıştır.

Medeniyetimizde, mimari ve estetik deyince Mimar Sinan, Sedefkar Mehmet Ağa vd. gibi isimler ve eserleri gelir. Günümüze kadar gelen seyahatnameler, vakfiyeler, kitabeler, tarih kitapları ve resmi kayıtlar, ünlü mimarların eserleri ve Türk-İslam medeniyetinin mi-

Bir eser inşa ederken onun çevre ile olan ilişkisini gözetmek sanat eserinin kendi özünü, birliğini kaybetmeden kültürü aktarmasını ve amacını sürdürmesini sağlar. Bugün sürdürülebilirlik olarak adlandırdığımız bu anlayış aslında daima gelecek için inşa etmeyi hedefler.

Düzensizlik deyince pek çoğumuzun aklına karmaşa ve uyumsuzluk gelir. Ancak Japon estetiğinde doğadaki asimetri, her şeyin yerli yerinde olmasıyla birebir alakalıdır. Aslında bu anlayış aklımıza Merkez Efendi'nin her şeyi olduğu gibi bırakma anekdotunu akıllara getiriyor. Zira, aşırı müdahale ve kusursuzluk gerçekten de sanatı da sanat eserini de yapaylaştırmıyor mu?

marlık ve estetik anlayışına dair bilgiler barındırır. Diğer taraftan, Süheyl Ünver gibi ilim adamları gelecek nesillere Anadolu ve Osmanlı mirasını aktarmak için ilmi çalışmalar yapmıştır. Tıp tarihçisi ve hekim, ressam Süheyl Ünver'in çalışmalarında da Türk-İslam medeniyetinin mekan ve yaşam alanına verdiği ehemmiyeti görmek mümkündür. Ünver'in, Türk kültürünü muhafaza etmek ve nesillere aktarmak için Anadolu'daki şehirlerin pek çoğunu gezdiği bilinir. Süheyl Ünver, gittiği şehirlerdeki tarihi yerleşim yerlerini, eserleri ve mimariyi de inceleyip seyahat notlarına eklemiştir. Seyahat notlarında daima Türk-İslam eserlerinin estetik ve yaşamsal döngü açısından kıymetine dikkat çekmiştir.

En başta Türk-İslam eserlerinin en nadide örneklerini inşa eden Mimar Sinan'ın düşünce yapısını anlatan Ünver, bu fikriyatın İslam medeniyetindeki kültürel unsurlar ve değerlerinden ileri geldiğini dile getirmiştir.² Ünver'e göre bir cami inşa ederken sadece bir ibadet mekanını değil bir insanın, muhitin ve şehrin tüm kuşatıcılığı ile o eserle kuracağı ilişki düşünülmüştür. Mimarlarımızın her açıdan ince düşündükleri için kalıcı ve işlevsel eserler ürettiklerini şu sözlerle dile getirmiştir: "Görüyoruz ki ecdadımız yalnız cami inşasına himmet etmemişler, her şube-i sanatta pek

çok eserler vücuda getirmişlerdir."³ Bu anlamda camiler bünyelerinde barındırdıkları, hamam, arasta, sıbyan mektebi, kütüphane, medrese ve kervansaray gibi medeni varlıklarla sadece bir ibadet mekanını değil bir yaşam alanını oluşturmuştur. Üstelik bu yaşam alanlarında, cami bahçelerinde, gökyüzüne uzanan ulu ağaçlara, bina duvarlarında kuşlara yuva olan kuş evlerine, mezarlık ve bahçelerde hayvanlar için su havuzlarına rastlarız. Böylesi bir mekanda insan, kainatla bütünleşerek bir taraftan günlük yaşamını idare ettirip temel ihtiyaçlarını giderirken bir yandan da estetik arzu ve ihtiyacının gereği olan güzeli temaşanın zevkine varabilecektir.

Kusurlu Güzellik ve Japon Estetiği

Dünyada pek çok araştırmacının ilgisini çeken Japon kültür ve mimarisi de mekanın kullanımı hususunda takdire şayan bir felsefeyi barındırır. Japon halkı binlerce yıl önceki eserleri, gelecek kuşaklara bırakmak istedikleri kültürel mirası muhafaza etmeyi başarmış bir millettir. Japon mimarisinin temelinde Japon kültür ve inancı yer aldığı için Japonya'da çok sayıda tapınak ve mabed görürüz. Donald Keene'ye göre Japon estetiğinin en temel unsurlarından biri **sadeliktir**.⁴ "Wabi-sabi" olarak da ifade edilen bu anlayışa göre her kusur-

luluğun ve sadeliğin içinde bir güzelliği vardır. Bu anlayışı Budist öğretilerden ilham alarak geliştiren Japonlar, mimari eserleri tıpkı doğanın kendisi gibi zahmetsiz ve gösterişten uzak yapmıştır. İkinci bir unsur ise Japon estetiğindeki **düzensizlik** anlayışıdır. Düzensizlik deyince pek çoğumuzun aklına karmaşa ve uyumsuzluk gelir. Ancak Japon estetiğinde doğadaki asimetri, her şeyin yerli yerinde olmasıyla birebir alakalıdır. Aslında bu anlayış aklımıza Merkez Efendi'nin her şeyi olduğu gibi bırakma anekdotunu akıllara getiriyor. Zira, aşırı müdahale ve kusursuzluk gerçekten de sanatı da sanat eserini de yapaylaştırmıyor mu?

Japon estetiğine göre bir şeyi eksik bırakmak onu ilginç ve cazip kılar. Eksik bırakmaktan kast edilen şey bir nesnenin veya yapının tamamının aynı formatta olmamasıdır. Bu nedenle, Japonların bahçelerini, resimlerini ve mimari yapılarını bir düzensizlik ve **eksiklik** felsefesine göre ortaya koydukları bilinir. Hatta öyle ki imparatorluk saraylarını inşa ederken dahi Japon mimarların yapının bir yerini yarım bıraktıkları aktarılır.⁵ Örneğin, Çin mimarisi nesnelerin veya bahçe ve binaların paralel olmasını; İran sanatı resimlerde sağ ve soldaki nesnelerin birbirlerinin ayna görüntüsü olmasını önceler. Oysa Japon sanatı birbirinden bağımsız ve özgünlükte güzelliği görür. Bu görüş, geometrik yapılanma ve ölçüye önem veren Türk-İslam mimarisi ile de farklılık gösterir. Öte yandan Türk-İslam anlayışına benzer olarak Japonlar da suya ve temizliğe önem vermiş, banyo, kaplıca ve hamamlar inşa etmiştir. Bir mabede girdiğinizde içeride ağ-

zınızı temizlemeniz için bir Japon çeşmesi görmeyiz kaçınılmazdır. Böylelikle, tapınağa öylece girmek yerine günahlarınızdan manevi olarak arınarak girmeyiz beklenir. Dördüncü ve belki de Japonların en ilginç anlayışlarından birisi, **geçicilik** olup bu anlayış sanat ve mimarlık alanını da etkilemiştir. Japonlar, Türk-İslam veya Batı mimarisi gibi kalıcılık ve uzun ömürlüğün yerine bozulabilirliği önemsemiştir. Bozulan kağıt kapılar ve pencereler, aşınan ve çürüyen ahşap evler Japonlar için son derece normaldir. Çünkü insanoğlu gibi nesneler de mevsimler de geçip gitmektedir. Bu anlayışta diğer estetik ilkeleri gibi Budizmin zamana karşı kayıtsız olma ve bozulabilirliği takdir etme felsefelerinden ileri gelmiştir.

Sonuç olarak, her iki medeniyet de kültür ve estetik anlayışlarını gelecek nesillere aktarmayı farklı felsefi zeminler üzerinden yürütse de mekan ve mimariye benzer bir şekilde aşkın bir pencereden bakmıştır. İki medeniyetin de dini anlayış çerçevesinde inşa ettikleri eserler güçlü bir insan, mekan ve evren ilişkisi üzerinden şekillendirilmiştir. Bu anlamda medeni varlıklarına, kendi din ve kültürlerindeki ahlak ve faziletleri yansıtan her iki medeniyet de sadece insanı değil tüm canlıların ve doğanın uyumlu olma gayesine mensup mekanlar bina etmişlerdir. Bu iki medeniyetin ortak anlayışı, günümüzde insanoğlunun özlemine çektiği sade ve doğallığı en iyi şekilde yansıttığı için halen takdir edilmekte ve örnek alınmaktadır. Öyleyse, mekan ve mimari sadece bir bina meydana çıkarma değil medeniyetin çekirdeğini top-rağa atıp gelecek nesillere bir fidan büyütme işi olmalıdır.

Türklerin İslam medeniyeti tecrübesi neticesinde ortaya koydukları Türk-İslam mimarisinde din ve ibadet merkezli bir mimari ve yaşam alanı inşası vardır. Bu nedenle inşa edilen mekanlarda, merkezde bir ibadethane düşünülerek çevre dizayn edilir.

¹Juan David & Aaryaman, The UIUC Talkshow Podcast, Botond Bognar: Japanese Artitecture, Meaning Behind Buildings, and Modernism, Bölüm 26, 10 Aralık 2022.

²Serdar Kozan. "Süheyl Ünver'in Metinlerinde Mimar Sinan" Düşünen Şehir Dergisi 9 (2019): 176-181

³Serdar Kozan. "Süheyl Ünver'in Metinlerinde Mimar Sinan" Düşünen Şehir Dergisi 9 (2019): 176-181.

⁴Donald Keene, The Pleasure of The Japanese, Colombia Universty Press: Newyork, 1998.

⁵Donald Keene, The Pleasures of Japanese Literature, Colombia Universty Press: Newyork, 1998.

Hangi Ütopya?

Rabia ŞEKERCİ GÜLER

İletişim Bilimleri Uzmanı

Bayraklar ve haritalardır, mekânları şehir yapan. Şehirleri memleket yapan da insan... İnsanın dili, dini, sevinci, kederi, giyimi, yiyimi ise şehirleri memleket yapar. Mekân kelimesinin köküne baktığımızda Arapça 'kevn' sözcüğü çıkıyor karşımıza. Kevn ise, tasavvufta 'var olmak' anlamını taşıyor. Evet, varoluş ve bir mekâna ait oluş... Kim bilir belki de bu yüzden büyükler çoğu kez, yeni tanıştıkları insana, 'memleket neresi?' diye sorar. Çünkü memleketinin neresi olduğu, çoğu zaman belirli işaretler ve kodlar gönderir karşı tarafa.

Toplumsal hafızamızdaki en önemli kodlardan biri de şehirler. Şehirler, toplumların bilinçaltı belleklerine dahi hükmederek, hayata olan bakış açısını şekillendiriyor. Hem coğrafi hem de kültürel olarak insanı sil baştan kodlarla donatan mekan algısı, çoğu zaman anlamlandıramadığımız, farkına dahi varamadığımız izler bırakıyor kişiliğimiz üzerinde. Çünkü mekan dediğimiz kavram, bir temsilin mekanı esasında...

Sık sık duyduğumuz, İbn Haldûn'a atfedilen 'coğrafya kaderdir' sözü kulak arkası edilecek bir mesele gibi değil. Çünkü tarihe bakıldığında her medeniyet, bir mekân ile var olmuş ve o mekanla anılmıştır. Osmanlı devleti mesela... Osmanlı demek, söğüt demek, Bursa demek, İstanbul demek, İznik demek, Edirne demek değil mi aslında? Her şehir, kökünden bir iz taşıyor ve izlerinin gölgesinde büyütüyor insanı.

Gerçekte, yalnızca medeniyetler değil, insanlar için de aynı durum söz konusu. İstanbul, Fatih Sultan Mehmet'in, Kudüs, Selahattin Eyyubî'nin gibi hissederiz sıklıkla. Ya da Şanlıurfa'ya peygamberler şehri demeyi ihmal etmeyiz. Çünkü Şanlıurfa demek, Hz. İbrahim demek, ateşin yakmadığı; Hz. Eyüp demek, sabrın bir mucizeye dönüştüğü; Hz. İlyas demek, kıtlık zamanında kuşların, sadece iman edenlere yiyecek taşıdığı...

Öte yandan geleneksel hayat biçimlerimiz de mekana bağlı aslında. Mezhepler bile bu farklılıkla biçimlenmiş, kökleri incelendiğinde. Türk toplumunda en sık kullanılan iki mezhep, Hanefilik ve Şâfiîlik. İmam Hanefi şehirde, İmam Şâfiî ise kutsal kesimde hayatını idame ettirmiş; Peygamber Efendimiz'in yaşama şeklini ise bulundukları topluma müsanip bir şekilde yorumlamış. Aksi halde, kan akınca abdestin bozulması köyde, tarlada çalışan, hasat yaparken eli sık sık kanayan insanı zora sokacak, kadın ve erkeğin iç içe yaşadığı şehirde ise, karşı cinslerin birbirine yanlışlıkla dahi dokunması yeniden abdest gerektirecekti. Aslında bağlı olduğumuz mezhepler bile bir mekân algısının içinde gösteriyor kendisini.

Peki biz hangi mekânında içindeyiz? Nerede doğduk, neresi yuva oldu bize? Ya da neydi yuva? Tuğla parçalarıyla yapılmış bir bina mı öy-

lesine? Yoksa, kişinin aile bağlarının, coğrafi geleneklerinin, köklere duyduğu aidiyetin pekiştiği yer mi? Bir ev mi sadece? Yoksa gittiği her evi yuvaya dönüştüren bir algı silsilesi mi? Yuvamızla mı haşr olacağız yahut popüler kültürün bizleri bir kukla gibi kullandığı kapitalist toplumlarla mı?

Evet, şimdi bulunduğumuz mekân bizim elimizde. Velakin doğduğumuz mekân elimizde olmadı. İçine doğduğumuz mekânda var olduk, büyüdük ve biz olduk. Ancak benliğimizin hangi mekana ait olduğu bizim elimizde. Peki biz, Müslüman kimliğimizle hangi mekana aidiz? Nerede var olmuş hissediyoruz kendimizi? Nerede olmaktan övünüyor, nerede olmaktan keyif alıyoruz? Yoksa Müslümanlara edilen zulme destek olan ünlü bir kahve markasının popüler bir şubesinde mi? Bir ütopyada mı yoksa?

Toplumsal hafızamızdaki en önemli kodlardan biri de şehirler. Şehirler, toplumların bilinçaltı belleklerine dahi hükmederek, hayata olan bakış açısını şekillendiriyor.

İnsanlar mı Mekânı Değiştirir, Mekânlar mı İnsanı?

Ömer DOĞAN

Veryüzü Mühendisleri Derneği Başkanı

Mekân, her dönemde insanlar için önemli olmuştur. Yaşanılan mekân, insanların iç dünyasını, kültürünü, gelir seviyesini, sanat algısını en yalın şekli ile yansıtır. Mahalle ve semtler toplulukları, kentler ise daha büyük toplumları anlamak için en iyi gözlem yerleridir. Mekânın insanı, insanın mekânı değiştirme gücü vardır. Hangisinin daha etkin olduğu bir araya gelmiş insan topluluklarına bağlıdır. Tarih boyunca sürekli bir yerlere göç etme zorunluluğu hissetmiş nesillerin torunları olarak bizler için mekân fazlası ile önemli, mekânın olduğu yurt vazgeçilmez bir unsurdur. Aynı şekilde ruhumuzun bazen iyi bazen kötü dışa vurumu olan şehirlerimizin sevdiğimiz kadar sevmediğimiz ve şikayet ettiğimiz yanları da vardır.

Bir bilgisayar mühendisi olarak ev yapma, mekân üretme konusunda fazla bilgi ve tecrübem olmasa da her zaman üretimin içinden biri olarak yılların verdiği bir tecrübe ile bazı gözlemlerde bulunmak kaçınılmaz oluyor. Çeşitli nedenler ile beş kez taşındım. İstanbul'u hem Avrupa hem Asya yakasında yaşayarak tanıma fırsatım oldu, Ankara'da da bir yıl ikamet ettim. Hem mahalle hem de sitede oturma ve deneyimleme şansım oldu. Ancak yıllar sonra en rahat ettiğim mekânın çocukluk hayatımın geçtiği mahallem ve onun dokusu olduğunu farkettim. Aslında daha geniş, daha modern başka mekânlarda da ikamet etmeme rağmen yine de mahallemde rahat etmemi hep sorgulamış ve anlamaya çalışmışımdır. Bu konuları şehircilik ile de ilgilenen arkadaşlarımla da sık sık paylaştığımıdır.

Mahallemde rahat etmemin en önemli nedenleri, her ne kadar eski dönemler kadar olmasa bile genel eşrafı tanımam, her biri ile ortak hatıralarımızın olması ve onlar ile birlikte olmamın bana huzur vermesi olabilir. Mahallemde çocukluğum geçtiği için yıllar içinde gelişimde yer almam, ona gönül bağımlı kuvvetlendirmiştir. Evimiz çocukluğumuzda gecekondur idi, ancak sonraları betonarme yapıya dönüşürken yapımında kişisel olarak epeyce çalışmışım. İnsanlar genelde yaptığı işe zamanla bağlanır. Benim de yaşadığım mekânı sevmemde yapımında çalışmanın katkısı olduğunu hep düşünmüşümdür. Daha geniş ve modern olmasına rağmen site hayatını soğuk bulmuş, bir türlü kendimi huzurlu hissetmemişimdir. Geriye dönüp baktığımda; başkaları tarafından masa başında planlanmış mekânların konfor sağlamakla beraber eksik kalan yanının, içinde yaşayan insanlar tarafından bir katkısı olmadan plan ve inşa edilmesinde olduğu tespitini yapmışımdır.

Mahalle kültürü olan bölgelerde insanlar birbiri ile daha ilgilidir. Sosyo kültürel yapısı daha çeşitli, farklı gelir gruplarından insanları içinde barındırır. Site şeklindeki bölgeler ise konforlu olmakla beraber birbirine yakın gelir gruplarına sahip insanlardan oluştuğundan komşuluk ilişkileri daha zayıftır. Zamanla birbirlerine ihtiyaç olmadığı hissi oluşur. Yaşı genç olanlar fazla yokluk çekmemiş bir neslin temsilcisi olduğundan site gibi yerlerde oturmayı daha çok sevmesinin nedeni bu diye düşünmüşümdür. Bu duyguya alışık olmaları nedeniyle bir gariplik hissetmemekte ve yavaş yavaş şehirlerin dokusu değişmektedir diye düşünüyorum.

İnsanın bu konuları düşündükçe; yeni durum kötü müdür, geri döndüğünde eskisi gibi mahallelerin oluşması mümkün müdür, gibi sorular akla gelmektedir. Gönül tabi ki farklı şeyler isteyebilir ancak mevcut ekonomik durumlar, konutlardan beklentiler, teknolojik gelişmeler ve insanların konfor beklentileri bunun pek mümkün olamayacağını gösteriyor gibi. Burada en ilginç olan ise şehirleşme, başını sokacak sıcak bir ev isteyenler ile konut yapıp satarak ticari hayatını devam ettirenlerin gündelik kararları ile şekillenmektedir. Bu dönüşüm öyle hızlı olmuştur ki geri dönüp baktığımızda çok da hoşumuza gitmemiştir. Dönüşen şehirleri herhalde çok geçmeden yeniden dönüştürme ihtiyacı olacak gibi görünmektedir.

Şehirler orada yaşayanların ruh halini de yansıtır. Sakin insanların şehirleri onlar gibi huzurlu ve sakin olur, hareketli olan insanların şehirleri de onlara benzer şekilde gürültülü, hızlı ve heyecanlıdır. Bu bakış açısıyla insanlar, şehirleri değiştirir diyebiliriz. Ancak toplu konut mantığı ile “şehirler insanları değiştiriyor mu?” diye sorabiliriz. Rahat ve konfor uğruna insanlar kültürel olarak farklı bir hayata doğru evrilebilmekte, şehirleşmenin seyrine dahil olamamakta, ona kendinden

bir şeyler katamamaktadır. Peki bu durumda hangisi daha doğrudur, sınırlar nasıl olmalı, insanların şehirlere etkisi, şehirlerin insana etkisi ne zaman ve nasıl olmalıdır gibi akla pek çok soru gelmektedir.

Kültürleri ile toplumda bilinirlikleri fazla olan bazı mahallelerin kentsel dönüşüm sonrası yenilenmiş konutlarda çoğunlukla oturmayıp başka yerlere gittiği görülmektedir. Bu durum kültürleri ile öne çıkan toplumlarda oturulan mekânın önemini ortaya koymaktadır. Farklı mekânlar insanları başka bir yaşam kültürüne doğru zorlayabilir. Ancak Anadolu’da bazı küçük ilçelerde yöre kültürüne uygun güncel teknolojiler ile donanımlı konutların kültürel yapıyı daha da güçlendirdiği hatta bölgeye tersine göçü tetiklediği de görülmektedir. Kendisini tanımlarken kültürel kimliği ön plana çıkan insanlarda, mekânların kültür ile uyumunun çok önemli olduğu çıkarımında bulunabiliriz. Bu nedenle yaşayacakları yerlerde aradıkları kültürü bulamaz ise başka mekânlara gitmektedirler. Kendisini tanımlarken kültürel değerleri değil de modernlik, gelir ya da ihtiyaç durumuna göre tanımlamalar yapanlar için mekân, biraz daha farklı beklentiler ile inşa edilmekte, bu da şehirlerin ortak kültürden hızla uzaklaşmasına ya da yeni bir kültür oluşmasına neden olmaktadır. Sonuçta geriye dönüp baktığımızda tek tek konutlar belki kabul edilebilir ancak topluca bir değeri, kültürü, işaret etmeyen şehirlere doğru yol aldığımız gerçeği ile karşı karşıya kalabiliyoruz.

Geçmişinde büyük bir medeniyet inşa etmiş bir neslin torunlarıyız. Bunları onların bize bıraktığı eserlerden de görebiliyoruz. Eski dönemlerde inşa edilmiş evlerdeki belirgin bir zerafet, kültür ve tabiatla uyum, insanı şaşırtmakta ve günümüzle kıyaslayınca problemin tam da nereden kaynaklandığını tespit etmekte zorlanmaktayız. İnsanların gündelik ihtiyaçları ve belirli bir

bilinç ile hareket etmemeleri sorunları çoğaltmaktadır.

Bazı TV kanallarında kendi evini planlayıp inşa eden insanları anlatan programları izlemeyi sevdiğimi farkettim. Bir dönem kendi evimizin iç yapısında önemli değişiklikleri eşim ile beraber planlanarak yapmış ve ortaya çıkan sonuçtan çok memnun kalmıştık. Ülkeden ülkeye değişmekle beraber şehirleşmeyi bizden en az yüz yıl önce tamamlamış ülkelerde doğa ile uyumlu konut yapma, yapılan konutun komşuları rahatsız etmeyecek şekilde planlama gayretini görünce hayret etmişimdir. Ülkemizde bu işlemler genelde her iki tarafın maksimum faydalanacakları bir çıkarda buluşarak sonuçlanıyor. Bunun da şehirlerin bozulmalarındaki önemli etkenlerden biri olduğunu düşünüyorum. Diğer bir konu da çevre ile uyumun yanında enerji tüketiminin de düşük olduğu, doğal aydınlatması olan, ısıtma ve soğutma için enerji tüketiminin azaltan doğal malzemelerin ön planda olduğu yeni inşa tekniklerini gördükçe gıpta etmekteyim. Artık memleketimizde de çevre ile uyum, kültür ile uyum, komşular ile uyum gibi kriterlerin şehirleşmede ön plana çıkması gerekmektedir. Şu bir gerçek ki ne kadar kaliteli yapılsa yapılsın beton ile yapılan yapıların en fazla 100 sene sonra yıkılıp yeniden yapılacak olması gerçeği insanı korkutuyor. Aslında inşa edilen konutlar nesiller boyu aktarılacak bir kültürü de olmayabilir. Her yeniden yapılmaya kalkıldığında biraz daha yüksek yapıların inşa edilmesi şehirleri kalabalıklaştırmakta ve kültürlerin ön plana çıkmasına da mani olmaktadır.

Sonuç olarak eğer büyük bir medeniyetin temsilcisi isek, bu temsiliyete uygun güncel teknolojileri kullanan ancak insanı ezmeyen mekânlar ve şehirler inşa etmemizin vakti gelmiştir.

Edmondo De Amicis'in İstanbul'u

Gözde ÇİMEN

İnsanın anlam arayışında, kimliğini ve benliğini keşfedip bulmasında hatta oluşturmada en büyük destekçi kuvvetlerden birisinin yolculuk yapmak olduğunu söylesem? Basit bir mekân değişimi gibi görünse de aslında bu eylem, içinde bulunduğumuz ortamdan veya ruh halinden uzaklaştığımızı düşünürken tam olarak yine en çok kendimize ve ruhumuza yaklaştığımız anlar birikimidir. Çünkü insan, en çok da seyahat ederken kendisini anlamaya ve tefekkür etmeye yaklaşır. Bireysel tarihimizde öyle yolculuklarımız olmuştur ki bazen bir gideriz ve artık döndüğümüzde gittiğimiz kişi olarak geri dönmeyiz. Sadece insan tanımada nasihat olarak ortaya konmaz yolculuk; kendi iç dünyamızı tanımak için de ortaya koyduğumuz bir aksiyondur.

Evimizden, bulunduğumuz sosyal çevrenin dışına çıkıp bizden fazlasıyla farklı kültürlerle, topluluklara şahit olmak, dar kalıplarımızdan sıyrılıp kendi dünyamızın duvarlarını yıkmak ve en önemlisi sağlam durduğunu zannettiğimiz zeminlerin ne kadar kaygan ve kırılğan olduğunu görmek için de yolculuk kültürüne sahip olmak örneği az bulunan tecrübelerdendir. Kendi iç dünyamızı yeniden inşa ettiren bu tecrübe, ruhi anlamda daha da zenginleşmemizi sağlar. Bu anlayışla yeryüzünde keşfetmenin izinde olan seyyahların tarihe bıraktıkları tanıklıklar değerli olmuştur. Temel dürtüleri merak olan seyyahlar bilinmeze doğru yaptıkları yolculuklarda farklı kültürlerle ve sosyal yaşama ulaşma istekleri ile tarihin ve insanlığın hafızasına ortak zenginlikler ve bunun yanında arşivler bırakmıştır.

Devletler arasında perdeleme meslek olarak da tutulan seyyahlık hiç şüphesiz içinde tehlikeleri de barındırır. Osmanlı toprakları da her dönemde seyyahlara ev sahipliği yapıp, maceralarına ilgisini ortak etmiştir. Bu maceraya, 19. yüzyılın İstanbul'una kapılanlardan biri de Edmondo De Amicis olur. Amicis'i tanıtırken oğlunun günlüklerinden ilham alarak yazdığı meşhur *Çocuk Kalbi* kitabı dersem epey bir okuyucu ilk ve ortaokul döne-

Edmondo De Amicis, 1874

minden hatırlayacaktır. Kendisi bu kitapla ün kazanmış olsa da Amicis ilk öykülerine subaylık zamanında askeri gazetede başlar. Daha sonra gezi yazılarına dönen Amicis'in yolu 1874'de ressam arkadaşı *Cesera Biseo* ile dünyanın anası olarak nitelendirdiği İstanbul'a düşer. Şark'a yaptığı bu yolculukta askerlere özgü detaycılığı ve seyahatlik bilinci de birleşince ortaya gözlem gücü yüksek, sizi adeta 19. yüzyıl yolculuğuna çıkaran, dönemin ekonomik, kültürel, toplumsal hatta zamanın İstanbul'unun psikolojik geçişkenliklerine şahitlik ettirir. Ve bu şahitlik Amicis'in şiirsel anlatımı ile birleşince okuyucunun zihninde ritmik fotoğraflar belirir. Tabi Amicis gelmeden önce İstanbul'a, Osmanlı devlet yönetimine ve tarihe yönelik ciddi okumalar yapmış ve bu arka planı kitabı yazarken de şehri keşfederken de önemli ölçüde kullanmıştır.

İstanbul ilk keşfedildiği M.Ö. 7.yüzyıldan itibaren devletlerin, tarihin, kültürün ve daha nice toplumsal kurumun merkezi olmuş bir şehirdir. İçinde barındırdığı derin anlamlar itibari ile ona sadece şehir demek İstanbul'un kendisine haksızlık olur. Çünkü o, bir şehirden daha fazlası demektir. Süreç içerisinde Londra sanayi, Paris liberte, New York finans merkezi olarak ön plana çıkarken İstanbul ise medeniyetin merkezi haline gelmiştir.

Farklı devletlere başkentlik yapan bu şehir, içinde barındırdığı muazzam medeniyeti yansıttığı mekanlarla tarih boyunca, ben buradayım demesini bilmiştir.

Bir gemi yolculuğuyla başlayan bu kitap, tıpkı dönemin İstanbul'u gibi çok kültürlü ve insan çeşitliliğine sahiptir. Soğuk ve kaskatı duran Protestan İngiliz rahipten Ermeni tüccara, kadim giysili Yahudi'den beyaz iç etekli Arnavut'a, bir Fransız mürebbiyesinden Fesli Baba'ya dek hepsinin ortak bir amacı vardır. O da bu şahane şehri görmek! İstanbul'u görececek olmanın heyecanı güvertedeki herkesi sarmıştır. Aynı heyecan, romantik bakış açısı ve hayranlık ise doğrudan Amicis'in yazım üslubuna da yansımıştır. Yazar şehri öyle bir anlatır ki o döneme şahit olamadığınız için üzülmür, bir yandan da 148 yıl öncesinin İstanbul'unu okumaya devam etmek için kitabı bırakmak istemezsiniz. Gemi Haliç'e yaklaştıkça sislerin ardından İstanbul görünür ve kendi tabiri ile yeryüzünün en güzel yeri ile ilk karşılaşmasını yaşar. İlk görüşte aklı başından giden *seyyahlar*, dili dolanan *Pertuiser*, aciz kalan *Tournefort*, başka alemde olduğunu düşünen *Pouqueville*, mest olan La Croix, secdeye kapanan Ruslar ve daha nicesi. Amicis ise bu çok kültürlülüğü; şehrin mahallerini, ibadet mekanlarını, ağaçlıklarını vs. gezmeye devam ettikçe

İstanbul ilk keşfedildiği M.Ö. 7.yüzyıldan itibaren devletlerin, tarihin, kültürün ve daha nice toplumsal kurumun merkezi olmuş bir şehirdir. İçinde barındırdığı derin anlamlar itibari ile ona sadece şehir demek İstanbul'un kendisine haksızlık olur.

Bu maceraya, 19. yüzyılın İstanbul'una kapılanlardan biri de Edmondo De Amicis olur. Amicis'i tanıtırken oğlunun günlüklerinden ilham alarak yazdığı meşhur Çocuk Kalbi kitabı dersem epey bir okuyucu ilk ve ortaokul döneminden hatırlayacaktır.

şehrin her bir bölgesinde yaşamaya ve hissetmeye devam edecektir. İlk hisselerini de şöyle ifade edecektir.

"Dallarını burçlu surlardan uzatan ve gölgeleri denize düşen serviler, sakızağaçları, köknarları ve ulu çınarlarla kaplı büyük bir tepeydi; bu yemyeşil yerde, ortalığa rastgele serpiştirilmiş gibi birbirinden ayrı kümelenmiş köşk çatıları, gezinti yerleriyle kasırlar, gümüş rengi küçük kubbeler, kafesli pencereleri ve girişi bezelemeli kapılarıyla zarif ve tuhaf küçük yapılar; arasında bahçeler, kemerler avlular ve gizli yerler bulunduğunu düşündüren, hepsi de beyaz, küçük, yarı gizlenmiş yapılar; bir ormana kapanmış, dünyadan ayrı düşmüş, sır ve hüznle dolu şehirdi. O an, üstüne güneş vurduğu halde, hala ince bir sis r-tabakasıyla kaplıydı. Ortalık ta kimseler görünmüyor, çıt bile çıkmıyordu. Bütün yolcular, dört asırlık şan ve şerefle, zevk ve sefayla, aşklarla, suikastlarla ve kanla taçlanmış bu tepeye gözlerini kıpırdamadan bakıyordu; hünkar sarayına, hisara ve büyük Osmanlı İmparatorluğu'nun mezarı olan bu tepeye bakarken kimse konuşmuyor, kimse yerinden kıpırdamıyordu."

Kitabın en önemli farkındalıklardan biri ise geçen zaman zarfı boyunca hem şehrin kendisi hem

de davranış kalıplarımız açısından çok şey değişip hem de hiç değişmediğidir. Şehrin beklenmedik yerleşimlerinde bir anda karşılaşılan eşsiz güzellik ve çirkinliklerin olması, Kapalıçarşı esnafının kimliklere göre tutum sergileyip satış taktiği uygulaması, köpek sorunu vs. gibi günlük sosyal hayat alışkanlıkları sizi bir anda bugünüme götürür. Anlıyoruz ki İstanbul, o zamanda karmaşıklığın, düzensizliğin iç içe geçmiş halidir. Amicis, nezih bir sokaktan geçerken yolun sonunda vardığı bataklığı da tiyatrodan çıktıktan sonra mezarlığın kendisini karşılamasını da uygarlık ve barbarlık karışımı olarak nitelendirir.

Elbette Amicis'in tahlillerinin arka planında oryantalist bir bakış açısı olduğunu unutmadan okumak gerekir. Ancak Batılı bir seyyah olarak şehrin mahallerinin kimliğini, kilise ve camilerin özelliğini, fısıltıçamlarını ve servilerini bir bakışta anlamasını veya Türk evlerindeki toplumsal ilişkiyi çözüp aradaki rekabeti aksettirmesi takdire şayan bir bilgi birikimidir. Çünkü Amicis, her nerede bulundu ise o bölgeyi en ince ayrıntısına kadar inceleyip, irdelemiştir. Şehir ve insan arasındaki ilişkiye dair analizi de dikkate değerdir. Yazar bir şehrin mahalleri veya topografyası ne kadar ka-

İstanbul Evleri, (Cepheler) 1880'ler Cesare Biseo (Edmondo De Amicis, İstanbul)

rışık ve karmaşık ise insanının da o kadar karışık ve karmaşık olduğunu iddia eder. 1874 İstanbul'unun en net fotoğrafını ise bulunduğu köprüde verir. Masalsı bir karşılaşma olarak nitelendirdiği bu anı bütün İstanbul'un önünden geçmesi olarak belgelendirir. Türk hamallarından Ermeni hanıma, beyaz cübbeli Bedevî'den abalı dervişe ve kalpaklı Acemlere kadar uzanır bu çeşitlilik. Amicis, köprüde gördüğü her insanın kıyafetinden ve tavırlarından nereye ait olduğunu ve kim olduğunu bilir. Peki biz bugün aynı köprüye çıksak aynı insan çeşitliliğine şahit olabilir miyiz, olsak bile bu çeşitliliği fark edip tespitte bulunabilecek bilgiye ve saygıya sahip miyiz? Bugün herkesin birbirine benzemek ve aynileşme çabasında; şehirlerde bir bir kimliklerini kaybedip, bulunduğu vasatta aynileştiler. Ne yazık ki Amicis, bir an İstanbul için endişeye kapılıp, çok kültürlülüğünü kaybetmesinden korkuya kapılmıştır. Çünkü şehir, baş döndürücü bir farklılığa ve geçişkenliklere sahiptir ve bu yelpaze dönemin romanlarına, resimlerine, müziklerine yansımıştır. Karnaval olarak nitelendirdiği bu şehri terk ederken kendi yaşadığı eşsiz deneyimi, kendi çocuklarının ve torunlarının da şahit olup olmayacağı konusunda endişeye kapılır.

Tarihinde son olarak Osmanlı devletine payitahtlık yapan İstanbul, geçmiş ve geleceğimizi şekillendirmede rolünü hep üstlenmiştir. Sadece 19. yüzyıl'a ayna tutmaz bu hatırat; hem bugünümüzü hem de şehrin geleceğine dair Amicis'in taşıdığı endişeyi bizim de taşımamızı sağlar. Çünkü şehir ve insan arasında görünür görünmez bağlar vardır. Tüm kadim şehirler bir bir karakteristik özelliklerini kaybederken insanlar da farklılıklarını yitirmeye başladılar. Artık şehirlerle kendimizden kaynaklı sebeplerden ötürü kalıcı bağlar değil geçici

bağlar kurar olduk. Amicis'in görsel şölen olarak nitelendirdiği köprüde kaybolan sadece insan çeşitliliğimiz ve mekânsal değişimlerimiz değildir; kaybolan bir çeşit toplum belleği ve tarihi hafızamızdır. Osmanlı toplum özelliklerine dair anlatılan hoş kısa anlatılardan biri de dönemin tebaasının geçmiş, dönem mimari eserlerin karşısına geçtiklerinde hem kendileri hem de tarihleri arasında bağ kurup özlerinde mekanla aidiyet atfettikleridir. Bugün bile herhangi bir mimari yapının karşısında hissettiklerimiz buna paraleldir. Bizden önceki tarihi vizyonu kalbimizle hissedip, geçmiş ve gelecek arasında kritik yapıp, aidiyetlerimizi yeniden inşa ederiz. İstanbul, tarih boyunca üzerine çok şey yazılmış yazılmaya da devam edecek kadim bir İslam şehridir. 21. yüzyıl'da şehirlerin imarı birbirine benzer yapılırken İstanbul'da maalesef bundan nasibini almıştır. Şehrin kimliğine dair ufukumuzda bulunması gereken en önemli nokta; tarih boyunca içerisinde barındırdığı, diğer başka tüm şehirlerde yaşanması zor olan çok kültürlülüğü, insan, hayvan, doğa dostu olarak yaşamış bu şehri kendi özünden kopartmamak olacaktır.

Amicis'in ilk bakışta ellerinin titrediği, dürbünü gözünde sabit tutmakta zorlandığı; İstanbul'a bir bakışını imparatorluklara değişmediği bu kadim şehre vedayı yine yazarın kendisi ile yapalım:

Elveda İstanbul! Aziz ve büyük şehir, çocukluk rüyam, gençlik hevesim, hayatımın silinmez hatırası! Elveda, Doğu'nun güzel ve ölümsüz kraliçesi! Zaman, güzelliğini bozmadan değiştirsin kaderini ve bir gün çocuklarım, benim gördüğümdeki ve ayrıldığımdaki gibi gençlik heyecanının sarhoşluğu içinde görebilirsin seni.

Elveda.

Kitabın en önemli farkındalıklarından biri ise geçen zaman zarfı boyunca hem şehrin kendisi hem de davranış kalıplarımız açısından çok şey değişip hem de hiç değişmediğidir.

Sevgili Musa

Elif ÇEVİK

Malumunuz, miladi takvime göre yeni bir yıla, 2023'e girdik. Yeni bir yıla girmek, artısıyla eksisiyle, geçen günlerin hesabını görmek ve ölü toprağını üzerinizden atmak için güzel bir fırsattır. Bu tıpkı tebdili mekân yapmaya benzer. Zira mekân değişince imkân da değişir ve olmaz sanılanları öldürmek mümkün olur. Mekân, imkân ve mümkün; kökleri aynı harflerde bulan bu üç kelimedenden ne çıkarabilirim diye düşünürken, zihnim beni hemen üniversite yıllarıma götürdü. Bir gün mekân sosyolojisi dersinde hocamız bizlerden bir mekân seçip oraya ilişkin bir araştırma yapmamızı istemişti. Rezidanslar, toplu konutlar, alışveriş merkezleri, yeni moda kafeler, turistik mekanlar gibi kentte seçilebilecek çok fazla mekân olsa da benim ilgimi mezarlıklar çekiyordu. Kim bilir, belki bir Anadolu çocuğu olarak düşlerimi süsleyen İstanbul'u, gömüldüğü Karacaahmet'te bulacağıma inandığımdan; belki bir sosyoloji öğrencisi olarak kendime bir Aynalı Baba¹ aradığımdan belki de konuşanların ruha şifa vermediği şu koca memlekette hâmuşların sadra şifa olacağını ümit ettiğimden olsa gerek, aklım mezarlıklara takılıyordu. Bu yüzden mezarlıklar hakkında uzun uzun düşünmeye başladım.

Ölen kişinin cansız bedeninin ne yapılacağı sorunu, insanlık tarihinde karışılan en temel sorunlardan biri olmuştur. İnsanlar, tarihsel süreç içerisinde bu cansız bedenlerden çeşitli "kurtulma" yöntemleri geliştirmişlerdir. Bunlardan en yaygın olanı ise ölü bedenlerin toprağa gömülmesidir. Hatırlarsınız, Adem'in oğlu bunu bir kargadan öğrenmişti. Zamanla ölenler çoğaldı, mezarlar da öyle. Nihayet çok sayıda mezarın bulunduğu mezarlıklar oluştu. Mezarlıklar, kişinin ölümünden sonra da kimliğini sergileyebildiği – kişiler çoğunlukla dini ve etnik kimliğine ya da şehitliklerde olduğu gibi yapmış olduğu görevlere göre bir mezarlığa gömülürler- bir mekân olma özelliği gösterirler. Bu cemaat aidiyetinin sürdürülmesi, ölü kişiden ziyade o cemaatin dirileri tarafından bir duygu birliği sağlanmasına hizmet eder. Bu anlamda mezarlıkların gerek defin sırasındaki törenselliği gerekse demografik yapısı açısından kolektif mekanlar olduğu söylenebilir. Fakat yalnızca insan mezarlarının değil hayvan mezarlıklarının da yaygınlık kazandığı günümüzde, ölü beden algısı da değişime uğradı. Bunda şüphesiz ölümle kuru-

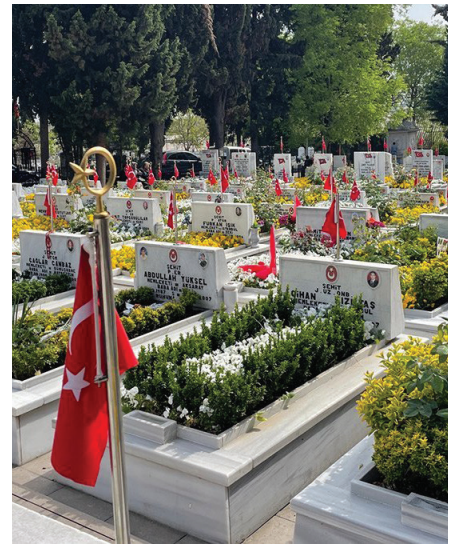
lan ilişki ve yas tutma pratiklerinin dönüşümü etkilidir.

Araştırma yöntemlerini bilenler, araştırma konusunun olabildiğince spesifik hale getirilmesinin daha iyi olacağını da bilirler. Ben de bu yüzden konumu biraz daha sınırlandırıp şehitlikleri incelemeye karar verdim. Adresim belliydi: Edirnekapı Şehitliği. Biliyoruz ki şehitliklerin mezarlık kültürü içerisinde ayrı bir yeri vardır. Türk-İslam inanç esasında “ölü” olarak kabul edilmeyen cansız bedenlerin farklı bir mekâna defnedilmesi söz konusudur. Hayatını yitiren kişinin herhangi bir sivil olmayışı, yapmış olduğu kahramanlıklar, askeri hiyerarşide aldığı konum, bedeninin definyle ilgili farklı pratikleri doğurur. Tüm bunların sosyal yapı içerisindeki karşılığı ise ekonomik, kültürel, dini, politik alanlara dağılır. Öyle ki bugün şehitlik ziyaretlerinden “hüzün turizmi” olarak söz ediliyor. Bu ticari faaliyet, ekonomik ilişkiler anlamında sıradan mezarlık ticaretinden farklı. Zira burada ticareti yapılan, yalnızca maddi bir mekâna işaret eden tek tek mezarlar değil hem maddi hem manevi anlamları olan şehitliğin tamamıdır. Şehitlik ziyaretlerinin sıklığı ve yoğunluğunun politik gündeme bağlı olarak değişkenlik gösterdiği de herhalde tahmin etmesi zor bir gerçeklik değildir. Dolayısıyla şehitlikler, fenomenolojik araştırmalar açısından bana oldukça zengin göründü ve kolları sıvadım. O halde ilk soru: Şehitlik nedir?

Öncelikle şehitliğin nasıl tanımlandığına ve algılandığına değinmekte fayda var. Zira bu algı ve tanımlamalar farklı kültürlere göre değişkenlik arz ediyor. Kutsal görülen değerler uğruna ölme iradesini gösteren ya da bu uğurda öleni işaret eden şehitlik, ölüm deneyimini anlamlı kılan bir pratik ve dil geliştirir. İntihardan farklı olarak bir

zulme karşı koyma durumunda bireysel olarak ölümü seçmek, soylu ve kahramanca bir göstergedir. Kişiler, ölmek için isteklidirler ve bazı durumlarda hiç düşünmeden kendilerini feda edebilirler. “Can”ın politize olmuş bu hali, kişiye canlılar dünyasından kendi arzusuyla ayrılma iradesini verdiği gibi, bu ayrılık toplum içinde değerli ve anlamlı kılınan pratiklerle üretilir ve sürdürülür.

Şehitlik Türkiye’de de farklı anlamlarla karşımıza çıkar. Bu anlamlar temelde dini, milli ve devrimci şehitlik anlayışları olarak kendini gösterir. Dini olarak, Türkiye’de genel kabul olan İslam’ın Sünni yorumu üzerinden şehitlik anlamlandırılır. Bu inanca göre şehitler ölü olarak algılanmazlar. Nitekim *“Allah yolunda öldürülenlere ‘ölüler’ demeyin. Aslında onlar diridirler, fakat siz anlayamazsınız.”*² ayeti de Edirnekapı Şehitliğinin giriş kapısında kocaman harflerle yazılmıştır. Türkiye’de resmi milliyetçiliğin “vatan için ölmek” üzerinden kurduğu şehitlik anlatısı da İslamiyet’in şehitlik anlatısına mündemictir. Türkiye’de sosyalist kültür içerisinde anlam bulan “devrimci şehitlik” anlatısı ise, ülke genelinde kolektif bir bilince karşılık gelmediğinden mabetleşmesi de söz konusu olmamıştır. Nitekim “devrimci şehit” denildiğinde akla ilk gelen Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının mezarlarının da kamu mezarlığında olduğu bilinmektedir. Son olarak, Edirnekapı Şehitliği’nde yer alan 15 Temmuz Şehitliği bölümü, literatüre “demokrasi şehidi” kavramını eklese de bazı kesimlerin şehit olarak kabul ettiği, 27 Mayıs günü iktidardan darbe ile indirilen 9. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes’in anıt mezarının Edirnekapı Şehitliğinin dışında fakat yakınında bir bölgede bulunuyor olması, bu kavram hakkında biraz daha düşünme ihtiyacı olduğunu

gösteriyor. Neticede tüm bunlar bize, ölümle nihayete eren “canın fedası”nın nasıl içinin doldurulduğunu ve anlamlandırıldığını göstermesi bakımından oldukça önemli mesajlar veriyor.

Dini ve milli değerler temelinde de şehitlik bazı durumlarla sınırlandırılmış. Buna göre kimlerin dünya ve ahiret şehidi olarak kabul edileceğiyle ilgili olarak belli tanımlamalar mevcut: “Savaş meydanında düşmanla göğüs göğse savaşırken vurulan şehit olduğu gibi, yanlışlıkla kendi silahı veya arkadaşının silahıyla isabet alan, savaşta atından düşerek veya atının çiftesiyle vurulan, düşman veya Müslümanların atlarının ayakları altında ezilen, bilinmeyen bir yerden gelen okun isabetiyle vurulan, savaş dindikten sonra sebebi bilinmeyen bir şekilde ölü bulunan, yarası olmasa bile, yine şehittir ve şehit hükümlerine tabidir. Burada geçen ok, at vb. eski savaş araçlarının yerine günümüz araçlarını koymak gerektiği izahıtan varestedir. Güvenlik güçlerinin çatışmalar sırasında veya böyle bir savaşta seyr-ü sefer sırasında geçirdiği trafik kazaları, yanlışlıkla vurulmalar, pusuya düşmeler, mayına çarpmalar, elde bombaların patlaması ve benzeri olayların tamamının buna dâhil olmasına bir engel

Fotoğraf: Sevede Öztürk
(BM Türk Şehitliği, Busan/C. Kore)

bulunmamaktadır.”³ Bu pasajdan da anlaşılabileceği üzere şehit olmanın şartlarına ilişkin kurallar son derece detaylı ve keskin sınırlarla belirlenmiştir.

Şehit olmanın gerekliliklerine ilişkin hassas durumlara farklı kültürlerde de rastlamak mümkün. Örneğin Last Flag Flying isimli filmde, Vietnam’da savaşmış eski bir askerin, Irak’ta askerlik yapan oğlunu kaybetmesi ve bunun üzerine oğlunu defnetmek için yıllardır görüşmediği eski asker dostlarından yardım istemesi anlatılır. Ancak oğlunun savaşırken değil de marketten alışveriş yaparken öldürüldüğünü öğrendiğinde onun şehit olduğunu kabul etmez ve sivillerle defnedilmesi gerektiğini düşünür. Bunun için askeriye oğlunun cenazesini almaya çalışır. Bu durum elbette bizler için kolay anlaşılabilir bir durum değil. Zira yukarıda da belirttiğimiz gibi İslam’da kaza ya da pusuya düşme durumları şehitlikte bir engel oluşturmaz. Fakat kişinin nasıl şehit olduğuna dair kısa bilgiler, mezar taşlarına yazılabiliyor. Bu da meseleyi olduğundan daha hassas bir hale getirebiliyor.

İstanbul’da, Eyüp ilçe sınırları içerisinde ve Eyüp Belediyesi’ne bağlı olan Edirnekapı Şehitliği, İstanbul’un en büyük tarihi şehitliğidir. Bu şehitlik, 1453 tarihinde İstan-

bul’u fethetmek için Bizans surları önünde savaşırken şehit düşenlerin Edirnekapı, Topkapı, Maltepe ve Topçular arasında kalan geniş bir araziye gömülmesi ile oluşmuş. Balkan Savaşı ile I. Dünya Savaşı ve özellikle Çanakkale Savaşlarında yaralanarak tedavi olmak için İstanbul hastanelerine getirilen ve burada şehitlik mertebesine erişen Müslüman askerlerin çoğunlukta bulunduğu bir mezarlık. Edirnekapı ve Sakızağacı adıyla iki bölümden oluşan şehitlikte; Osmanlı-Rus Harbi, Balkan Harbi şehitleri, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri şehitleri, Polis Teşkilatı’nın şehitleri, T.H.Y. sivil şehitleri, İtfaiye Teşkilatı’nın şehitleri, Eski Tulumbacılar ve Harp Malul ve Gazileri’ne ait ayrı parseller halinde grup grup şehitlikler oluşturulmuş. Ancak E-5 karayolunu Haliç Köprüsü’ne birleştiren tünelin yapımı sırasında tünelin üstüne düşen kısmındaki şehitlerimizin kabirleri buradan alınarak başka yerlere nakledilmişler. Osmanlı’dan itibaren Edirnekapı Şehitliğine ait bazı parsellere şehitlerin dışında da definler yapılmış. Bu definler gözlemlediğim kadarıyla aile mezarlıklarından oluşuyor. Dolayısıyla Edirnekapı Şehitliği, şehit nüfusunun üzerinde bir mezar sayısına sahip olduğundan oldukça geniş bir alana sahip.

Ölü olanın mekânı olarak mezarlıklar ve özelde şehitlikler, kullanım pratikleri açısından diğer kamusal mekanlardan ayrışır. Zira kamuya açık olan bu mekanların, halkın ulaşımı ve kullanımı açısından pratik ve işlevsel olması gözetilir. Edirnekapı Şehitliği de Edirnekapı Surdışı tramvay, otobüs durağından sonra geliyor. Durağın isminden de anlaşılabileceği üzere bu alan şehrin kalbini oluşturan Suriçi sınırlarının dışında yer alıyor. Fakat artık bir metropol olma özelliği gösteren İstanbul’un sınırları, Edirnekapı’nın çok çok ötesine geçtiğinden bu alan merkezi sayılacak bir konumda. Şehit-

liğin yanı başında metrobüs, tramvay, otobüs ve biraz daha uzağında metro hatları bulunuyor. İstanbullular, işlerine ya da evlerine ulaşmak için bu hatları kullanmak ve bunun içinse şehitlikten geçmek mecburiyetindeler. Ben de gözlem yapmak üzere şehitliğe otobüs kullanarak gittim. Otobüs durağından ilk fark ettiğim şey, şehitliğin girişinin inanılmaz kalabalık olmasıydı. Başta kalabalığın sebebinin şehitlik ziyaretine gelenler olduğunu düşünsem de durumun böyle olmadığı anlamam uzun sürmedi. Şehitlik farklı ulaşım yollarını birbirine bağlayan bir konumda olduğundan insanlar bu yolu yalnızca gitmek istedikleri yere ulaşmak için bir yol olarak kullanıyorlardı. Şehitliğin hemen girişinde birtakım işportacılar bulunuyordu. Birkaçına yaklaşıp tezgahlarına baktım; küçük bilgisayar aletleri, bebek kıyafetleri, popüler dizilerin sembollerini içeren t-shirtler ve kitaplar satıyorlardı. Tarihsel içeriğe sahip olacağını tahmin ettiğim bu kitaplara yaklaştığımda ise popüler edebiyata ait metinlerle karşılaştım.

Şehitliği gezerken, şehitlerin kendi içerisinde farklı farklı gruplara ayrıldığını fark ettim. Polis, jandarma, deniz kuvvetleri, itfaiye gibi ayrı ayrı kümeler bulunuyor ve mezar taşları da biçimsel farklılıklar gösteriyordu. Özellikle jandarma şehitlerine ait mezarların diğerlerine kıyasla daha çeşitli ve daha bakımlı olduğu gördüm. Bu mezar taşlarında, şehitlerin memleketlerine ve ailelerine ilişkin bilgilere yer verilmezken -2000’li yıllardan sonrası hariç- vazife başında mı, kaza sonucu mu, pusuya düşmeleri sonucu mu şehit düştüklerine dair bilgiler yazılıydı. 2000’li yıllarda şehit olanların mezarlıklarının daha kişisel eşyalarla süslenmiş oluşu da ayrıca dikkatimi çekmişti. Diğer jandarma mezar taşlarında bulunan üniformalı şehit fotoğraf-

ların yanı sıra bu dönemde şehit olanların mezar taşlarının yanında sivil, kişisel fotoğrafları, tuttukları takıma ait atkılar, tesbihler gibi ilave eşyalar konulmuştu. Bu farklılaşmanın sebebini, o mezarlıkların bakımının şehit aileleri tarafından yapıldığını belirten bir bildiri metnini okumakla anlamış oldum. Son olarak şehitliğe ilişkin dikkatimi çeken diğer bir husus, şehitlik içerisinde aile mezarlıklarının yer alıyor olmasıydı. Şehitlik içerisinde sivil mezarların oluşu gerçekten dikkate değerdi. Bu konuya ilişkin yaptığım araştırmada öğrendiğime göre, “*mezar yer kullanma belgesi*” ile şehit yakınlarına boş mezar yeri satışları yapılmıyordu. Fakat bu mezar yerleri üçüncü şahıslara devredilemiyordu. Şehitliklerin diğer mezarlıklardan farklı olmaları, mekânın işlevleriyle de ilişkili. Her ne kadar şehitliklerde bütün şehitlerin mezarlıkları başında yer alan Türk bayrakları onları sivil mezarlardan ayırmada en seçici fark olarak görülse de sivil ve askeri mezarların bir arada bulunuşu bu anlamı bulaştırıyor.

Toparlayacak olursak, bizler gündelik yaşamımız içerisinde birçok mekânda bulunuyoruz. Kimi zaman o mekanların kısa vadeli turisti, kimi zaman daimî müşterisi, kimi zaman üreticisi, kimi zaman da mekânın sahipleri oluyoruz. Bir mekânın sahibi olmak o mekânın tüm maddi ve manevi haklarını elinde bulundurmakla ilişkilidir. Peki şehitliklerin sahibi kim dersiniz? Doğrudan o toprakta uyuyan maddi bedenleri ve ruhlarından yükselen manevi değerleri düşündüğünüzde bu hakkın şehitlerde olması gerekir. Fakat şehitliğin algılandığı gibi yüksek bir değer olması ne yazık ki pratikte anlam kaybına uğruyor. Oysaki bir topluluğun birlikteliği ve sürekliliği, kendi üyelerinin o toplum için ölmeye hazır bulunmasıyla müm-

kündür. “*Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır.*” Dillere pelesenk olmuş bu sözün sahibi Mithat Cemal’in, az bulunur dostu Mehmed Akif Ersoy’un kabri de Edirnekapi Şehitliğinde. Bilmem kaç İstanbullu evden işe, işten eve giderken o hengamede bunu fark edebilmiştir.

İstanbuluların işi zor. Öyle ki her yıl ortalama 75 bin 252 kişinin defnedildiği İstanbul’da boş mezar yeri fiyatları, bulunduğu gruba göre 2 bin 900 TL ile 45 bin 260 TL arasında değişiyor. İBB’nin verilerine göre İstanbul’da boş mezar yeri sayısı 177 bin 172. Bu da demek oluyor ki, yeni mezarlıklar açılmaz ise yaklaşık 2,5 yıl sonra İstanbuluların gömülebileceği bir avuç toprak kalmayacak. Şaşırdınız değil mi? Tabii şaşırsınız, “*mezarlıklara fazla gitmediğiniz için Sevgili Musa, oralar-daki gelişmeleri göremiyorsunuz.*”⁴ Şaka bir yana, bu cennet vatanın bir karış toprağının önemini asla unutmamalıyız. Yerin üstü de altı da bizim. Yer edinmek yurt edinmektir. Bir yeri yurt kılan, orada yaşayanların dil, din, duygu ve düşünce gibi tüm sabiteleriyle o yerde muhkem olmasıdır. Nasıl ki mezarlıklarımız bu topraklardaki varlığımızın nişaneleri olarak toprağa sabit muhkem kalelerdir, bizler de onlar gibi olmalıyız. Dönümüz bir asır olmadığı gibi önümüzde de nice asırlar var. Bu topraklar, bu mekân, imkânların en kısıtlı olduğu zamanlarda bile imkânsız görülenlerin nasıl mümkün olduğunu gösterdi, daha da gösterecek. Yeter ki ölenlerimize karşı ne yapacağımızı bulmak için yeni bir karganın gelmesini bekleyecek kadar akıl tutulması yaşamayalım. Birbirimize sahip çıkalım! Şimdi, böyle konuşarak tam olarak bizden ne istiyorsun diye sorabilirsiniz. Ne isteyebilirim Sevgili Musa? Canının sağlığı, vesselam.

Toparlayacak olursak, bizler gündelik yaşamımız içerisinde birçok mekânda bulunuyoruz.

¹ Kahvesini yudumladığında zamandan ve mekândan sıyrılanlar için kitap tavsiyesi: Âmâk-ı Hayal, Filibeli Ahmed Hilmi.

² Kur’an-ı Kerim, Bakara Suresi, 154. ayet

³ Aslan, F., & Türksever, Z. (2014). İstanbul Folklorunda Şehitlik Etrafında Oluşan Halk İnançları, Uygulamalar ve Memoratlar: Edirnekapi Şehitliği Örneği. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, L(1), 27-62.

⁴ İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olduğu dönemde, eski muhabir Musa Ağacık tarafından yöneltilen mezarlık sorusuna Recep Tayyip Erdoğan’ın gülümseten cevabı: <https://www.youtube.com/watch?v=8TKxTZzVJAo>

Erguvanname ile Şehir ve Medeniyet

Hatice BALİN

Uzm. Sosyolog

İnsanın zihni mekân odaklı düşünmeye alışıktır. Osmanlı döneminde yapı yol vs. gibi yerler inşa edilirken, yeryüzü, toprak ve zemin uygunluğuna bakılırdı. Sadece bununla kalmayıp, komşuluk bilincine riayet edilerek mahremiyete uygun olarak evler inşa edilirdi. Kendi medeniyetimize göre inşa edilen mekânlar, o dönemin şehrin yapısını, kültürünü, siyasi ve sosyo ekonomik durumunu da yansıtmaktaydı. Böylelikle o dönemin mimarisi, şehrin yapısı, geçmiş ile gelecek arasında bağ kurmamızı sağladı. İnsan mekân odaklı düşünüp bir şehri imar ederken bu algı biçiminin değişmesiyle İstanbul’la kurduğumuz ilişki giderek zayıfladı ve küçüldü. Böylece gündelik koşuşturmanın içinde fark edemediğimiz güzellikler elimizden kayıp gitti ve halen kaybolmaya devam etmektedir. İstanbul’un kalbine saplanmışçasına yükselen gökdelenler nefes almamızı engelliyor. Bu yaşam biçimi doğal olarak içerisinde yaşayan biz insanları da etkiliyor. Modernleşmenin rüzgârına kapılan kapitalist rantların inşaat sektöründe hızlı bir şekilde ilerlemesi sonucunda İstanbul kendine has tarihsel dokusunu kaybetmiştir. Hayatı boyunca İstanbul’a yapılan bu tahribata karşı mücadele eden mütefekkir Akif Emre bu durumu “İstanbul’u Yeniden Düşünmek ve Erguvanname” eserinde çok güzel özetlemiştir:

İstanbul denilince akla gelen tarihi yarım adadaki kubbelerin, minarelerin ufku doldurduğu emsalsiz silüetle pek barışık olmayan çevrelerde nükseden gökdelen tutkusunun bu şehre ve topluma giydirilmek istenen modern görüntü ile uygun yeni bir vitrin oluşturma çabalarının ürünü olduğu fark ediliyor-du.

Burada Akif Emre’nin bizlere vurguladığı şekilde İstanbul’un gökdelenlerle modernleştirilen yeni imajının aslında şehrin kendine has İslami karakterinin geriye itilme çabasıdır. Şehrin görüntüsünün sekülerleştirilme-

ye çalışılması projesinden bağımsız olmadığı aşîkârdır. Tıpkı Karaköy sahilinde görüntüsüyle şehrimizin eşsiz mimari eseri olan tarihi İstanbul'un sur dışında inşa edilen en büyük cami özelliğiyle bilinen, 1826'da ibadete açılmış Nusretiye Camii'nin önüne Galataport'un inşa edilerek caminin görüntüsü engellenmiş ve İstanbul'un asıl silüetinin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Cami, şehrin manevi kimliğini ortaya koyarken, Galataport ise bir alışveriş merkezi olarak seküler hayatın tüketim toplumunun özelliğini şehre yansıtmaktadır. Michel De Certeau, Lefebvre ve Foucault'un gündelik yaşamda mekân sosyolojisinde ele aldığı gibi "insan mekânı üretirken mekânda insanı üretmektedir." Yani bulunduğumuz mekânların üzerimizde büyük tesiri bulunmaktadır. Şehrin içindeki insanlar bu mekânlarda dolaşırken, yürürken, yaşarken mekânı deneyimlerler. Aynı zamanda bu deneyimleme sonucunda insanlar yaşadıkları mekân ile bütünleşerek o mekânın ruhuna göre de yaşamaya başlar.

İnsan, kültür ve bilgi birikimiyle bir şehri imar etmektedir. Yani şehre baktığınızda tarihle, kültürle, maddi ve manevi bir ruhla karşı karşıyasınızdır. İnsana anlam katan tüm özellikler içinde yaşadığımız

mekânların bizzat kendilerinde vardır. İstanbul, kendi içinde dönüşen mekânlarıyla bir çelişkiler yumağı haline gelmektedir. Şehrin kendisiyle kurduğumuz ilişkinin ne olduğunu görmek için elbette en başta bizim üzerimizdeki çelişkilerden bunu görebiliriz. Şehir, bir organizma gibi canlıdır. Bu canlılığını kendi içinde barındırdığı, ürettiği mekânlar ile gösterir. Atalarımızdan bize kalan kültürel mirası şehrin hafızasında bir yara açarak hunharca yok ettik. İslam medeniyetinin en önemli zenginlikleri olan mimari eserlerde bundan nasibini aldı. Akif Emre'ye göre, "İstanbul modern görünümlü bir şehir olarak silüeti değiştirilse dahi şehir kuran medeniyetin varisleri olarak medeniyetin ruhuna sahip çıkılması gerektiğini belirtir." Ona göre İstanbul'da yaşamak ile ikamet etmenin bilincini İstanbullulara anlatmak gerekir. Hatta İstanbul'un herhangi yerinden bir taşın oynatılamayacağı dünya görüşünün güzellik ve insanlık anlayışının tüm birikimiyle hesaplaşması gerektiğine de inanır. İstanbul tek başına tarihi birikime sahip bir şehir. Bu şehrin planlanmasını yabancı sermayeye vermenin bu açıdan doğru olmadığını da vurgular.

Kadim bir geçmişe sahip olan İstanbul, yeni bir medeniyete dâhil

İnsan, kültür ve bilgi birikimiyle bir şehri imar etmektedir. Yani şehre baktığınızda tarihle, kültürle, maddi ve manevi bir ruhla karşı karşıyasınızdır. İnsana anlam katan tüm özellikler içinde yaşadığımız mekânların bizzat kendilerinde vardır.

Yaşadığımız bu şehir de ruhumuzda mekânlar gibi betonlaştı. Güzellikleri göremez olduk. Mekânlarımız artık önceki yıllarda var olan mekânlar değil kapitalist sermayenin soğuk görünümlü lego gibi üst üste dizilen binalarıydı.

edilmek için kendi medeniyet birikimlerini, değerlerini ifade eden sembolleri tamamen silinmesi zorunlu görülen bir anlayışa kurban edildi. Batı medeniyetine olan men-subiyetini ispatlamak için tarihi ve kültürel mirasını hiçe sayan zihniyetin, toplumun kimliği ve medeniyete aidiyetliği o toplumu yeni bir medeniyete dâhil etmedeki başarısı tartışılabilir. Ancak o toplumun varoluş bilincini ve özgüvenini parçaladığı kesindir. İslam coğrafyasındaki Müslümanların medeniyet idrakini yok etmek ve bu zihinsel dönüşümü gerçekleştirmek isteyenler öncelikle tarihi ve kültürel mirası tahrip ederek sömürdüler. Akif Emre, eserinde bize kendi medeniyetimize dair değerlerin korunması ve genç kuşağa aktarılması hususunda çaba sarf etmemizi istiyor. Aslında ümmetin sorunu olarak gördüğü değişimin Müslüman kimliğine de zarar verdiğini belirtiyor. Bunun için bize İstanbul'un özelinde bir reçetede sunuyor.

"Tarih bilgisiyle İstanbul'un yeniden keşfi, tarih bilinciyle İstanbul'un yeniden fethi gerekiyor. Bir medeniyetin müzeleşmesi o kültürün, medeniyetin ölmüş olduğunun göstergesidir. İstanbul'un bu şekilde bir müzeleşmeye konu olmaması için yapısal olarak bu şehre sahip olunması ve bunu destekleyecek bilgi ve birikime sahip insanlar olunması gerekmektedir."

Reçetenin asıl ilacının kişinin bulunduğu mekâna, yapıya, medeniyete ait olma duygusunun var olması. Aidiyet duygusunu yok eden her türlü davranış ve düşünce biçiminin bağları zayıflatarak kopardığını düşünür. Kültür bağının kopmasının aidiyet duygusunun da tamamen yitirileceğine inanır. Ona göre yıkılan onca güzelliğin ardından bize kalanlara baktığımızda bile övülmeğe değer olan bir şehir İstanbul. Bu değere eşlik eden hüznü ise kitabın

her satırında görmek mümkün. *"İstanbul artık, bozgunda fetih düşünün bile görülmediği, yaşadığı çözülme ile birlikte acılar veren bir şehir..."*

İstanbul'un eşsiz güzelliğini medeniyetimize uymayan yapıları eleştiriyordu. Düşünüldüğünde haksız da sayılmaz. Beton yığınlarının içlerinde biz de çok şeyi yitirdik. Yaşadığımız bu şehir de ruhumuzda mekânlar gibi betonlaştı. Güzellikleri göremez olduk. Mekânlarımız artık önceki yıllarda var olan mekânlar değil kapitalist sermayenin soğuk görünümlü lego gibi üst üste dizilen binalarıydı. Bu binaların içinde ölümü hatırlamaz olduk. Fani olup bu diyarlardan göçeceğimiz günü unuttu verdik. Materyalist dünyevileşen duygularımızla, bu şehirde zamanın nasıl geçtiğini bilemez olduk. Her şeyi aniden yaşar olduk. Bu yeniden üretilen dünyada ölümü hatırlatan hiçbir şey yok. Haz merkezli yaşamın kölesi olduk. Aniden çat kapı gelince ölüm, boğazımız düğüm düğüm oldu. Oysa Akif Emre'ye göre huzur bulacağımız maneviyatımızı diri tutacak mekânların olması gerekiyordu. Bu mekânlar bize geçmişini hatırlatmalı, içinde yaşanmışlığın olduğu mekânlar medeniyetimizi yansıtmalıydı.

Akif Emre eserinde şehir ve medeniyet bağlamında mekânı İstanbul özelinden anlatırken yaşanan olumsuz değişimin insanlara neler kaybettirdiğini vurgular. Ancak kitabının son bölümünde İstanbul'un baharını şiir gibi anlatır. Boğazda boynuna kolye takmışçasına Erguvan ağaçlarının güzelliklerinden bahseder. Aslında bu güzelliğin mekânlara kattığı değeri ve anlamından da bahseder.

"Keşke bahar yorgunluklarına bağlayabilseydim. Baygın ve ölgün duruşumuzu Erguvanların birden gidişine hayıflanabilseydik. İstanbul'un böyledir baharı, bir aşk oluverdi aşinalık, mısraları hala dudaklarımızda dökülürverseydi... Ne bahar yorgun-

lukları kaldı ne bahar yorgunlukları kadar duyuslar...

Ama yorgunuz... Yorgunluklar kaldı bir."

Akif Emre bahar yorgunluğundan bahsederken bu bölümde Müslümanlara hitaben bir öz eleştiri yapar. Batılı kavramlar ile meselelere bakmamamız gerektiğini Müslüman duyarlılıkla hayata bakmamız ve yaşamamız gerektiğini, söyler. Problemlerimizi konuşmayı da siyasi iktidara eleştirilerini de Müslümanca ve daima kendi kelimelerimizle yaptı. Ona göre;

"Müslüman olmak demek bütün insani erdemleri temsil etmek demektir." Mü'min olmanın sorumluluğunu hatırlatır. Yorgun olan yüreklerin aslında dirilmesi gerektiğini de vurgular. Bu diriliş ile yaşadığımız her ortamda mümince duruşun, mümince bakışın, mümince yaşantı ve tavır koymanın, basiretin ve takvanın aydınlığının eyleme dönüşmesi gerektiğini söyler. Burada bir betimleme yapmak gerekirse; ömür sermayesinin hızla tükettiğimiz beşer âleminde Erguvan ağacının İstanbul'a kattığı o eşsiz güzelliğin de bir vakit sonra yok olup gideceğini, fanilik tadında bir güzelliğin olduğunu hatırlatır. Erguvanın İstanbul'a kattığı güzellik ihmal edilecek türden değildi. Çünkü İstanbul tarihe damgasını vuran büyük dönüşümleri tebessümle geçiştirebilmesini herhalde hayatındaki yerine borçlu...

İstanbul'a baharı getiren erguvan-
dır. Erguvan İstanbul'un rengidir.
Köklü bir güzellik. Kalıcı bir ruh.

"Erguvanlar apansız gelir.

Ve erguvanlar apansız solar.

Çünkü böyledir İstanbul'un baharı."

Akif Emre eserin son sayfasında İstanbul'da yok olmaya yüz tutmuş ahşap evlerin varlığından bahseder. Öyle ki ahşap konakların yanı başında açan erguvanların birbiriyle

nasıl bütünleştiğini anlatır. Her ikisinin de birbirine hayat verdiğini, dünyaya taparlıktan çok faniliğin estetiğini sergilediğini belirtir. Ve son noktayı koyar. *"Tıpkı Müslüman evleri ve şehirleri gibi der."* Şimdiki rezidanslara, sitelere inat hiç ölme-yecek gibi dünyaya meydan okuyan gücün ve servetin dışa vurumu abidelerden çok, geçiciliği, estetiği, kanaati hatırlatır. Şehrin bu mekânlarla oluşturulan sınıf farklılığına rağmen yoksulla zengin arasındaki aşılaman devasa duvarlarla örülü değildir. Mahalle kültüründe zengin de yoksulunda aynı mekânları paylaştığı bir şehir...

Akif Emre ahşap evlerin ve erguvanın bütünlüğünü anlatmaya devam eder. Ahşap evler işlevsel olduğu kadar eklemlenir, yenilebilir. Burada bir benzetme yapar. Ve ahşap evleri hayat tasavvurunda mekânın temsili gibi görür. Dev beton yığınlarının gelecek nesillere hayat tasavvuruna ipotek koyan mekânlar olarak tanımlar. Her şeyin geçici olduğunu hatırlatan Emre'nin tarifiyle "Dinamik Fanilik" hissi ölümü hatırlatarak yaşamaya değer, hayata fırsat hazırlaması gibi. Anı yaşamak ve şükretmek...

Akl-ı selim ile yaklaşarak, kalb-i selim ile huzur bularak zevk-i selim ile hayatını süsleyerek, estetik ve mekânsal çözümleme ile hayat bulur. Geçiciliği hatırlatan güzellik ve onun unutulduğu dünya insana yakışan tevazu ve basitlikle yükselen medeniyetin biçimlendirdiği yaşam tarzı...

Artık sona doğru yaklaşıldığında burada hatırlatıcı bir nasihat vardır.

"Sadece ahşap evler değil, erguvanlarda yanar. Erguvanları yanan bir Boğaziçi gökdelenlerin gölgesinde durgun sudan başka nedir ki? Yarınların kapısına açan bu günün tevuudur."

Rahmetle...

Her şeyin geçici olduğunu hatırlatan Emre'nin tarifiyle "Dinamik Fanilik" hissi ölümü hatırlatarak yaşamaya değer, hayata fırsat hazırlaması gibi. Anı yaşamak ve şükretmek...

Ev, Mekân, Şehir; Ruhta İz; Çocukluk, Gençlik, İhtiyarlık!

Zehra TUNÇ

İMH Genel Sekreter Yardımcısı

Edirnekâpı'dan içeriye girdiğim vakit huzurlu bir derin nefes alıyorum. Bunu Fatihliler çok iyi bilir. Hatta onlardan hemen her seferinde bu cümleyi duymanız da mümkün. Bir adım ötesi; annemin bir tavafinda, Kâbe'ye bakarak aldığı niyet, bir yakarış, dua: "Allah'ım beni Fatih Sultan Mehmed Hân hazretlerinin komşuluğundan ayırma!" Âmin. Evet, evet hakikaten âmin.

1970'te Sivas'tan İstanbul'a göç ettiklerinde ilk bir yıl Eyüp Sultan'da ikamet eden anneannemler, ikinci yılı şu an hâlâ ayakta olan Vefa Lisesi'nin karşısındaki o cumbalı evde geçirip üçüncü yılda da o günden bugüne kadar hiç değiştirmedikleri şimdiki sokağımıza taşınmışlar. Tam 50 yıl aynı sokakta oturmak. Şairlerin bile şiirlerine konu olan, adına efsaneler üretilen Kız Kulesi'ne nâzır Salacak'ta beş yılını geçirse de annem, o yıllarını "ruhum sıkılırdı, hep Fatih'i düşlerdim" diyerek anlatır.

1979'da ben de Fatih'te doğdum ve sıkı durun, evet, tam 42 yıldır Fatih'te aynı evde oturuyoruz! Bir insan kendi ikametiyile ilgili bu kadar detayı niye verir? Çünkü ev, mekân, şehir...

Şöyle bir hayal edin; daha kapıdan çıkmadan, asansörde sizi yakalayan mis gibi bir hacı amca kokusu ile sokağa çıktığınızda Fatih Camii'nin billur sesli müezzini ruhunuza terennüm ederek Allah'ın davetini yineliyor. Kulağınızdaki o seda ile tek oda üzerine kurulu üç katlı mütevazı evin mor menekşesi eksik olmayan penceresinden Kadriye Hanım teyze elindeki balonu size uzatma telaşında. Sonra yan evden Nihal, apartmandan çıktığınızı görmüş, ayaküstü iki çocukluk muhabbeti. Derken camiden dönen hacı amcaya kapıyı açıp duayı kapma telaşı. "Allah da size cennetin kapılarını açsın" duası kaçırılması mümkün olmasın çabasıyla birbirimizle yarıştığımız çocukluk güzelliği. Oysa daha ya yedi ya sekiz yaşı, sokaklar güvenli o zamanlar; üstelik top oynayabilecek kadar da geniş yahut biz çocuktuk bize genişti; oysa sokak hep aynı. Ortaya bir ip, hemen voleybol takımı kurulur, kazanan kaybedene gazoz ısmarlar. Evet, evet kaybeden değil kazanan, zîrâ kulağımıza küpe; cennet cömertlerin yurdu! Müslüman uyanık olur. Hem topu hem cenneti kazanma gayreti anlayacağınız. Şehir güzel, sokak güzel, ev güzel... Ev de sokak da şehir de komşularla güzel.

Konyalı Ayşe Hanım teyzenin her bayram hiç üşenmeden hazırlayıp bizi sevindirdiği, arasına harçlığını sıkıştırdığı o süslü bez mendilleri hâlâ sakladığım doğru, oturuşu kalıksı, hitabı, zevki hep selim, her şeyi nezaketli; o yüzden hanım teyze ya zaten. Bitişik komşumuzun her bayram kokusunu duyup bir türlü tatmanın nasip olmadığı bayram baklavasının buram buram rayihası da ne yalan diyeyim burnumda hâlâ. Bir de Almancı Ayşe teyzeler, Rizeliydi aslen. Onu en çok getirdiği çikolatalar ve tatlı şivesiyle hatırladığım doğru, bir de Almanya'ya giderken yolluk niyetine annemin yaptığı içli köftelerin içinde uyuşturucu mu saklıyorlar korkusuyla polislerin tek tek deşip içine bakması hikâyesi.

36 dairelik küçük çaplı bir köy gibi bizim apartman; yarısı Kur'an evi benim çocukluğumda. Genelde kapıların üzerinde anahtarlar; güven, dostluk, samimiyet türüne az rastlanır cinsten. Karşı komşumuz Fatoş abla ve annem çok yakın dost. Oğlu ile bizim Ahmet

aynı yaşta, ya bizdeler Fatih ve Fatoş abla, ya biz onlarda gün boyu. Sonra orası vakıf evi oldu ve mübarek günler geceler billur sesli hoca hanımlar ile sabahlara kadar ilahiler, tesbihatlar, dualar... Annem yine bizim ev ile karşı daire arasında mekik dokur, önce tencereler taşınır karşıya, sonra tatlılar ikramlar sabaha kadar. Bizi de yaşımıza bakmayıp yanına katan hafız teyzeler ısrar kıyamet dua ettirir, ezberden aşır okutur ya da ilahî söyler muhakkak. Ardından yeniden kaldığımız yerden devam çocukluğa. Birinci katta bir Mediha Hanım teyze vardı, Allah rahmet eylesin; kimden alır kime verirdi? Ayaklı sadaka taşı gibi her ihtiyaçlıya yetişir, evsize ev, yurtsuza yurt, aç aşı, toka da emin bir yol gösterici, pusula. Hiç paramız kalmadığı bir gün ona nasıl ilham oldu da anacığının avucuna o bitmek bilmeyen bereketiyle yirmi lirayı sıkıştırdı, hâlâ bilemem. Hasta olduğumu nereden duydu da çorbasıyla kapıda Hızır gibi? Kırklara karıştı kesin, evini melekler süpürüyordu şahitler var.

Bir gün İstanbul hiç görmediği kadar kar ile örtülü bembeyaz bir şehir oldu. Boyum kadar kar yığınları sokakları kapladı, kabul boyum da yaşım gibi küçük o zamanlar ama sadece bir kişinin geçebileceği kadar açılmış daracık yollardan bahsediyorum. Tabii ki evde oturmadık. Cep telefonumuz yoktu ama daha kolay örgütleniyorduk. Bütün apartman saat 12'de, gece yarısı yani, Fatih Camii avlusunda kar oynamaya, hadi bakalım. Akan burnumuz umurumuzda olmadan annemle Suzan Abla'nın arasında o buzun üzerinde kaydığımız eğlenceli günler unutulmaz birer hatıra.

Annem elimizden tutup bizi Fatih Camii'ne sabah namazına götürdü bu kez, hep oyun değil tabii cami avlusunda. İmam ve ilk saftaki amcalar eskiden yeşil halılı olan yerde namazlarını kılıyordu. O yeşil

halıya basmak için anneme yalvardığımı hatırlıyorum, çocukluk işte, temiz, saf. Annem insicam bozulmasın diye telaşlı, endişeli; oysa bir göz iması dizinin dibinden ayrılmamıza yetiyor zaten. İmam amca namaz hitama erdiğinde cemaat dağıldıktan sonra koşun çocuklar dedi ve o yeşil halıya nasıl ulaştık tahmin bile edemezsiniz. Hayır hayır koşmadık, yere sert basarız da incinir, korktuk. O halı yüzlercesinin alınından miraca ulaşan Burak, nasıl incitem? Hiç kusura bakmayın bu rikkati seviyorum ben. Korkusuzca koşmak bana göre değil.

Nezaketin, zarafetin o karşı konulmaz güzelliğine kapı aralayan ahlak timsali bey amcalar, hanım teyzelerin ikamet etmesiyle imar olmuş bir şehir; Fatih. Şimdilerin hodbinliğine kılıf uydurma çabasıyla mahalle baskısı dedikleri şeyi destekliyorum galiba... Biraz edep, biraz üslup kazanmaya vesile yazısız kültür aktarımı.

Annemin duası, benim de duam: "Allah'ım bizi Fatih dedemize komşuluktan ayırma."

Her sabah evden çıkarken ve her akşam eve dönerken öncelikle kutlu Nebi, Rasulullah Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem mübarek pâk ruhu şeriflerine, sonra sair peygamberânı izam hazeratının ve cümlesinin evlâd, evzac, ashab ve etbânın ve bütünüün meşayih kiramın, evlialar, ulemalar, şehitler, şühedâlar; Fatih Sultan Mehmed Han ve etrafında medfun bütünüün komşularının, şehrimizden, apartmanımızdan ahirete irtihal eyleyen bütün geçmişlerimizin, dedemin ve anneannemin ve arkasından Fatiha okuyacak kimsesi kalmamış cümlelerin ruhlarına hediye eyliyorum, sen haberdar eyle ya Rabbi. Şehrimizi, yaşayışımızı, ruhumuzu îmâr eden bütün güzellikleri duamıza katmanın huzuruyla, Âmin.

Kadim Dünyanın İpuçları

*Devr-i fütuhu sur-i Sirafil müjdeler
Hak'dan nizam-ı alemlerine er gelür*
Yahya Kemal

Kemal KAHRAMAN

Dr., Tarihçi

Geçtiğimiz günlerde yolumuz Makedonya'ya düştü. Üsküp havaalanına indikten sonra genel anlamda ülkeyi görmeyi planladık. Batı'ya doğru gittiğimizde karşımıza Kalkandelen çıkıyor. Onlar Tetovo diyor. Müslüman Arnavut nüfusun yaşadığı bölgenin önemli bir şehri. Orada Harabati Baba tekkesi görülmesi gereken bir yer. Avlusu, ince süslemelere sahip ahşap yapıları, veranda, cumba, sundurma ve çatıları, içlerinde Osmanlı devri hayat tarzını yansıtan eşyaları, bir köşede kabristanı, camisi, çeşmesi ve asırları işaret eden ağaçlarıyla kendine ait bir şahsiyeti, ruhaniyeti olan bambaşka bir âlem. Şimdi ismiyle müsemma olmuş. Bakıma muhtaç olmasının kendine özgü nedenleri olabilir.

Oradan içiyle dışıyla tamamen çeşitli renk ve desenlerle tezyin edilmiş Alaca Camii'ne geçtik. Avlusu, şadırvanı, kabristanı, bahçe duvarları, her şeyiyle bize hiç yabancı olmayan bir dünya. TİKA tarafından restore edilmiş. Kadim Anadolu şehirlerinden bugüne kalabilen tarihi yapılarda aynı hisleri alabilirsiniz. Burada esas konum gezi notları olmadığından hemen daha güneşe, Ohri'ye geçmek istiyorum. Büyük bir tatlı su gölü olan, Makedonya ve Arnavutluk arasında yer alan Ohri Gölü kıyısında şirin küçük bir şehir. Osmanlı devri şehir dokusu yerinde duruyor. Camiler, çarşılar, esnaf geleneği, tekke, ezanlar. Evet Makedonya'da camilerde Anadolu şehirleri gibi normal olarak ezan okunuyor.

Çarşılarında, kaleye doğru yürüyüşlerimizde Osmanlı mimarisinin, sokak planının yaşamakta olduğunu görmek insana ayrı bir hüznün veriyor. Bir yönüyle geçmişi hatırlatmasından, bir yönüyle de karşılaştırma imkânı vermesinden; biz ne yazık ki birçok Anadolu şehrinde geleneksel dokuyu koruyamadık! Hatırı sayılır bir Türk nüfusun bulunduğu ülkede sanırım Makedonlar da biraz Türkçe biliyor. İlişkilerde sürekli bir kopukluk, çatışma

Ohri Halveti Tekkesi

yaşanmaması, hatıraların canlı kalmasına yardımcı olmuş.

Ohri'de yine TİKA tarafından restore edilen Halveti- Hayati Tekkesi, bugün cami hüviyetinde olsa da mekân olarak çok iyi korunmuş, aslına uygun hale getirilmiş. Ortasında güzel bir soba, kenarlarda yer minderleri dizilen ahşap çatılı odada kim bilir ne güzel meclisler kuruldu diye düşünüyor insan. Onların Bitola dediği Manastır'da İda diye giden caddede yürürken, bedesteni gezerken, İshakiye Camii avlusunda ezan dinlerken hep aynı atmosferi soluduk.

Ve Üsküp... Bize kadim dünyamızı hatırlatan, şiirlerde, şarkılarda, türkülerde yaşayan, Yahya Kemal'e ilham veren şehir. Kadim dünyada şehirler ve nehirler birbirini izler. Vardar üzerinde Mimar Sinan tarafından yaptırılan taş köprü adeta iki dünya arasında kurulmuş. Birbirini anlamaya davet ediyor. Yugoslavya devri modern yapıları arkada bırakıp köprüye girdiğinizde, o sizi zamanda yolculuğa çıkarıyor. Karşı yakada kendinizi Osmanlı dünyasında buluyorsunuz. Arnavut kaldırımli parke taşlı sokaklar, birbirine kenetlenmiş gibi zamana direnen dükkânlar, sokağın ucunda silüete

manevi anlam kazandıran minareler.

Dükkânlara gelince, Üsküp köftesi, burek, kuru fasulye, kaymaçına, trileçe, çay ocakları, kuyumcular, gümüşçüler, Ohri incisi satanlar. Üsküp terliği imal eden bir dükkândan Osmanlı desenlerini yaşıtan bir çift çocuk terliği alıyoruz. Bu dünyayı Bulgaristan'da Filibe'de de görebilirsiniz. Saraybosna'da, Travnik'te, Mostar'da hep aynı rüya. Sıfıranbolu'da, Amasya'da, Mardin'de, Diyarbakır'da gördüklerinizi, Halep'te, İskenderiye'nin eski mahallelerinde, Selanik tepelerinde aynı şekilde görebilir, içinizde duyabilirsiniz. Budin'de ipuçlarını sürüp Kırım Bahçesaray evlerinde aynı dünyanın nakışlarını, eyvanlarını hayranlıkla izlersiniz. Buna Batılılar Pax Ottomana diyorlar. Siyasi anlamda Osmanlı barışı ama dünyaya nizam veren kültür anlamında Osmanlı medeniyeti.

Bursa'da, Edirne'de, İstanbul'un semtlerinde ruhumuza nüfuz eden, bir yandan hüznün bir yandan inşirah veren, bize bambaşka bir âlemden rayihalar sunan o alem nasıl tarif edilebilir? Nice şiirler, şarkılar, kitaplar, sütunlar, kümbetler, desenler, sesler, kokular onu anlatmaya çalışıyor. Günümüz dünyasından ba-

**Çarşılarında,
kaleye doğru
yürüyüşlerimizde
Osmanlı mimarisinin,
sokak planının
yaşamakta olduğunu
görmek insana ayrı
bir hüznün veriyor.**

Vaktiniz olursa oradan Taraklı'ya geçin. Eski camileri, bedestenleri, müze olarak düzenlenmiş evleri ziyaret edin. Günümüzden oldukça farklı bir dünyayla karşılaşacaksınız.

karak kavrayabilmek yürek ister. Bu duyguları basit bir geçmişe özlem, bir nostalji olarak değerlendirmek yüzeysel bir yaklaşım olacaktır. Bir inanç sisteminden ve onun şekillendirdiği dünyadan bahsediyoruz. Harflerine yabancı kaldığımız arşivleri, kütüphaneler dolusu kitapları çözmek anlamamıza bir ölçüde yardımcı olabilir. Fakat öyle bir kopukluk yaşanmış ki onların yeterli olmasını beklemek pek doğru olmayacaktır.

Dünyaya nizam verdiğimiz zamanlar derken hamasi bir söylemle karşı karşıya olduğumuz düşünülmesin. Burada siyasi veya askeri hâkimiyetten söz etmiyoruz. Onu değerlendirmeyi tarihçilere bırakalım. İslam toplumu, Osmanlı kültür dünyası, içinde barındırdığı bütün medeniyet birikimlerinden faydalanarak kendine özgü bir sentez ortaya çıkarmıştı. Batı dünyası gerek hacı seferlerinde, gerek Endülüs ve Osmanlı ile olan temaslarında bu birikimden faydalandı ve kendi deyimleriyle 'aydınlanma' çağına girdi. Bilim adamları günümüze kadar gelen bu etkileşimi araştırmalarıyla ortaya koyuyor. İslam ve Osmanlı medeniyeti kendi dünyasını maddi ve manevi anlamda şekillendirdiği gibi siyasi sınırlardan çok daha geniş bir alana yayılan kadim bir dünyaydı.

Şehirlerimiz, çevremiz, kullandığımız eşyalar ve davranış kültürümüz bize dünyaya bakışımız hakkında gerekli ipuçlarını veriyor. Onlara şekil verdiğimiz zamanlardan, büyük ölçüde başkalarından etkilendiğimiz bir sürece girmiş bulunuyoruz. Artık nasıl yaşayacağımıza, sokaklarımızın, evlerimizin, eşyalarımızın nasıl olacağına karar veren, bizim medeniyetimiz değil. Ankara'da Hamamönü bölgesine

gidin. Eskişehir'de Odunpazarı'na. Diyarbakır Ulu Camii civarına, Urfa'da Halilürrahman'a. Safranbolu'da Asmalı Konak'ta misafir olun. Beypazarı'nda Alaeddin Camii'nde namaz kıldıktan sonra eski çarşılarda dolaşın. Göynük'te Akşemseddin türbesini ziyaretten sonra bir konağa girin.

Vaktiniz olursa oradan Taraklı'ya geçin. Eski camileri, bedestenleri, müze olarak düzenlenmiş evleri ziyaret edin. Günümüzden oldukça farklı bir dünyayla karşılaşacaksınız. O sokaklar, evler, hatta eşyalar, bambaşka bir dünyaya ait, adeta şahsiyeti olan varlıklardır. Perdeler, süslü pencereler, yüklükler, sedirlerin arkasında özenle kanaviçe işlenmiş örtüleriyle hasır yastıklar sizi yüreğinizden sarmalar. Ziyaret edenler ruh dünyasında huzur bulur. Bu yüzden ille de oraları görmek, hissetmek isterler. Yoksa neden insanlar tatil günü İstanbul'dan yola çıkıp Cumalıkızık'a, Göynük'e, Ankara'dan yola çıkıp Beypazarı'na kadar gitmeyi göze alsın?

Bu örnek mekânları turizmi teşvik etmek için sıralamıyorum. İnsanları oraya götüren nedir, düşünmeye davet ediyorum. O zaman neden kimsenin görmek istemeyeceği, huzur duymayacağı mekânlar yapıyor, eşyalar kullanıyoruz? Bir zamanlar inandığımız gibi yaşamadığımızı söylüyorduk, yoksa artık yaşadığımız gibi inanmaya mı başladık? Kent yaşamı ve maliyetlerle ilgili söyleve hazırlananlar zahmet etmesin. Maddi imkânlar arttıkça kendi dünyamızı kurmamız kolaylaşmıyor. Aksine, dışımızdaki dünyanın emrivakileri daha bir inandırıcı olmaya başlıyor. Geçmişe göre ekonomik gücümüz arttığı halde hayatımızı neden 'kendimize

göre' şekillendiremiyoruz? Osmanlının değişiyse âleme nizam veremiyoruz?

Çevremizde, sokaklarımızda, evlerimizde belli ki bir şeyler yanlış gidiyor. Varlık seviyesiyle birlikte binalarımız yükseldi, sokaklarımız, kaldırımlarımız, park eden araçlardan yürünemez hale geldi. Hanelerin birbirinin haklarına riayet ederek sıralandığı devirler çok gerilerde kaldı. Evlerimiz ne kadar gerekli olduğu belli olmayan, insana huzur ve genişlik değil darlık hissi veren eşyalarla tıka basa doldu. Her yeri aydınlatan lambalardan, avm'lerde geçen saatlerden, gece yarısına kadar süren tv, internet, cep telefonu seanslarından tabiatla aramıza duvarlar örüldü. Geceyi, gündüzü, ağacı, yaprağı, toprağı kaybettik. Tabiatla olan temasımız giderek azalıyor. Eskiden anneler çocukları eve çağırırken bugün dışarı çıkarmaya çalışıyor.

Çevre ve ekoloji konularının revaçta olduğu, buna karşılık insan tabiatına büyük saldırıların yaşandığı günümüz dünyasında toplumsal birikim olarak vereceğimiz çok önemli mesajlar vardır. Aşağılık kompleksini üzerimizden atabilir-

sek, bizde modern dünyanın ihtiyacı olan çok şey bulunabilir. Sosyal hafızamıza dönmenin, kendimize özgü dünya kurma yeteneğimizi hatırlamanın zamanı gelmiştir. Sokaklarımız, evlerimiz iç dünyamızı yansıtan sahnelerdir. Onları, huzur içinde yaşayacağımız mekânlar haline getirebiliriz. Mimarlar, sosyologlar, psikologlar, tarihçiler, din adamları, yeniden bize özgü bir çevre inşa etmek için birlikte çalışabilir.

Yaşadığımız mekânlar planlanırken geleneksel aile yapımız dikkate alınmalıdır. İnsani ilişkilere, komşu ve esnaf kültürüne uygun tasarlanmalıdır. Yakınlarımızı, büyüklerimizi misafir etmeye, ana babalarla birlikte yaşamaya uygun olmalıdır. Bu gibi şeyleri maddi imkâna bağlamaksa doğru değildir. Ne yazık ki varlık ve eğitim seviyesiyle birlikte, misafirperverlik artmıyor. Aksine misafire, ana babaya evde ayrılan yer azalıyor. Daha az imkânı olanlar daha gönüllü olabiliyor. Bunun nedenleri üzerinde iyi düşünülmelidir. Anadolu ve Balkan coğrafyasında izleri hala yaşayan kadim bir dünyanın ipuçları yardımcı olmak için bizleri bekliyor.

Sosyal hafızamıza dönmenin, kendimize özgü dünya kurma yeteneğimizi hatırlamanın zamanı gelmiştir. Sokaklarımız, evlerimiz iç dünyamızı yansıtan sahnelerdir. Onları, huzur içinde yaşayacağımız mekânlar haline getirebiliriz.

Altın Buzağı

Zübeyir NİŞANCI

Dr., Marmara Üni. Sosyoloji Bölümü

“Altın buzağı” olayı var, Musa (a.s) kıssasında. Musa kavminin Mısırlılara öykünerek Samiri'nin öncülüğünde yaptığı altın buzağı hikayesi. O kıssadan öğrendiklerimi birkaç soru etrafında günümüz dünyasında karşımıza çıkan söylemlerden örnekler vererek paylaşmak isterim.

1. Altın Buzağı neydi ve Mısırlılar neden ona tapardı?
2. Neden Musa (a.s) kavmi de altın buzağı yapmak istedi?
3. Samiri Musa kavmini buzağı yapmaya nasıl ikna etti?
4. Samiri'nin buzağıya resullerin ayak izinden katması ne demektir?
5. Daha önemlisi ben, kendime, bu hikâyeden nasıl bir ders çıkarırım?
6. Bugünün altın buzağısı nedir?
7. Samiri'nin yaptığı altın buzağıya “elçilerin ayak izinden” katması bugün karşıma nasıl çıkıyor olabilir?

Başlayalım: Tarım, Mısır medeniyetinin merkezindeydi. Onun temel aracı sığırın erkeği öküz ve dişisi inek idi. Onların yavrusu olsa da aslı ve cinsiyetsiz hali olan buzağı da ekonomik üretimin temel aracı olması dolayısıyla kutsal sayılıyordu.

Altın ve altından üretilen şeyler ise ekonomik üretimin sonucunu temsil ediyordu. Herhangi bir meta da ekonomik üretimin sonucudur ancak altın araçsal yani gündelik hayatta kullanım fonksiyonu dışında ve üstünde anlamlar taşıyordu.

Bu anlamlardan biri, insanın acizliğini hatırlatan temel ihtiyaçlarını aşmış olma ve kendini bu ihtiyaçlara karşı güvene almış olma duygusudur. O yüzden Mısır, altın medeniyetidir.

Eski Mısır kalıntılarına bakın, hemen her şey altın süslemeli ve altın rengindedir. Hatta bulmacalarda karşımıza çıkan Mısır tanrısı Ra “Altın Dağı” anlamına gelirken Kral mezarları da “Altın Ev” olarak anılıyordu.

Hatta tanrıların vücudunun altından oluştuğuna inanıyorlardı. Dolayısıyla Mısır dininin merkezinde de altın vardı. İnsanın kendi eliyle hayatını garantiye alma çabasının aracı olan buzağıyı ve sonucu olan altını bir araya getiren “altın buzağı” kutsal bir imgeydi. Büyük ihtimalle insanlar ona tapmakla ferahlık ve gurur hislerini yaşıyorlardı. Musa (a.s) ise etrafındakileri buna karşı aşkın ve tek bir yaratıcıya inanıp, ona ibadet etmeye çağırıyordu. Fakat Musa kavminin bir kısmı Mısırlıların tanrılarına öykünerek “bize de onların gibi bir put yap tapıalım” dediler.

Yani Musa’nın kavmi, Mısırlıların parlak putlarına özeniyor ve benzer bir put edinmek istiyorlardı. Kendilerine bir altın buzağı yapmalarını istemeleri bir yönüyle Mısırlıların ferahlama ve gururlanma vesileleri olan araçlardan edinmekti. Musa (a.s) bunu şiddetle reddetti. Ama o yanlarında yokken Samiri, öykündükleri “altın buzağı” inşa etme

işine el attı. Samiri, kavmin elindeki altınları toplayıp ondan esintiyle nefislerini okşayacak sesler çıkaran bir altın buzağı yaptı. Ancak Musa kavminin Musa’nın tanıttığı Allah’a ibadet etme duygularını da tatmin etmek için altın buzağının hamuruna elçilerin (peygamberler ya da vahyin taşıyıcısı Cebrail) ayak izinden eklediğini iddia etti. Yani Samiri, Mısır putlarına öykünenler için inşa ettiği putun hamuruna Musa’nın getirdiği dinin sosundan katmıştı. Bu ekleme, o öykünmeli tapınma duygusunu yaşatmak için insanların gözündeki gerçek din sosuna bandırarak meşrulaştırmıştı. Samiri’nin altınları grup üyelerinden toplaması ise buzağıya kolektif kimlik kazandırmış ve onu herkesin tanrısı yapmıştı.

Herkesin miras aldığı veya elde ettiği değerler ile put inşa edilmişti. Dolayısıyla başkalarına öykünerek inşa ettikleri tanrı aynı zamanda kendi tanrıları da olmuş oluyordu. Üstelik içinde Musa’nın dininin sosu da vardı. Yaptıkları şey din adınaydı ve kendilerininindi. Kendi putlarını inşa etmişlerdi. Musa ise “altın buzağı”nın temsil ettiği buzağıyı yani evcil hayvanları kurban ederek geçimin araçlarını ilahlaştırmanın aksini yapmıştı. O yüzden Kurban

Dünya tarihi Avrupa medeniyetinin tekâmülü ve ilerlemesi; bunun aksine Avrupa dışı medeniyetlerin geri kalmışlığı vurgusuyla sunuldu. Avrupa’nın altın buzağısı olan medenileşme ve ilerleme putuna karşı Müslümanların büyük çoğunluğu arasında da özürücü bir kompleks oluşturdu.

Esasen Avrupa medeniyetçiliği insanın rabb olma, kendi ilmi (bilim) kudreti (teknoloji) ile hayat şartlarını iyileştirme, geleceğini garantiye alma ve insani kemal için kendi düşüncesiyle (seküler felsefe) yolunu bulma iddiasıdır.

Bayramı'nda bolca "La-ilahe illallah" denilip tekbir getirilir.

Altın Buzağı bir semboldür. Her devrin altın buzağısı bazı yönlerden Mısır'ın altın buzağısına benzese de farklı olabilir. Kanaatimce son yüzyıllarda dünyadaki altın buzağılardan biri modernist kalkınmacılık ve seküler medeniyetçilik. Aydınlanmacılık ile insanın kendi çabasıyla (human effort) hayat şartlarını ve insanlık durumunu (human condition) garanti altına alabilmiş olma ve insanın kemalinin (human perfection) yönünü kendince belirmesi düşüncesi yayıldı.

Bu inancın yansıması olan ilerleme ve kalkınma bir kıvanç aracı olarak putlaştırıldı. İnsanlığın ahlaki kemal ve üstünlüğü duygusu (human perfection) da üstün bir medeniyet anlatısı ile özellikle Avrupa'da yayıldı. İnsanın ilmi ve emeği ile ürettiğine güven tarih anlatısında da kendini gösterdi. Dünya tarihi Avrupa medeniyetinin tekâmülü ve ilerlemesi; bunun aksine Avrupa dışı medeniyetlerin geri kalmışlığı vurgusuyla sunuldu. Avrupa'nın altın buzağısı olan medenileşme ve ilerleme putuna karşı Müslümanların büyük çoğunluğu arasında da özürücü bir kompleks oluşturdu. Terakki nedir, insanlık durumu için gerçekte ne ifade eder gibi sorular sormaktan ziyade İslam'da terakkiye ve ilerlemeye müsaittir ve onu destekler gibi argümanlar geliştirildi.

Daha sonraki yıllarda, mesela 1990'lı yıllarda yoğunlaşarak Müslümanlar arasında "İslam medeniyeti" söylemi yayılmaya başladı. Hatta günümüzde dini otoriteler bile "İslam dini" yerine "İslam Medeniyeti" ibaresini kullanmaya başladı. Medeniyetçi ve bir yönüyle dine meydan okuyan hümanizma temelli kültür ve sanat anlatılarına

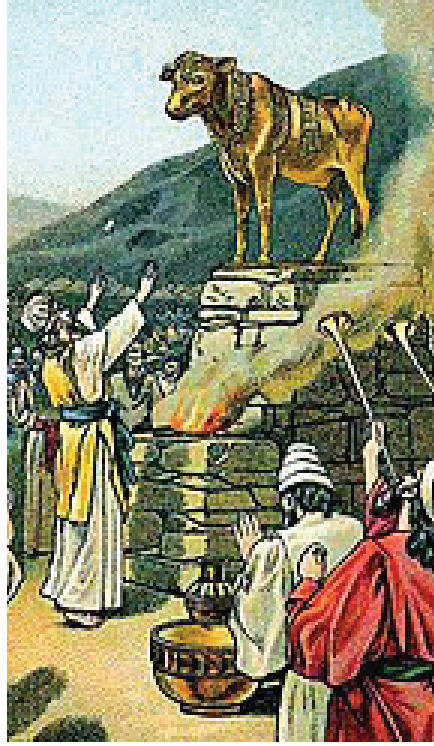
dindarlar "İslam Kültür ve Sanatı" gibi retoriklerle karşılık verdi.

Avrupa sanat ve mimarisini yücelmesine mukabil Müslümanlar İslam mimarisi, İslam kültür ve medeniyeti gibi retorikler üretti. Onların kültürü, sanatı varsa bizim de var diyerek öykünmeciler gurur ve kıvanç araçları geliştirildi. Onların parlak tarihi varsa bizim daha parlak tarihimiz var tarzı söylem ve yaklaşımlar ortaya çıktı. Onlar tarihin öznesi olmak iddiasındaysa esas bizim tarihin öznesi tarzında fikirler üretildi. Bu yaklaşımlar "onlar değil biz daha üstünüz çünkü bizimkinin içinde peygamber ayak izi var" duygularından çıkıyor. Ve Samiri'nin buzağısının çıkardığı insanlık durumu için bir şey ifade etmeyen fakat nefse çok tatlı gelen seslere benziyor. İnsanların gurur duygularını okşadığı için insanlara tatlı geliyor ve onu sorgulanabilir bulmuyorlar. "Ne var ki medeniyetimiz ve onun tarihiyle övünmenin, onu çalışıp öne çıkarmanın, onun tarihini yazmanın ne zararı var" deniliyor. Tarih çalışmanın özünde bir sorun yok. Onu nasıl ve neye referansla ve hangi saiklerle çalıştığımızda ve onu nasıl paketlenip sunduğumuzda değişiyor her şey.

Esasen Avrupa medeniyetçiliği insanın rabb olma, kendi ilmi (bilim) kudreti (teknoloji) ile hayat şartlarını iyileştirme, geleceğini garantiye alma ve insani kemal için kendi düşüncesiyle (seküler felsefe) yolunu bulma iddiasıdır. Bu yönüyle medeniyetçilik, tarih anlatısı üzerinden insan failliğini (öznelik) ilahlaştırır. Nasıl bir medeniyet kurduk, toplum inşa ettik, ilerledik, harika şeyler ürettik derken bir tür tarihin döngüsü insanın elinde vurgusu yapar. Kanaatimce Kur'an'daki tarih ve medeniyet anlatısı özetle şöyle: "İnsanlar varoluşsal güvenlik ve üs-

tünlük duygusu almak için diye yapılar yaptılar. Hâlbuki o yapılar yıkılıp gitti ve onlarla gurur duyanlara gerçekte bir şey sağlamadı. Yüzünüzü o yapılara döneceğinize geçmişin ve geleceğin, sizin ve ihtiyaçlarınız olan şeylerin gerçek sahibi olan Allah'a yönelin. Övgü ve hamd O'nadır. Kusursuz olan O'dur. O'nun ilmini, O'nun azamet ve keremini tanıyın ve yalnız ona yönelin." Ben Kur'an'ı dinleyip gururumu okşayacak ve beni yanıltacak şeylere karşı içine "peygamberin ayak izinden" yani "din duygusu ve sosundan" eklenmiş olsa da dikkatli olmalıyım. İçimden seslenecek Samiri fısıltılarına karşı ayık olmalıyım. Bu arada Samiri davranışı bir prototiptir. Önce kendi nefsim olmak üzere herkeste ve her toplulukta farklı derecelerde bulunabilir. Bu satırları yazarak hiç kimseye ve hiçbir zümreye siz Samirisiniz demiyorum ve diyemem.

Bunu demek kendi adıma büyük bir ahlaksızlık, eğer bir zümreyi doğrudan hedef alır ve itham edersem bu büyük bir haksızlık ve zulümdür. Samirilik bu anlatıların zirvesidir fakat Samiri anlatısı bir kıstas ve yol göstericidir. Bir söylem prototipinde Samiri kıssasına benzer yönler olması, o prototipinin tarihsel Samiri figürü kadar büyük bir yanıltıcılık içinde olduğu anlamına da gelmez. Çoğu haram olanın azı da haram olduğuna göre, azına da dikkat etmek gerekir. Benim için esas mesele altın buzağıyı bana "resullerin ayak izini" katarak anlamını değiştirdiğini iddia eden kendi içimden (nefsimden) veya dışarıda nefsi duygularımı paylaştıklarımdan gelen eğilim ve tutumlara karşı uyanık olmaktır. Peki, içine peygamber ayak izi katılmış yani din sosu verilmiş "altın buzağı" yalnızca medeniyetçilik ve tarihçilikte

midir? Elbette değildir. Daha nice öykünmelerle oluşturulmuş "altın buzağı" örnekleri bulunabilir. İslamiyet'in hakikati, en parlak hakikattir. Resulullah'ın yolu en güzel yoldur. Kur'an'ın sözü en doğru sözdür. Allah'ın yaratması güzeldir. Varlıktaki tüm güzellikler hamde ve övgüye layık her şey de O'nundur. Elhamdulillah. İslamiyetin hakikatini, Resulullah'ın sünnetini bugünlere taşıyan cümle müminlerden, evliyadan, asfiyadan ve ulumedan Allah razı olsun. Onların emekleri için de Elhamdulillah. "Biz" kullarız, Rabbımız Allah'dır. Biz nimetlendirilen ama gaflete düşenleriz. Gecenin gündüzün, mazinin ve müstakbelin sahibi O, biz ise ne geceye ne gündüze hükmü geçmeyen maziye de müstakbele de eli yetişmeyenleriz.

Bize nasib olan tüm güzellikler Allah'dan, bizden çıkan kötülükler ise nefsimizdendir. Şükrünü ifa edemediğimiz nimetler O'nun, ancak gaflet, gurur ve kibir ile işlediğimiz hatalar bizimdir. Cümle günahlarımız için de Estağfurullah.

Onların emekleri için de Elhamdulillah. "Biz" kullarız, Rabbımız Allah'dır. Biz nimetlendirilen ama gaflete düşenleriz. Gecenin gündüzün, mazinin ve müstakbelin sahibi O, biz ise ne geceye ne gündüze hükmü geçmeyen maziye de müstakbele de eli yetişmeyenleriz.

Şehitler Makamı: Bosna

Zübeyir ŞEKERCİ

Gençlerin yoğunlukta olduğu bir cemaat. Kurtuluş yakın mıdır? Allahuallem...

Yaklaşık iki ay kadar evvel -pandemi döneminin ikinci senesi- dört arkadaşın ortaklaşa aldığı indirimli biletler yerini heyecanlı bir bekleyişe bırakmıştı. Bir yandan “ya hasta olursak?”, “ya son gün pozitif çıkar da sorun olursa?” kabilinden sorular zihinleri yorarken öte yandan seyahate hazırlık başlamıştı. Kalacak yerden gidilecek şehirlere, ziyaret edilecek makamlardan görülecek eserlere değin heyecanlı bir çalışma. Neyse ki içlerinden birisi tarihçiydi ve bu durum gruba Allah'ın bir nimeti olsa gerekti. Plan belliydi: Tarihçi dersine çalışacak, gidilecek rotayı/güzergâhı belirleyecek. Nitekim öyle de oldu. Yolculuğa bir gün kala testlerini vermişler ve duaları kabul olmuştu. Ortada seyahate mâni olacak bir sağlık durumu yoktu. Eşyalar hazırlandı, havalimanına varıldı, güzel ve bereketli bir macera başladı.

Bosna'ya ilk vardığımız günün akşamı Gazi Hüsrev Camii'nde cemaatle namaz kılmıştık. Farklı etnik kökenin bir arada ve aynı secdeye baş koyduğu bir ana şahit olmak başka bir lezzetti şüphesiz. Cemaatin genç olması da yaşanan onca hüsrana/trajediye rağmen buradaki Müslüman halk adına ümitvar olmamıza salık veriyordu.

Yaklaşık 10-11 gün süren ve ülkenin kuzeyi haricinde yarısından fazla beldeyi ziyaret etme fırsatı bulduğumuz Bosna Hersek'in zihnime ve gönlüme düştüğü en önemli not şuydu: Bosna, şehitler ve şahitler makamıdır. Eksiksiz her şehirde gördüğümüz şehit mezarları, duvarlarda kurşun ve bomba kalıntıları/izleri, hafıza tazeleyici tarihi vakalar, yaranın tazeliğini haber veriyordu.

Bilge Lider Aliya'nın müntesi- bi olduğu "Mladi Müslümanı"nın savaş öncesi ve sonrasında faaliyet gösterdiği Morıça Han'da kahve içerken Bosna'da tanıştığımız Yasir Abi, Aliya'nın kabrine ziyarete gidip gitmediğimizi sorduğunda "bugün niyetli olduğumuzu" belirtince ziyaretin öneminden bahsedip acele etmemizi istemişti. Nitekim akabinde Bosna Savaşı'nın komutanı, bilge liderin kabrine varmıştık. "Abdullah" Aliya. Sade ve duru. Mücadelesini verdiği müslüman halkıyla iç içe ve beraber. Akif Emre abinin "yüzünde gölgesi olmayan" diye nitelediği Aliya'nın mezarına geldiğimizde bir garip hissetmiştik kendimizi. Onca hapis, yasak ve zulüm sonucunda sergilemiş olduğu duruş, Müslümanın menziline belirliyor hiç şüphesiz. Mezarı başında Kur'an okuyup, akabinde dua edip ayrılmıştık makamından.

Gezinin son günlerine doğru Srebrenitsa'ya gitmeye niyetlenmiştik. Normalde Bosna'ya gelenlerin ziyaret etmeyi göz ardı ettiği bu beldeyi görmek ve soykırımın ne denli bir etkiye sahip olduğunu hissetmek için Srebrenitsa görülmeliydi. Bir iki saat süren yolculuk ardından Srebrenitsa'ya varmıştık. Srebrenitsa: 8372 kere yere düşen insanlık. İnsan, sadece mezarlıkların arasında gezse ve başka hiçbir çaba sarf etmese dahi Srebrenitsa'nın ne demek olduğunu anlayabilir. Küfrün tek millet olduğunu, Müslümanın iri ve diri olması gerektiğini ve yanı sıra tarihten ders çıkarılmasının ehemmiyetini Srebrenitsa mezarlığı bize tüm berraklığı ile anlatıyordu. Mezarlığın girişinde ziyaret edenlerin hislerini yazdığı bir defter vardı. Muhtelif dillerde notlar. Türkçe'nin yoğunlukta olması Bosna'ya verdiğimiz önemi göstermesi bakımın-

dan önemli bir veridir şüphesiz. Ayrılmadan Yasin-i Şerif hediye eyledik şehitlere ve mezarlığın karşı tarafındaki hafıza müzesine geçtik.

TİKA'nın elinin değdiği bu müzede genelde Bosna Savaşı özelde ise Srebrenitsa hadisesine dair sunum yer alıyordu. O kara günün yaşandığı saatleri anbean ve kronolojik haliyle takip edebileceğimiz şekilde dizayn edilmiş bu mekânın mezarlığın karşısında olması idrak etmemizi kolaylaştırmıştı. Video kayıtları, o dönemde etnik faşizme dair çizilen grafitiler, yazılan yazılar ve döneme ait askeri kıyafetlerden oluşan bu hatıra müzesi Türkiye'den gelen Müslümanların mutlak ziyaret etmesi gereken bir öneme haiz kanaatimce.

Ahmici köyünde Hırvatlar tarafından bir sabah namazı trajik bir şekilde saldırıya maruz bırakılan ve minaresi yıkılan camiye ziyaret ettiğimizde oranın imamıyla tanışma fırsatı bulmuştuk. Olanca haliyle yaşananları aktaran imam, caminin karşısında bir Hırvat'ın ikamet ettiği yeri gösterip "yaptıklarından pişman değiller" ifadesinde bulunmuştu. Boşnak Müslümanların bir başka imtihanı da bu belki de.

Bir yandan aynı soydan gelenlerin sırf farklı inançları olmasından ötürü birbirlerini öldürmeleri, öte yandan Ağrı'nın Patnos ilçesinden kalkıp Müslümanlarla birlikte cihad etmek için evini ve sevdiklerini geride bırakan Selami Yurdan. Bosna bize, soyun değil inancın birleştirici güç olduğunu söylüyordu adeta.

**Akif Emre abinin
"yüzünde gölgesi
olmayan"
diye nitelediği
Aliya'nın mezarına
geldiğimizde bir
garip hissetmiştik
kendimizi. Onca
hapis, yasak ve zulüm
sonucunda sergilemiş
olduğu duruş,
Müslümanın menziline
belirliyor hiç şüphesiz.**

Kaybolan Ruhun Derin Yarası

Betül ZEYREK

Öğretmen-Yazar

Mekâna Sinen Ruh: Sezai Karakoç'un Şiir ve Hikâyelerinde Şehir ve Medeniyet isimli eser, Fikri Kula'ya ait bir tez çalışmasının kitaplaşmış hali.

Fikri Kula; 1992 yılında Üsküdar'da dünyaya gelmiş. 2014 yılında Marmara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olduktan sonra yüksek lisans eğitimini de yine Marmara Üniversitesi'nde Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde 2016 yılında tamamlamış. Kula, halen aynı üniversitede doktora eğitimine devam etmektedir. Ayrıca Nisan 2017 yılı itibarı ile Aksaray Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde görev yapmaktadır. Turkish Studies, Türk Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Dil ve Edebiyat gibi dergilerde akademik yayınları mevcuttur.

Yazarımızın hayatına kısaca değindikten sonra böylesine kıymetli bir çalışmayı biz okuyuculara ulaştırdığı için teşekkür ediyorum. Elimizdeki kitap, ilk baskısını Mart 2018 yılında yapmış. Hece Yayınları'ndan çıkan bu eserde, Sezai Karakoç temelde olmak üzere 'medeniyet' ve 'şehir' üzerine farklı önemli şahsiyetlerin de fikirlerine yer verilmiştir.

Yazarın kitaba vermiş olduğu bu isim ile okur mekânın da bir ruhu olduğunu idrak edebiliyor. Zira mekânın da ruhu vardır, anlayabilene, hissedebilene...

Son zamanlarda Sadettin Ökten, Mustafa Kutlu, Cemil Meriç, Nurettin Topçu gibi yazarların eserlerini okurken aslında bizim bildiğimiz ve anlam yüklediğimiz medeniyet kelimesinin onların eserlerindeki karşılıklarının birbirinden farklı ama birbirini tamamlar nitelikte, ortak bir paydada buluştuğunu görüyoruz. Bu eser ile birlikte medeniyete olan bakışım, farklı yöne evrildi. Bu eser ile birlikte medeniyete olan bakış açım değişti. Mekânlara ruhunu veren her bir yapı, benim için artık bambaşka bir hissiyatın ifade biçimi oldu.

Sezai Karakoç, Türk edebiyatı ve fikir dünyasının önemli şahsiyetlerinden biri olduğu için onun şiir ve hikâyelerinde geçen kavramlar üzerinden yapılan incelemeyi okumak, bambaşka bir haz verdi bana. Sezai Karakoç, şiir ve hikâyelerinde medeniyet ile şehirler arasında organik bir bağ oldu-

ğundan bahsetmiş. Karakoç'a göre peygamberler, sahabiler ve manevi önderler medeniyetin kurucuları arasında sayılır (s. 170). Özellikle de insanlığın bugünkü seviyesine gelmesinde başrol oynayan 'İslam Medeniyeti', tarih boyunca hüküm süren bütün büyük medeniyetleri bünyesinde barındırarak günümüz medeniyetine kaynaklık ettiği için titizlikle ele alınıp incelenmelidir. Bu görüşünü destekler mahiyette şiirlerinde ve hikâyelerinde bu bahse sık sık yer verir. Özellikle 'Hızır'la Kırk Saat' şiirinde bunun en güzel örneklerini görürüz.

"Ey ulular sizin bana öğretmediğini

Ben zamandan öğrendim

Kuruyan hurma dalından öğrendim

Damıtılmış petrolden öğrendim
Yavrusunu arayan bir deveden öğrendim

Hapsedilmiş yarı yanık

Sancaklardan öğrendim

Yıkılmış taş kemerlerden öğrendim

Harap handan köprülerden öğrendim" (Gün Doğmadan, syf. 178-179)

Kula, kitabını üç bölümden oluşturmuştur. İlk kısımda yani giriş bölümünde 'medeniyet' ve 'şehir' kavramlarını, bu kavramların ifade ettiği anlamları ele almıştır. Özellikle bu kavramların anlamlarına yer verilirken Kur'an-ı Kerim'in de dikkate alınmış olması, bu eserin kaleme alınırken alelade yazılmadığının göstergesidir. Genelde medine ve medeniyet kavramları birlikte ele alınmış. "Şehir medeniyetin taşıyıcısı, medeniyet de şehri kurucu, güçlendirici ve şekillendiren unsurdur." (s.11)

"Şehir neden bu kadar önemli diye düşününce; bir toplumun/milletin sosyal hayatı şehirlerine yansır. Ekonomik, kültürel ilişkiler hep şe-

hirlerde yoğunlaşır. Şehir geleneğinin koruyucusu, yaşatıcısı rolünü üstlendiği gibi değişime açılan kapı da olur; insanlar, farklı kültürlerle ve yeni gelişmelerle şehirlerde tanışır." (s.18)

Eserin ikinci bölümünde ise şehrin medeniyet kurucu ve koruyucusu olma vasfı, şehir ve insan ilişkisi, tarihi eserlerin şehrin manevi yapısındaki rolü, modernleşme karşısında şehrin kaybolan ruhu üzerinde durulmuştur. Özellikle şiirleri ele alırken ayrı ayrı kitapları incelemek yerine Gün Doğmadan adlı şiir kitabından yararlanılmıştır. Hikâyeler incelenirken ise Meydan Ortaya Çıktığında ve Portreler adlı hikâye kitapları incelenmiş, şehir ve medeniyet kavramları üzerinden ele alınıp değerlendirilmiştir. Son kısımda ise kısa bir özete ve geniş bir kaynakçaya yer verilmiştir.

Bir şehrin ruhunu oluşturan manevi unsurlar; o şehirdeki yapılar, sokaklardır. Özellikle kadim şehirlerdeki medeniyeti, o şehirlerdeki cami, kilise, tiyatro, sinema gibi yapılardan hareketle öğreniyoruz. Bu yüzden şehir ve şehri oluşturan tarihi yapılar, o şehrin medeniyeti hakkında bize yeteri kadar donanım sunabilir. Bu yapıların daha estetik ve sanatsal olması ise o şehrin ruhunu ifade eden en temel unsurlardır. Bu yapılar zamanla değişime ve dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm genel manada hep olumsuz anlamda cereyan etmiş ve bu yapılarla birlikte şehirler de ruhunu zamanla kaybetmişlerdir. Sezai Karakoç'un şiirlerinde bir mısra ne kadar da güzel ifade etmiş bu durumu. Artık hiçbir şeyde iz bulamıyoruz, hatıra oluşturamıyoruz.

"Taşlar hâtıra yazılamayacak kadar

Fazla kararmış"

(Gün Doğmadan, s. 176)

Modernizmin etkisi şehirleri, şehirlerin içindeki dini yapıla-

rı da olumsuz etkilemiştir. Mustafa Kutlu, şehirlerin kaybolan o ruhu ile ilgili sürekli yazılar kaleme alır. Ona göre şehirlere ruhunu veren en kıymetli yapılar camiler, çeşmeler ve sokaklardır. Genel olarak dönüp baktığımızda aslında herkesin şikâyet ettiği şehirlerin ruhsuz hali tamamen biz insanların modern dünyada değişime ve dönüşüme uğrayan, bitmek tükenmek bilmeyen o istek ve arzularının olduğunu görüyoruz. Birkaç yazar dışında bu ruhu yeniden diriltmek isteyen ve bu derdini şiirlerine, hikâyelerine konu edinen başka kimsecikler yok. Yapayalnız bıraktık biz şehirleri; savunmasız, medeniyetsiz bıraktık. Tarihi eserlere sahip çıkmayarak şehirleri kimliksiz bıraktık aslında; medeniyetsiz bıraktık. Çünkü tarihi eserler, yani Sezai Karakoç'un da şiirlerinde genişçe yer verdiği cami, çeşme, türbe, mezar ve ev gibi yapılar medeniyetin en temel hazinelerini oluşturur. Bu hazineler, birer birer elimizden kayıp giderken biz sadece seyirci olduk.

Asıl dertlenilecek mevzu burası tam olarak; medeniyetin kaybolan ruhunu yeniden ayağı kaldırmak, tozlarını silkmek. Bu yüzden Sezai Karakoç gibi fikir adamlarının şiirlerinde ve hikâyelerinde kullandıkları metaforlara dikkatli bakmak, anlayarak okumak ve incelemek gerekiyor. Şehir ve medeniyet kavramlarının birbirlerine kopmaz bağlarla bağlı olduğunu savunan Karakoç, herhangi birinde bir eksiklik olursa bedeninin kopan uzuvları gibi yavaş yavaş kopup dağılacığını ifade eder. Medeniyetten bir topluluk meydana gelir, topluluktan bir millet doğar, doğan bu millettten devlet teşekkül eder. Bu bağlamda ele alındığında medeniyet kavramının neden Sezai Karakoç'un şiir ve hikâyelerinin konusu olduğu sorusunun cevabını almış oluyoruz.

İllustrasyon: Sabahattin Kayış